

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ &
ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ &
ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΚΖ' ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ
«ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΤΖΑΝΑΚΗΣ»

Ειδική Φάση Σπουδών

Τίτλος μαθήματος:

**«Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο και Δίκαιο Διεθνών
Συναλλαγών»**

Συγγραφή:

Δρ. Αναστάσιος Γουργουρίνης
Λέκτορας Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Διδάσκων:

Δρ. Αναστάσιος Γουργουρίνης
Λέκτορας Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Αθήνα, Απρίλιος 2020

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	3
I. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ), η επίλυση διακρατικών εμπορικών διαφορών και οι βασικές ρυθμίσεις για το πολυμερές εμπόριο προϊόντων.....	4
1. Εγκαθίδρυση και ρυθμιστικό πεδίο του ΠΟΕ.....	4
2. Ο δικαιοδοτικός μηχανισμός του ΠΟΕ	6
3. Βασικές ρυθμίσεις του διεθνούς εμπορίου προϊόντων βάσει της GATT 1994	8
3.1 Η αρχή της μη διάκρισης.....	8
3.2 «Δασμοποίηση» των φραγμών στο εμπόριο προϊόντων	10
3.3 Εξαιρέσεις/Παρεκκλίσεις	12
II. Μέτρα εμπορικής άμυνας (Trade Defence) κατά αθέμιτων εμπορικών πρακτικών στο πλαίσιο του ΠΟΕ	14
1. Η Συμφωνία για τα Μέτρα Αντιντάμπινγκ (AD Agreement).....	14
2. Η Συμφωνία για τις Επιδοτήσεις και τα Αντισταθμιστικά Μέτρα (SCM Agreement)	16
III. Ρυθμίσεις για το εμπόριο υπηρεσιών και δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στο πλαίσιο του ΠΟΕ	18
1. Η Γενική Συμφωνία για τις Συναλλαγές στον τομέα των Υπηρεσιών (GATS)	18
2. Η Συμφωνία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPS).....	22
IV. Από το θεσμό της διπλωματικής προστασίας στις σύγχρονες διεθνείς συμφωνίες για την προώθηση και την προστασία των ξένων επενδύσεων.....	24
V. Θεσμική και ad hoc διεθνής διαιτητική επίλυση διαφορών μεταξύ ξένου επενδυτή και κράτους υποδοχής	27
VI. Δικαιοδοσία <i>ratione materiae</i> και <i>ratione personae</i> διαιτητικών επενδυτικών δικαστηρίων	31
VII. Ουσιαστικές προστατευτικές εγγυήσεις υπέρ ξένων επενδύσεων και ξένων επενδυτών	35
1. Προστασία από απαλλοτρίωση (expropriation)	35
2. Παροχή δίκαιης και επιεικούς μεταχείρισης (fair and equitable treatment) και πλήρους προστασίας και ασφάλειας (full protection and security).....	39
3. Προστασία από διακριτική μεταχείριση (εθνική μεταχείριση - national treatment & μεταχείριση του μάλλον ευνοουμένου κράτους - MFN treatment).....	41
4. Διαφορές εκ συνθήκης (treaty claims), διαφορές εκ σύμβασης (contract claims) και umbrella clauses.....	44
VIII. Οι διεθνείς εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες τρίτης γενιάς (mega-regionals)	46

ΙΧ. Διεθνές ομοιόμορφο δίκαιο για τις πωλήσεις: η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τις Διεθνείς Πωλήσεις Κινητών Πραγμάτων του 1980	47
Χ. Διεθνές ομοιόμορφο δίκαιο για τις συμβάσεις διεθνών εμπορικών συναλλαγών ...	52
1. Αρχές της UNIDROIT για τις διεθνείς εμπορικές συμβάσεις	52
2. Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων	54
ΧΙ. Διεθνής εμπορική διαιτησία.....	56
1. Διεθνής εμπορική διαιτησία: θεμελιώδη χαρακτηριστικά	56
2. Ο Πρότυπος Νόμος της UNCITRAL για τη διεθνή εμπορική διαιτησία	61
Βιβλιογραφία.....	67
Διαδικτυακοί Τόποι	75

Εισαγωγή

Αντικείμενο του μαθήματος είναι οι κανόνες που διέπουν το διεθνές οικονομικό δίκαιο και το δίκαιο διεθνών συναλλαγών. Οι επιμέρους ενότητες που διδάσκονται αφορούν σε γενικά και ειδικά θέματα που ανακύπτουν, καθώς και τους τρόπους επίλυσης διαφορών, στο πλαίσιο τόσο των διακρατικών εννόμων σχέσεων όσο και των εννόμων σχέσεων μεταξύ ιδιωτών. Η ανάλυση στο πλαίσιο των διακρατικών εννόμων σχέσεων επικεντρώνεται στις ρυθμίσεις των συμφωνιών του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου και τη σύγχρονη νομική προστασία ξένων επενδύσεων, καθώς και τους τρόπους επίλυσης διεθνών επενδυτικών διαφορών, με άσκηση Μελέτης Περίπτωσης αναφορικά με την Ολοκληρωμένη Οικονομική και Εμπορική Συμφωνία Ε.Ε. - Καναδά (CETA). Η, δε, ανάλυση στο πλαίσιο των εννόμων σχέσεων μεταξύ ιδιωτών στρέφεται στο περιεχόμενο ανεθνικών κανόνων ή εθνικών κανόνων δημοσίου, ιδιωτικού και ιδιωτικού διεθνούς δικαίου σχετικών με τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές. Οι επιμέρους ενότητες της παρούσας σύνοψης προς διευκόλυνση των διδασκομένων ΟΕΥ αφορούν τόσο σε γενικά όσο και σε ειδικά θέματα που ανακύπτουν σχετικά.

Για τους σκοπούς της παρούσας συνοπτική περίληψης, η ανάλυση θα εκκινήσει από τους κανόνες που διέπουν τις διακρατικές σχέσεις αναφορικά με τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές στο πλαίσιο των συμφωνιών του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (Μέρη I, II και III), Στη συνέχεια, θα εξεταστεί το σύγχρονο διεθνές καθεστώς νομικής προστασίας ξένων επενδύσεων ως μετεξέλιξη του θεσμού της διπλωματικής προστασίας (Μέρος IV), η θεσμική και *ad hoc* διεθνής επενδυτική διαιτησία (Μέρος V), η δικαιοδοσία *ratione personae* και *ratione materiae* των διαιτητικών επενδυτικών δικαστηρίων (Μέρος VI), προστατευτικές εγγυήσεις υπέρ ξένων επενδύσεων και ξένων επενδυτών (Μέρος VII), και τέλος οι διεθνείς εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες τρίτης γενιάς (*mega-regionals*) (Μέρος VIII). Η παρούσα συνοπτική περίληψη θα ολοκληρωθεί με την εξέταση ανεθνικών κανόνων ή εθνικών κανόνων δημοσίου, ιδιωτικού και ιδιωτικού διεθνούς δικαίου σχετικών με τις διεθνείς εμπορικές συναλλαγές και τη διεθνή εμπορική διαιτησία (Μέρη IX, X και XI).

I. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου (ΠΟΕ), η επίλυση διακρατικών εμπορικών διαφορών και οι βασικές ρυθμίσεις για το πολυμερές εμπόριο προϊόντων

1. Εγκαθίδρυση και ρυθμιστικό πεδίο του ΠΟΕ

Μετά από οκτώ Γύρους Πολυμερών Εμπορικών Διαπραγματεύσεων, υπεγράφη στις 15 Απριλίου 1994 η Συμφωνία του Μαρακές για την εγκαθίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ – World Trade Organization). Μέχρι τότε, η διακρατική ρύθμιση του διεθνούς εμπορίου περιοριζόταν, εν πολλοίς, στη Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου του 1947 (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT 1947) μία πολυμερή διεθνή συνθήκη-πλαίσιο μεταξύ των ΣΥΜΒΑΛΛΟΜΕΝΩΝ ΜΕΡΩΝ της, η οποία αφορούσε αποκλειστικά στο διεθνές εμπόριο προϊόντων (βλ. ΑΝ 1419/1950 (ΦΕΚ Α' 61) *«Περί κυρώσεως του πρωτοκόλλου του Αννecσύ “περί των όρων προσχωρήσεως εις την Γενικήν Συμφωνίαν Δασμών και Εμπορίου και ρυθμίσεως των εκ της εφαρμογής του πρωτοκόλλου τούτου προκυπτόντων ζητημάτων”»*). Η Συμφωνία του Μαρακές αποσκοπούσε στην προώθηση του ελεύθερου διεθνούς εμπορίου μέσω της ανάπτυξης ενός ολοκληρωμένου πολυμερούς εμπορικού συστήματος που περιλαμβάνει τη GATT, τα αποτελέσματα των παλαιότερων προσπάθειών απελευθέρωσης του εμπορίου και όλα τα αποτελέσματα των πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο του Γύρου της Ουρουγουάης. Με τη θέση σε ισχύ της Συμφωνίας του Μαρακές την 1η Ιανουαρίου 1995, επετεύχθη η παγκόσμια ρύθμιση του διεθνούς εμπορίου προϊόντων, αλλά και υπηρεσιών και δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, μέσω του ΠΟΕ, ενός διεθνή οργανισμού με 164 κράτη-μέλη, συμπεριλαμβανομένης της Ευρωπαϊκής Ένωσης και όλων των κρατών-μελών της, δηλ. και της Ελληνικής Δημοκρατίας (βλ. Ν. 2290/1995 (ΦΕΚ Α' 28) *«Κύρωση της Τελικής Πράξης που περιλαμβάνει τα αποτελέσματα των πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων στο πλαίσιο του Γύρου Ουρουγουάης»*).

Η Συμφωνία του Μαρακές αποτελείται από δεκαέξι άρθρα (στα οποία ορίζονται οι αρμοδιότητες των κυρίων και επικουρικών οργάνων και των επιμέρους θεματικών επιτροπών του ΠΟΕ) και τέσσερα παραρτήματα. Στα παραρτήματα 1, 2 και 3 της Συμφωνίας του Μαρακές έχουν προσαρτηθεί οι «πολυμερείς» εμπορικές συμφωνίες (“multilateral agreements”), δηλαδή αυτές που είναι δεσμευτικές για όλα τα κράτη μέλη και αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της Συμφωνίας του Μαρακές, ενώ στο Παράρτημα 4 περιέχονται οι «πλειομερείς» εμπορικές συμφωνίες (“plurilateral agreements”), δηλ. αυτές που δεσμεύουν μόνο όσα κράτη-μέλη τις έχουν αποδεχτεί.

Ειδικότερα, το Παράρτημα 1Α της Συμφωνίας του Μαρακές περιέχει δεκατρείς πολυμερείς συμφωνίες για το εμπόριο αγαθών, ήτοι:

- τη Γενική Συμφωνία Δασμών και Εμπορίου του 1994 (που ενσωμάτωσε την GATT 1947 καθώς και την πλειάδα σχετικών με τη GATT 1947 νομικών κείμενων, όπως π.χ. μνημόνια συμφωνίας, πρωτόκολλα δασμολογικών παραχωρήσεων και προσχώρησης)
- τη Συμφωνία για τη γεωργία
- τη Συμφωνία για την εφαρμογή μέτρων υγειονομικής και φυτοϋγειονομικής προστασίας
- τη Συμφωνία για τα κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα και τα είδη ένδυσης (καταργήθηκε το 2005)
- τη Συμφωνία για τα τεχνικά εμπόδια στο εμπόριο
- τη Συμφωνία για τα επενδυτικά μέτρα στον τομέα του εμπορίου
- τη Συμφωνία για την εφαρμογή του άρθρου VI της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου του 1994
- τη Συμφωνία για την εφαρμογή του άρθρου VII της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου του 1994
- τη Συμφωνία για τον έλεγχο πριν από την αποστολή

- τη Συμφωνία για τους κανόνες καταγωγής
- τη Συμφωνία για τις διαδικασίες έκδοσης αδειών εισαγωγής
- τη Συμφωνία για τις επιδοτήσεις και τα αντισταθμιστικά μέτρα
- τη Συμφωνία για τα μέτρα διασφάλισης

Το Παράρτημα 1B της Συμφωνίας του Μαρακές περιλαμβάνει τη Γενική Συμφωνία για το Εμπόριο Υπηρεσιών, ενώ το Παράρτημα 1Γ περιλαμβάνει τη Συμφωνία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας στον τομέα του εμπορίου. Τα, δε, Παραρτήματα 2 και 3 της Συμφωνίας του Μαρακές περιλαμβάνουν το Μνημόνιο συμφωνίας για τους κανόνες και τις διαδικασίες που διέπουν την επίλυση των διαφορών στο πλαίσιο του ΠΟΕ, και τις διατάξεις σχετικά με τον Μηχανισμό Εξέτασης της Εμπορικής Πολιτικής (“Trade Policy Review Mechanism”), ο οποίος δεν επιτελεί δικαιοδοτική λειτουργία, αλλά αποσκοπεί στη διαφάνεια: στο πλαίσιο του Μηχανισμού Εξέτασης της Εμπορικής Πολιτικής κάθε κράτος-μέλος του ΠΟΕ είναι υποχρεωμένο να υποβάλλει, σε περιοδική βάση, εκθέσεις στο Σώμα Εξέτασης Εμπορικής Πολιτικής (“Trade Policy Review Body”) όπου περιγράφονται οι εμπορικές πολιτικές και πρακτικές του. Τέλος, το Παράρτημα 4 της Συμφωνίας του Μαρακές περιέχει τις πλειομερείς συμφωνίες, ήτοι:

- τη Συμφωνία για το εμπόριο αεροσκαφών πολιτικής αεροπορίας
- τη Συμφωνία για τις δημόσιες συμβάσεις
- τη Συμφωνία για τον γαλακτοκομικό τομέα (καταργήθηκε το 1997)
- τη Συμφωνία για το βόειο κρέας (καταργήθηκε το 1997)

2. Ο δικαιοδοτικός μηχανισμός του ΠΟΕ

Το Μνημόνιο συμφωνίας για τους κανόνες και τις διαδικασίες που διέπουν την επίλυση των διαφορών (Dispute Settlement Understanding - DSU)

περιλαμβάνεται στο Παράρτημα 2 της Συμφωνίας του Μαρακές. Οι κανόνες και οι διαδικασίες του DSU εφαρμόζονται σε διαφορές που ανακύπτουν στο πλαίσιο της εφαρμογής της Συμφωνίας του Μαρακές και, ιδίως, των πολυμερών και πλειομερών συμφωνιών του ΠΟΕ για το εμπόριο προϊόντων, υπηρεσιών και δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Το DSU θέτει γενικούς κανόνες και διαδικασίες που εφαρμόζονται με την επιφύλαξη των ειδικών ή πρόσθετων κανόνων και διαδικασιών επίλυσης διαφορών, που περιλαμβάνονται στις επιμέρους εμπορικές συμφωνίες του ΠΟΕ. Με το DSU συστήθηκε το Όργανο Επίλυσης Διαφορών του ΠΟΕ (στο οποίο συμμετέχουν όλα τα κράτη-μέλη) με αρμοδιότητα να συγκροτεί ειδικές ομάδες εμπειρογνωμόνων (“panels”), να εγκρίνει τις εκθέσεις των panels αλλά και του Δευτεροβάθμιου Δικαιοδοτικού Οργάνου (“Appellate Body”), να εξασφαλίζει την παρακολούθηση της εφαρμογής των συστάσεων και των αποφάσεών τους και να επιτρέπει την αναστολή των παραχωρήσεων και άλλων υποχρεώσεων, στο πλαίσιο των εμπορικών συμφωνιών του ΠΟΕ.

Το σύστημα επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ είναι διακρατικού χαρακτήρα, δηλ. μόνο τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ έχουν *jus standi*, και όχι ιδιώτες, ακόμα και εάν αυτοί είναι οι άμεσα θιγόμενοι έμποροι, παραγωγοί, εισαγωγείς ή εξαγωγείς. Κάθε κράτος-μέλος του ΠΟΕ που θεωρεί ότι οποιαδήποτε ωφέλεια η οποία απορρέει γι’ αυτό άμεσα ή έμμεσα από τις συμφωνίες του ΠΟΕ θίγεται εξαιτίας μέτρων που λαμβάνονται από άλλο κράτος-μέλος, δύναται να ζητήσει διμερείς διαβουλεύσεις με το τελευταίο. Κάθε παραβίαση των υποχρεώσεων που αναλαμβάνονται στο πλαίσιο των συμφωνιών του ΠΟΕ δημιουργεί μαχητό τεκμήριο (σπανίως ανατρέψιμο), ότι το επίδικο μέτρο αποτελεί περίπτωση μερικής ή ολικής αναίρεσης των οφελών που απορρέουν για τα άλλα κράτη-μέλη του ΠΟΕ που είναι συμβαλλόμενα μέρη στη σχετική συμφωνία.

Αν οι διαβουλεύσεις δεν τελεσφορήσουν σε εύλογο χρονικό διάστημα, τότε μπορεί να ζητήσει τη σύσταση panel για την επίλυσή της. Σύμφωνα με το DSU, κάθε panel οφείλει να πραγματοποιεί αντικειμενική αξιολόγηση του θέματος που φέρεται ενώπιόν του, συμπεριλαμβανομένης της αντικειμενικής εκτίμησης των πραγματικών περιστατικών της υπόθεσης, ερμηνείας και εφαρμογής των σχετικών συμφωνιών του ΠΟΕ σύμφωνα με τους εθιμικούς κανόνες ερμηνείας

των διεθνών συνθηκών που περιέχονται στη Σύμβαση της Βιέννης του 1969, και της συμμόρφωσης προς αυτές, και, αφετέρου, να διατυπώνει συμπεράσματα κατάλληλα να βοηθήσουν το ΟΕΔ κατά τη διατύπωση συστάσεων ή τη λήψη αποφάσεων. Το, δε, Appellate Body είναι αρμόδιο για τις εφέσεις στις αποφάσεις των panels, με την έφεση να περιορίζεται *καταρχήν* (αλλά στην πράξη, όχι αποκλειστικά) σε νομικά ζητήματα που τίγονται στην έκθεση panel, καθώς και στην ερμηνεία των νομικών εννοιών την οποία πραγματοποίησε το panel.

Το ΟΕΔ αποφασίζει επί αιτημάτων για σύσταση panel, υιοθέτηση των τελικών εκθέσεων των panels ή/και του Appellate Body, βάσει «αρνητικού consensus» (“reverse consensus”), δηλαδή θα πρέπει ακόμα και το αιτούν κράτος-μέλος να δεχτεί την μη-υιοθέτηση της σχετικής απόφασης. Στην πράξη, δηλαδή, η υιοθέτηση αιτημάτων από το ΟΕΔ είναι σχεδόν αυτόματη.

Εάν κριθεί από το panel ή/και το Appellate Body ότι ένα κράτος-μέλος έχει παραβιάσει τις υποχρεώσεις του βάσει των καλυπτομένων συμφωνιών, τότε αυτό καλείται *καταρχάς* να συμμορφωθεί σε εύλογο χρονικό διάστημα, δηλ. να αποσύρει ή να τροποποιήσει το επίδικο μέτρο του. Σε περίπτωση μη-συμμόρφωσης, και αν δεν συμφωνηθούν μεταξύ των διαδίκων αντισταθμιστικά ανταλλάγματα, τότε το προσφεύγον κράτος-μέλος δύναται να ζητήσει από το ΟΕΔ τη μονομερή προσωρινή αναστολή παραχωρήσεων ή άλλων υποχρεώσεων βάσει των συμφωνιών του ΠΟΕ, ως εμπορικά αντίμετρα. Και πάλι το ΟΕΔ αποφασίζει με αρνητικό consensus.

3. Βασικές ρυθμίσεις του διεθνούς εμπορίου προϊόντων βάσει της GATT 1994

3.1 Η αρχή της μη διάκρισης

Οι βασικότερες πτυχές της αρχής της μη διάκρισης στο πλαίσιο της GATT 1994 είναι η ρήτρα της «μεταχείρισης του μάλλον ευνοούμενου Κράτους» (PMEK - “most favoured nation treatment” - MFN) του Άρθρου I της GATT, και η ρήτρα της «εθνικής μεταχείρισης» (“national treatment”) του Άρθρου III της GATT.

Το Άρθρο I της GATT ορίζει ότι κάθε πλεονέκτημα, ευεργέτημα, προνόμιο ή ατέλεια (“advantage”, σε σχέση π.χ. με τελωνειακούς δασμούς εμπορευμάτων, λοιπές επιβαρύνσεις επί των εισαγωγών και εξαγωγών, άλλα τελωνειακά θέματα, εσωτερικούς φόρους, εσωτερικούς κανονισμούς για την πώληση, τη διανομή και τη χρήση των προϊόντων) που αναγνωρίζεται, de jure ή de facto, από ένα κράτος-μέλος του ΠΟΕ σε προϊόν προερχόμενο από ή προοριζόμενο για οποιαδήποτε άλλη χώρα, θα πρέπει να επεκτείνεται «άνευ όρων» (“unconditionally”), δηλ. χωρίς καθυστέρηση και χωρίς όρους, σε κάθε ομοειδές (“like”) προϊόν προερχόμενο από ή προοριζόμενο για οποιοδήποτε άλλο κράτος-μέλος του ΠΟΕ. Ένα μέτρο παρέχει «πλεονέκτημα», κατά την έννοια του Άρθρου I:1 της GATT 1994, όταν δημιουργεί ευνοϊκότερες δυνατότητες ανταγωνισμού ή επηρεάζει την εμπορική σχέση και την ανταγωνιστικότητα μεταξύ προϊόντων διαφορετικών προελεύσεων. Επιπλέον, η φύση και η έκταση της ανταγωνιστικής σχέσης μεταξύ δύο προϊόντων είναι καθοριστική προκειμένου να διακριβωθεί αν αυτά είναι «ομοειδή», λαμβάνοντας υπόψη χωριστά όλα τα σχετικά χαρακτηριστικά τους, συμπεριλαμβανομένων (α) των ιδιοτήτων τους, της φύσης και της ποιότητά τους, δηλαδή τα φυσικά χαρακτηριστικά τους (“physical characteristics”), (β) των τελικών χρήσεων των προϊόντων (“products’ end-uses”), (γ) των προτιμήσεων και συνηθειών των καταναλωτών όσον αφορά τα εν λόγω προϊόντα (“consumers’ tastes and habits”) και (δ) της δασμολογικής κατάταξης των προϊόντων (“products’ tariff classification”). Η ΠΜΕΚ προστατεύει τις εμπορικές προσδοκίες και για την παραβίαση της δεν απαιτείται να αποδειχτεί η ύπαρξη πραγματικών επιπτώσεων στο διεθνές εμπόριο (“actual trade effects”), ούτε πρόθεση ή σκοπός του μέτρου να προβεί σε διακριτική μεταχείριση (“discriminatory intent”). Οι παρεκκλίσεις ή/και εξαιρέσεις από την ΠΜΕΚ (π.χ. ιστορικά προτιμησιακά καθεστώτα, τελωνειακές ενώσεις και ζώνες ελευθέρων συναλλαγών κ.α.) εφαρμόζονται εξαιρετικά και ορίζονται σαφώς στη GATT.

Το Άρθρο III της GATT («Εθνική μεταχείριση από την άποψη της φορολογίας και των εσωτερικών διοικητικών κανονισμών») προστατεύει τις εμπορικές προσδοκίες (όχι, δηλαδή, συγκεκριμένο όγκο εμπορικών συναλλαγών) και αποσκοπεί στην επίτευξη ισότητας ως προς τους όρους ανταγωνισμού μεταξύ ημεδαπών και αλλοδαπών προϊόντων και ορίζει ότι πάσης φύσης φόροι, τέλη,

νόμοι και διοικητικοί κανονισμοί, δεν πρέπει να εφαρμόζονται ώστε τα εισαγόμενα προϊόντα να αντιμετωπίζονται, *de jure* ή *de facto*, «λιγότερο ευνοϊκά» («*treatment no less favourable*») από ό, τι τα εγχώρια «ομοειδή» (“*like*”) ή «άμεσα ανταγωνιστικά ή αντικαταστάσιμα» (“*directly competitive or substitutable*”) προϊόντα. Όπως και η ΡΜΕΚ, η ρήτρα μεταχείρισης προστατεύει τις εμπορικές προσδοκίες και για την παραβίαση της δεν απαιτείται να αποδειχτεί η ύπαρξη πραγματικών επιπτώσεων στο διεθνές εμπόριο, ούτε πρόθεση ή σκοπός του μέτρου να προβεί σε διακριτική μεταχείριση. Εντοπίζονται τρεις διακριτές εκφάνσεις της υποχρέωσης παροχής εθνική μεταχείρισης: στο πρώτο εδάφιο του Άρθρου III:2 της GATT 1994 γίνεται αναφορά στην εσωτερική φορολόγηση των ομοειδών προϊόντων όπου δεν χωρεί η παραμικρή διαφορά στη φορολόγηση, ενώ στο δεύτερο εδάφιο στην εσωτερική φορολόγηση των άμεσα ανταγωνιστικών ή υποκατάστατων προϊόντων (δηλαδή όσων εναλλάσσονται ή προσφέρουν εναλλακτικούς τρόπους ικανοποίησης μιας συγκεκριμένης ανάγκης ή προτίμησης του καταναλωτή) όπου όμως δεν θεωρούνται παράνομες διαφορές στη φορολόγηση που είναι *de minimis* ή ήσσονος σημασίας· τέλος, στο πλαίσιο του Άρθρου III:4 της GATT 1994 ορίζεται, δε, ότι η υποχρέωση εθνικής μεταχείρισης περιλαμβάνει και κάθε νόμο, κανονισμό ή απαίτηση που επηρεάζει την εσωτερική πώληση, προσφορά προς πώληση, αγορά, μεταφορά, διανομή ή χρήση προϊόντων σε μια συγκεκριμένη αγορά. Ως προς το εάν τα εισαγόμενα και τα εγχώρια προϊόντα είναι «ομοειδή προϊόντα» ισχύουν, γενικά, όσα αναφέρθηκαν παραπάνω σχετικά τη ΡΜΕΚ. Ως προς τα εισαγόμενα προϊόντα αντιμετωπίζονται «λιγότερο ευνοϊκά» από τα εγχώρια, αρκεί το επίδικο μέτρο να τροποποιεί τους όρους του ανταγωνισμού στη σχετική αγορά εις βάρος των εισαγόμενων προϊόντων.

3.2 «Δασμοποίηση» των φραγμών στο εμπόριο προϊόντων

Οι βασικές κατηγορίες φραγμών στο διεθνές εμπόριο είναι δύο: δασμολογικοί φραγμοί δηλ. δασμοί, και μη-δασμολογικοί φραγμοί, ιδίως ποσοτικοί περιορισμοί καθώς και άλλες μορφές μη δασμολογικών εμποδίων στο εμπόριο προϊόντων.

Δασμός ("tariff") είναι μία οικονομική επιβάρυνση που επιβάλλεται επί εισαγομένων προϊόντων κατά το χρόνο της ή/και λόγω της εισαγωγής τους, ως προϋπόθεση για την πρόσβασή τους στην εκάστοτε εθνική αγορά. Οι δασμοί υπολογίζονται επί της αξίας ("ad valorem tariffs") του εισαγόμενου προϊόντος ως ένα ποσοστό αυτής, ή βάσει άλλων κριτηρίων, μεμονωμένα ή συνδυαστικά, όπως λ.χ. βάσει του αριθμού των μονάδων, το βάρος ή/και τον όγκο του εισαγόμενου προϊόντος ("non-ad valorem tariffs").

Βάσει των συμφωνιών του ΠΟΕ, και ειδικότερα των ρυθμίσεων της GATT του 1994, δεν απαγορεύεται η επιβολή δασμών, καίτοι αυτοί προφανώς αποτελούν φραγμό στο διεθνές εμπόριο. Εντούτοις, η GATT αποσκοπεί καταρχάς στην παγίωση και εν συνεχεία στη σταδιακή μείωση και κατάργηση των δασμών μέσω πολυμερών εμπορικών διαπραγματεύσεων, στο πλαίσιο των οποίων τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ προβαίνουν σε «δασμολογικές παραχωρήσεις. Οι δασμολογικές αυτές παραχωρήσεις των κρατών-μελών (για κάθε ένα ξεχωριστά) καταγράφονται σε αντίστοιχους Πίνακες Παραχωρήσεων ("Schedules of Concessions"), και αυτές πολυμεροποιούνται μέσω της ρήτρας MEK του Άρθρου I της GATT, δηλ. επεκτείνονται αμέσως και άνευ όρων σε όλα τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ, ακόμα και σε αυτά που δεν συμμετείχαν στις διαπραγματεύσεις επί του συγκεκριμένου προϊόντος. Το, δε, Άρθρο II της GATT απαγορεύει την οποιαδήποτε δασμολογική μεταχείριση εισαγομένων προϊόντων κατά τρόπο λιγότερο ευνοϊκό από εκείνον που προβλέπεται στους Πίνακες Παραχωρήσεων κάθε κράτους-μέλους του ΠΟΕ, ακόμα και εάν οι δασμοί αλλάξουν μορφή (λ.χ. μετατραπούν από ad valorem σε non-ad valorem), δηλ. ο επιβληθείς σε κάθε εισαγόμενο προϊόν δασμός δεν θα πρέπει να ξεπερνά τα αντίστοιχα ανώτατα όρια στους Πίνακες Παραχωρήσεων κάθε κράτους-μέλους του ΠΟΕ.

Τέλος, τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ διατηρούν, μεν, το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή και απόσυρσης των επιμέρους δασμολογικών παραχωρήσεών τους, εφόσον όμως ακολουθηθούν οι προβλεπόμενες από το Άρθρο XXVIII GATT διαδικασίες, ήτοι προβούν μετά από διαπραγματεύσεις με άλλα κράτη-μέλη σε παραχωρήσεις (αποζημιωτικού χαρακτήρα) αναφορικά με άλλα προϊόντα, και αν δεν επιτευχθεί συμφωνία ως προς τις αποζημιωτικές

παραχωρήσεις να πρέπει να υφίστανται εις βάρος τους την απόσυρση από τα άλλα κράτη μέλη αντίστοιχης αξίας δασμολογικών παραχωρήσεων ως αντιστάθμισμα.

Οι ποσοτικοί περιορισμοί ανήκουν στην κατηγορία των μη δασμολογικών φραγμών στο εμπόριο και αποτελούν, ιδίως, σε απαγορεύσεις (“prohibitions”, “bans”), απόλυτες ή υπό όρους, για την εισαγωγή και εξαγωγή προϊόντων και ποσοτώσεις (“quotas”). Σε αντίθεση με τους δασμούς, οι ποσοτικοί περιορισμοί επιβάλλουν απόλυτα όρια για τις εισαγωγές/εξαγωγές και έτσι δεν μπορεί να υπολογιστεί (άρα και να περιοριστεί) το διαστρεβλωτικό για το διεθνές εμπόριο αποτέλεσμά τους. Ως εκ τούτου, το Άρθρο XI της GATT 1994 («Γενική κατάργηση των ποσοτικών περιορισμών») ορίζει ότι τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ πρέπει να απέχουν από απαγορεύσεις ή άλλους περιορισμούς (πλην δασμών, φόρων ή άλλων επιβαρύνσεων), είτε μέσω ποσοστρώσεων, αδειών εισαγωγής ή εξαγωγής ή μέσω άλλων μέτρων, αναφορικά με τις εισαγωγές και εξαγωγές προϊόντων, με πολύ συγκεκριμένες μόνο εξαιρέσεις.

Άλλες μορφές μη-δασμολογικών φραγμών στο εμπόριο ρυθμίζονται όχι μόνο στη GATT αλλά και σε ειδικές συμφωνίες του ΠΟΕ που περιλαμβάνονται στο Παράρτημα 1Α της Συμφωνίας του Μαρακές, ήτοι τη Συμφωνία για τα Τεχνικά Εμπόδια στο Εμπόριο (Technical Barriers to Trade – TBT, αναφορικά με τους τεχνικούς κανονισμούς και τα πρότυπα, περιλαμβανομένων και των προδιαγραφών στον τομέα συσκευασίας, σήμανσης και επικόλλησης ετικετών, και οι μέθοδοι διαπίστωσης της συμμόρφωσης προϊόντων προς τους τεχνικούς κανονισμούς και τα πρότυπα αυτά), και τη Συμφωνία για την εφαρμογή μέτρων υγιονομικής και φυτοϋγιονομικής προστασίας (Sanitary and Phytosanitary Measures - SPS).

3.3 Εξαιρέσεις/Παρεκκλίσεις

Βάσει της GATT, τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ δύνανται να παρεκκλίνουν από τις υποχρεώσεις τους επικαλούμενα τις εξαιρέσεις των Άρθρων XX και XXI. Το Άρθρο XX της GATT («Γενικές εξαιρέσεις») ορίζει ότι καμία διάταξη της GATT δεν εμποδίζει τα κράτη-μέλη να λάβουν μέτρα τα οποία, μεταξύ άλλων, είναι

αναγκαία για την προστασία της δημόσιας ηθικής, την προστασία του ανθρώπου, των ζώων ή της ζωής ή της υγείας των φυτών, τη διατήρηση των εξαντλήσιμων φυσικών πόρων κ.λ.π., εφόσον τα μέτρα αυτά δεν εφαρμόζονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να συνιστούν «μέσο αυθαίρετης ή αδικαιολόγητης διακριτικής μεταχείρισης μεταξύ χωρών στις οποίες επικρατούν παρεμφερείς συνθήκες ή καλυμμένο περιορισμό του διεθνούς εμπορίου». Το Άρθρο XXI της GATT («Εξαιρέσεις για λόγους ασφαλείας») ορίζει περαιτέρω ότι καμία διάταξη της GATT δεν πρέπει να ερμηνεύεται έτσι ώστε: α) να απαιτείται από τα κράτη μέλη του ΠΟΕ να παρέχουν πληροφορίες, την αποκάλυψη των οποίων θεωρούν ως αντίθετη προς ουσιώδη συμφέροντα ασφαλείας τους, β) να αποτρέπεται κάθε κράτος μέλος να λαμβάνει μέτρα τα οποία θεωρεί αναγκαία για την προστασία των ουσιωδών συμφερόντων ασφαλείας του, τα οποία αφορούν σχάσιμα υλικά ή τα υλικά από τα οποία αυτά παράγονται, ή τα οποία σχετίζονται με το εμπόριο όπλων, πυρομαχικών και πολεμικού υλικού και παρόμοιο εμπόριο άλλων εμπορευμάτων και υλικών, εφόσον πραγματοποιείται άμεσα ή έμμεσα για τον ανεφοδιασμό στρατιωτικής εγκατάστασης, ή μέτρα τα οποία λαμβάνονται σε καιρό πολέμου ή άλλης έκτακτης κατάστασης στις διεθνείς σχέσεις, γ) να αποτρέπεται κάθε κράτος-μέλος να λαμβάνει μέτρα στο πλαίσιο των υποχρεώσεων που υπέχει βάσει του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας.

Λοιπές περιπτώσεις εξαιρέσεων/αποκλίσεων από τους κανόνες της GATT περιλαμβάνουν τη δυνατότητα, βάσει του Άρθρου XXIV, των κρατών-μελών του ΠΟΕ να συμμετέχουν σε «τελωνιακές ενώσεις» (“customs unions”) ή «ζώνες ελευθέρων συναλλαγών» (“free trade areas”), και, ιδίως, να παρέχουν inter se προτιμησησική μεταχείριση, χωρίς όμως να την επεκτείνουν στα άλλα κράτη-μέλη του ΠΟΕ που δεν συμμετέχουν σε αυτές· επίσης, την ειδική και διαφοροποιημένη μεταχείριση των αναπτυσσομένων κρατών, είτε στο πλαίσιο του «Γενικευμένου Συστήματος Προτιμήσεων» (“Generalized System of Preferences” - GSP), είτε στο πλαίσιο της της «Ρήτρας Πρόσδοσης» (“Enabling Clause”), ώστε να είναι νόμιμη η προτιμησησική μεταχείριση των αναπτυσσομένων κρατών χωρίς αυτό να παραβιάζει τη GATT.

II. Μέτρα εμπορικής άμυνας (Trade Defence) κατά αθέμιτων εμπορικών πρακτικών στο πλαίσιο του ΠΟΕ

1. Η Συμφωνία για τα Μέτρα Αντιντάμπινγκ (AD Agreement)

«Ντάμπινγκ» (“dumping”) αποτελεί η πρακτική βάσει της οποίας ένα προϊόν εισάγεται στην αγορά μιας χώρας σε τιμή κατώτερη της κανονικής του αξίας, αν δηλ. η τιμή εξαγωγής του προϊόντος που εξάγεται από ένα κράτος-μέλος σε ένα άλλο είναι κατώτερη της αντίστοιχης τιμής που εφαρμόζεται υπό κανονικές συνθήκες εμπορίας για ομοειδές προϊόν, όταν το τελευταίο προορίζεται για κατανάλωση στο κράτος-μέλος εξαγωγής. Το ντάμπινγκ, το οποίο και διέπεται από το Άρθρο VI της GATT 1994 και τη Συμφωνία για την εφαρμογή του άρθρου VI της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου του 1994 (Συμφωνία Αντιντάμπινγκ), δεν συνιστά παράνομη πρακτική βάσει του δικαίου του ΠΟΕ, ιδίως γιατί, κατά κόρον, αποτελεί πρακτική ιδιωτών (εμπόρων, παραγωγών, εισαγωγέων ή εξαγωγέων) η οποία δεν μπορεί να καταλογιστεί σε κράτη. Ωστόσο, το ντάμπινγκ συνιστά αθέμιτη εμπορική πρακτική, και συνεπώς τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ, όταν βρίσκονται αντιμέτωπα με πρακτικές ντάμπινγκ, έχουν τη δυνατότητα, μετά από τη διενέργεια σχετικών ερευνών, και εφόσον επήλθε ή επαπειλείται σημαντική ζημία στον εγχώριο κλάδο παραγωγής ομοειδών προϊόντων, ή καθυστερεί αισθητά η δημιουργία ενός τέτοιου εγχώριου κλάδου, να προβούν στην επιβολή μέτρων αντιντάμπινγκ, συνήθως με τη μορφή ειδικών επιπλέον δασμών (δασμοί αντιντάμπινγκ, προσωρινοί ή οριστικοί) για τα εισαγόμενα προϊόντα που αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ. Οι δασμοί αντιντάμπινγκ υπολογίζονται βάσει του περιθωρίου ντάμπινγκ, που συνιστά σύγκριση μεταξύ της τιμής εξαγωγής του υπό εξέταση προϊόντος και της κανονικής του αξίας.

Η έρευνα από τις αρχές κράτους-μέλους του ΠΟΕ για να διαπιστωθούν η ύπαρξη, η έκταση και οι συνέπειες των τυχόν καταγγελλόμενων πρακτικών ντάμπινγκ διέπεται από τις διατάξεις της Συμφωνίας Αντιντάμπινγκ και ξεκινά μετά από γραπτή αίτηση εκ μέρους ή για λογαριασμό του εγχώριου κλάδου παραγωγής των ομοειδών προϊόντων. Η αίτηση πρέπει να περιλαμβάνει κατάλληλα και επαρκή αποδεικτικά στοιχεία (και όχι απλούς ισχυρισμούς) σχετικά με το ντάμπινγκ, τη την υποτιθέμενη ζημία, και την αιτιώδη συνάφεια

μεταξύ των εισαγωγών που αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ και της υποτιθέμενης ζημίας. Ο προσδιορισμός της ζημίας προϋποθέτει την αντικειμενική αξιολόγηση του όγκου των εισαγωγών που αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ, των συνεπειών των εν λόγω εισαγωγών για τις τιμές των ομοειδών προϊόντων στην εγχώρια αγορά, και των επακόλουθων συνεπειών των εν λόγω εισαγωγών για τους εγχώριους παραγωγούς τέτοιων προϊόντων. Στην έρευνα αντιντάμπινγκ συμμετέχουν όλες οι ενδιαφερόμενες πλευρές (δηλαδή τόσο ο εγχώριος κλάδος παραγωγής όσο και οι αλλοδαποί εξαγωγείς ή παραγωγοί), οι οποίες ενημερώνονται σχετικά με τα στοιχεία που χρειάζονται ή διαθέτουν οι αρμόδιες αρχές, και τους παρέχεται πλήρης ευχέρεια να υποβάλουν γραπτώς όλα τα αποδεικτικά στοιχεία που θεωρούν ότι έχουν σημασία για την έρευνα. Τα μέτρα αντιντάμπινγκ που τυχόν επιβληθούν εν τέλει αφορούν σε όλες, χωρίς διάκριση, τις εισαγωγές του συγκεκριμένου προϊόντος, όποια και αν είναι η προέλευσή τους, εφόσον διαπιστώνεται ότι οι εισαγωγές αυτές αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ και προκαλούν ζημία (με εξαίρεση τις εισαγωγές σε σχέση με τις οποίες έχουν γίνει δεκτές αναλήψεις υποχρεώσεων ως προς τις τιμές, δηλ. όπου οι εξαγωγείς συμφωνούν με τις αρχές που διεξάγουν την έρευνα να εξαγάγουν το υπό εξέταση προϊόν σε τέτοιες τιμές ώστε αυτό να μην είναι αντικείμενο νταμπινγκ).

Βάσει της Συμφωνίας Αντιντάμπινγκ, οι εθνικές αρχές θα πρέπει να καθορίζουν, κατά κανόνα, ένα ξεχωριστό περιθώριο ντάμπινγκ για καθέναν από τους γνωστούς ενδιαφερόμενους εξαγωγείς/παραγωγούς του προϊόντος που αποτελεί αντικείμενο της έρευνας αντιντάμπινγκ, δηλ. αυτούς που συνεργάζονται, εισφέροντας στοιχεία στις αλλοδαπές αρχές που διεξάγουν την έρευνα αντιντάμπινγκ. Είναι συνεπώς κρίσιμο οι θιγόμενοι από την επιβολή μέτρων αντιντάμπινγκ εξαγωγείς/παραγωγοί να ενασκούν το δικαίωμά συμμετοχής τους στις έρευνες αντιντάμπινγκ και να συνεργάζονται με τις αλλοδαπές αρχές, ώστε να υπολογιστεί ο ατομικός δασμός αντιντάμπινγκ που τους αντιστοιχεί βάσει των πληροφοριών που εισέφεραν, ώστε είτε αυτός ο ατομικός δασμός να είναι μηδενικός (π.χ. αν η τιμή στην οποία αυτοί εξαγάγουν το προϊόν τους δεν αποτελεί συνέπεια πρακτικής ντάμπινγκ), ή, τουλάχιστον, χαμηλότερος από αυτόν που επιβάλλεται σε εξαγωγείς/παραγωγούς που δεν συνεργάστηκαν με τις αλλοδαπές αρχές.

2. Η Συμφωνία για τις Επιδοτήσεις και τα Αντισταθμιστικά Μέτρα (SCM Agreement)

Οι επιδοτήσεις (“subsidies”), που ρυθμίζονται από τα Άρθρα VI και XVI της GATT 1994 και τη Συμφωνία για τις επιδοτήσεις και τα αντισταθμιστικά μέτρα (Subsidies and Countervailing Measures - SCM). Σύμφωνα με τη Συμφωνία SCM, «επιδότηση» είναι η παροχή «χρηματοδότησης» από το «Δημόσιο ή από οποιονδήποτε κρατικό φορέα που λειτουργεί στην επικράτεια ενός μέλους» του ΠΟΕ, ή η «παροχή στήριξης του εισοδήματος ή των τιμών υπό οιαδήποτε μορφή, κατά την έννοια του άρθρου XVI της GATT του 1994», που προσπορίζει «όφελος» στον παραλήπτη, δηλ. παρέχεται με πιο ευνοϊκούς όρους από αυτούς που διατίθενται στην αγορά. Επιπλέον, και για να καλύπτεται από τη Συμφωνία SCM, θα πρέπει η επιδότηση αυτή να έχει «ατομικό χαρακτήρα», δηλ. να παρέχεται σε εξατομικευμένη βάση προς συγκεκριμένη επιχείρηση ή ομάδα επιχειρήσεων ή προς συγκεκριμένο κλάδο παραγωγής ή ομάδα κλάδων παραγωγής.

Η Συμφωνία SCM προέβλεπε τρεις κατηγορίες επιδοτήσεων: απαγορευμένες επιδοτήσεις (“red light subsidies”), επιδοτήσεις για τις οποίες μπορεί να ζητηθεί έννομη προστασία (“yellow light subsidies”), και, τέλος, επιδοτήσεις για τις οποίες δεν μπορεί να ζητηθεί έννομη προστασία (“green light subsidies”, οι διατάξεις για τις οποίες όμως δεν ισχύουν σήμερα).

Απαγορευμένες είναι οι εξαγωγικές επιδοτήσεις (δηλ. αυτές για την παροχή των οποίων τίθεται, *de jure* ή *de facto*, ως μόνη ή παράλληλη προϋπόθεση η επίτευξη κάποιας εξαγωγικής επίδοσης), και οι επιδοτήσεις για την υποκατάσταση των εισαγωγών (δηλ. οι αυτές για την παροχή των οποίων τίθεται, είτε ως μόνη είτε ως παράλληλη προϋπόθεση, ότι πρέπει να έχουν χρησιμοποιηθεί εγχώρια και όχι εισαγόμενα προϊόντα).

Επιδοτήσεις για τις οποίες μπορεί να ζητηθεί έννομη προστασία είναι αυτές που είτε προξενούν ζημία στον εγχώριο κλάδο παραγωγής κάποιου άλλου κράτους-μέλους του ΠΟΕ, είτε αναιρούν ολικώς ή μερικώς τα οφέλη που απορρέουν αμέσως ή εμμέσως για τα υπόλοιπα κράτη μέλη βάσει της GATT του 1994, είτε

προξενούν σοβαρή ζημία στα συμφέροντα κάποιου άλλου κράτους-μέλους του ΠΟΕ.

Τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ έχουν δύο επιλογές όταν αντιμετωπίζουν φαινόμενα επιδοτήσεων από άλλα κράτη-μέλη οι οποίες είναι απαγορευμένες ή για τις οποίες μπορεί να ζητηθεί έννομη προστασία: δύνανται να επιλέξουν, είτε την «πολυμερή οδό», δηλ. να προσφύγουν στον μηχανισμό επίλυσης διαφορών του ΠΟΕ, είτε τη «μονομερή οδό», δηλ. τη μονομερή επιβολή αντισταθμιστικών μέτρων μετά από τη διενέργεια έρευνας για τη διαπίστωση της ύπαρξης, της έκτασης και των συνεπειών οποιασδήποτε υποτιθέμενης επιδότησης, συνήθως μετά από την υποβολή γραπτής αίτησης εκ μέρους ή για λογαριασμό του οικείου εγχώριου κλάδου παραγωγής.

Η έρευνα από τις αρχές κράτους-μέλους του ΠΟΕ για να διαπιστωθούν η ύπαρξη, η έκταση και οι συνέπειες των τυχόν καταγγελλόμενων πρακτικών επιδοτήσεων διέπεται από τις διατάξεις της Συμφωνίας SCM. Όπως και στην περίπτωση του ντάμπινγκ, η έρευνα ξεκινά μετά από γραπτή αίτηση εκ μέρους ή για λογαριασμό του εγχώριου κλάδου παραγωγής των ομοειδών προϊόντων. Κάθε αίτηση που υποβάλλεται πρέπει να περιλαμβάνει επαρκή αποδεικτικά στοιχεία (και όχι απλούς ισχυρισμούς) σχετικά με την ύπαρξη της υποτιθέμενης επιδότησης, και, εφόσον είναι δυνατόν, του ύψους της, της ζημίας στην εγχώρια βιομηχανία και της αιτιώδους συνάφειας μεταξύ των επιδοτούμενων εισαγωγών και της υποτιθέμενης ζημίας. Ο προσδιορισμός της ζημίας προϋποθέτει αντικειμενική εξέταση του όγκου των επιδοτούμενων εισαγωγών και των συνεπειών των επιδοτούμενων εισαγωγών για τις τιμές των ομοειδών προϊόντων στην εγχώρια αγορά, καθώς και των επακόλουθων συνεπειών των εν λόγω εισαγωγών για τους εγχώριους παραγωγούς των αντίστοιχων προϊόντων.

Όπως και στις έρευνες αντιντάμπινγκ, στις έρευνες επιδοτήσεων συμμετέχουν όλες οι ενδιαφερόμενες πλευρές (δηλαδή τόσο ο εγχώριος κλάδος παραγωγής όσο και οι αλλοδαποί εξαγωγείς ή παραγωγοί ή όποιοι τα συμφέροντα των οποίων ενδέχεται να θιγούν σε περίπτωση επιβολής αντισταθμιστικού δασμού), οι οποίες ενημερώνονται σχετικά με τα στοιχεία που χρειάζονται ή διαθέτουν οι αρμόδιες αρχές, και τους παρέχεται πλήρης ευχέρεια να υποβάλουν γραπτώς

όλα τα αποδεικτικά στοιχεία που θεωρούν ότι έχουν σημασία για την έρευνα. Όμως στις έρευνες επιδοτήσεων η διαδικασία περατώνεται όταν διακριβωθεί ότι το ύψος της επιδότησης είναι ασήμαντο από νομική άποψη (ποσοστό κατώτερο του 1 % κατ' αξίαν) ή όταν ο όγκος των επιδοτούμενων εισαγωγών, είτε πραγματικών είτε δυνητικών είναι ασήμαντος, ή η ζημία αμελητέα.

Όταν επιβάλλεται αντισταθμιστικός δασμός, αυτός δεν επιτρέπεται να υπερβαίνει το διαπιστωθέν ύψος της επιδότησης, όπως αυτό έχει υπολογισθεί με βάση το ποσό της επιδότησης ανά μονάδα επιδοτούμενου εξαγόμενου προϊόντος, και εφαρμόζεται σε όλες, χωρίς διάκριση, τις εισαγωγές του συγκεκριμένου προϊόντος, όποια και αν είναι η προέλευσή τους, εφόσον διαπιστώνεται ότι οι εισαγωγές αυτές αποτελούν αντικείμενο επιδότησης και προκαλούν ζημία (με εξαίρεση τις εισαγωγές που προέρχονται από κράτη-μέλη του ΠΟΕ τα οποία έχουν προβεί στην κατάργηση των επίμαχων επιδοτήσεων ή για τις οποίες έχουν γίνει δεκτές αναλήψεις υποχρεώσεων από τους αλλοδαπούς εξαγωγείς). Όπως δηλ. και στις έρευνες αντιντάμπινγκ, και στις έρευνες για επιδοτήσεις που διεξάγουν οι εθνικές αρχές είναι κρίσιμη η συνεργασία συμμετοχή των ενδιαφερομένων αλλοδαπών εξαγωγέων ή παραγωγών ή όσων τα συμφέροντα ενδέχεται να θιγούν σε περίπτωση επιβολής αντισταθμιστικού δασμού, με την εισφορά στοιχείων και απόψεων για την έρευνα (ιδίως π.χ. αν το προϊόν τους δεν αποτελεί στην πραγματικότητα αντικείμενο επιδότησης).

III. Ρυθμίσεις για το εμπόριο υπηρεσιών και δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στο πλαίσιο του ΠΟΕ

1. Η Γενική Συμφωνία για τις Συναλλαγές στον τομέα των Υπηρεσιών (GATS)

Στο πεδίο εφαρμογής της Γενικής Συμφωνίας για τις Συναλλαγές στον τομέα των Υπηρεσιών (GATS) εμπίπτει κάθε μέτρο (υπό μορφή νόμου, κανονισμού, κανόνα, διαδικασίας, απόφασης, διοικητικής πράξης ή υπό οποιαδήποτε άλλη μορφή) που λαμβάνεται από κράτη-μέλη του ΠΟΕ και επηρεάζει τις

«συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών» (“trade in services”), δηλ με την εξαίρεση των υπηρεσιών που παρέχονται στο πλαίσιο της άσκησης κρατικής εξουσίας που δεν παρέχονται σε εμπορική βάση ούτε ανταγωνιστικά προς άλλους φορείς παροχής υπηρεσιών (π.χ. δημόσιες υπηρεσίες εκπαίδευσης, υγείας κ.λπ.). Τα μέτρα που λαμβάνονται από κράτη-μέλη του ΠΟΕ και τα οποία επηρεάζουν τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών περιλαμβάνουν, ενδεικτικά, την παροχή υπηρεσίας, τη δυνατότητα πρόσβασης και χρήσης υπηρεσιών που απαιτούνται από τα εν λόγω μέλη προκειμένου να διατεθούν εν γένει στο κοινό, και την παρουσία, συμπεριλαμβανομένης της εμπορικής παρουσίας, προσώπων ενός μέλους για την παροχή υπηρεσίας στο έδαφος άλλου μέλους. Οι, δε, συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών αφορούν σε τέσσερις τρόπους παροχής υπηρεσιών (“Modes of Supply”):

1) διασυνοριακή παροχή υπηρεσιών (“cross-border”), από το έδαφος ενός κράτους-μέλους του ΠΟΕ στο έδαφος άλλου κράτους-μέλους, χωρίς φυσική μετακίνηση ούτε του παρόχου υπηρεσιών ούτε του καταναλωτή

2) κατανάλωση στο εξωτερικό (“consumption abroad”), με μετακίνηση του καταναλωτή υπηρεσιών στο έδαφος άλλου κράτους-μέλους του ΠΟΕ για την αποδοχή των παρεχομένων υπηρεσιών

3) εμπορική παρουσία (“commercial presence”) του παρόχου ενός κράτους-μέλους του ΠΟΕ στο έδαφος άλλου κράτους-μέλους όπου και παρέχει τις υπηρεσίες, δηλ. μέσω της σύστασης, αγοράς ή διατήρησης νομικού προσώπου, ή της δημιουργίας ή διατήρησης υποκαταστήματος ή υπηρεσίας εκπροσώπησης στο έδαφος άλλου κράτους-μέλους με σκοπό την παροχή υπηρεσίας

4) παροχή υπηρεσιών μέσω παρουσίας φυσικών προσώπων (“presence of natural persons”) ενός φορέα από ένα κράτος-μέλος του ΠΟΕ στην επικράτεια άλλου κράτους-μέλους.

Διακρίνονται στο πλαίσιο της GATS δύο είδη υποχρεώσεων των κρατών-μελών: οι γενικές δεσμεύσεις (δηλ. ιδίως ΡΜΕΚ και διαφάνεια) που αφορούν στο σύνολο των μέτρων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της GATS, σε όλους τους τομείς και τρόπους παροχής υπηρεσιών, και οι συγκεκριμένες

δεσμεύσεις (ήτοι, πρόσβαση στην αγορά και εθνική μεταχείριση) μόνο όμως σε όσους τομείς και τρόπους παροχής υπηρεσιών έχουν καθορισθεί από κάθε κράτος-μέλος του ΠΟΕ στον Πίνακα Συγκεκριμένων Δεσμεύσεων του για τις υπηρεσίες ("Schedule of Specific Commitments").

Το Άρθρο II GATS («Μεταχείριση του μάλλον ευνοουμένου κράτους») καθιερώνει ΡΜΕΚ που αφορά το σύνολο των μέτρων που καλύπτονται από την GATS και βάσει της οποίας κάθε κράτος-μέλος του ΠΟΕ παρέχει αμέσως και άνευ όρων σε υπηρεσίες και φορείς παροχής υπηρεσιών των άλλων μελών όχι λιγότερο ευνοϊκή μεταχείριση από αυτή που παρέχει σε ομοειδείς υπηρεσίες και φορείς παροχής υπηρεσιών οποιασδήποτε άλλης χώρας. Η νομική εξέταση για το εάν παρέχεται ή όχι ΜΕΚ σε υπηρεσίες και φορείς παροχής υπηρεσιών άλλων κρατών μελών του ΠΟΕ πραγματοποιείται, εν πολλοίς, *mutatis mutandis* με όσα παραπάνω αναφέρθηκαν σχετικά με το Άρθρο I της GATT.

Το Άρθρο III GATS («Διαφάνεια») ορίζει ότι κάθε κράτος μέλος του ΠΟΕ πρέπει να δημοσιεύει, το αργότερο κατά την έναρξη ισχύος τους, όλα τα σχετικά μέτρα γενικής εφαρμογής που αφορούν ή επηρεάζουν τη λειτουργία της GATS, διεθνείς συμφωνίες που αφορούν ή επηρεάζουν τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών. Επίσης κάθε κράτος μέλος πρέπει να ενημερώνει, τουλάχιστον σε ετήσια βάση, το Συμβούλιο Συναλλαγών στον τομέα των Υπηρεσιών του ΠΟΕ σχετικά με την εισαγωγή νέων ή την τροποποίηση των υφισταμένων νόμων, ρυθμίσεων ή διοικητικών οδηγιών που επηρεάζουν σημαντικά τις συναλλαγές στον τομέα των υπηρεσιών, οι οποίες καλύπτονται από τις συγκεκριμένες δεσμεύσεις του στο πλαίσιο της GATS.

Το Άρθρο XVI της GATS («Πρόσβαση στην αγορά») δεν καθιερώνει γενική υποχρέωση για όλα τα κράτη-μέλη προς παροχή πρόσβασης στην εθνική αγορά υπηρεσιών τους σε αλλοδαπές υπηρεσίες και φορείς υπηρεσιών. Αντίθετα, η υποχρέωση παροχής πρόσβασης στην αγορά αποτελεί συγκεκριμένη δέσμευση, δηλ. αφορά σε τομείς υπηρεσιών στους οποίους έχουν αναληφθεί ειδικές υποχρεώσεις πρόσβασης στην αγορά από κάθε κράτος-μέλος του ΠΟΕ ξεχωριστά βάσει του Πίνακα Συγκεκριμένων Δεσμεύσεων του για τις υπηρεσίες. Συνεπώς, το Άρθρο XVI της GATS σκοπεύει κατ' αρχήν στην απαγόρευση επιβολής έξι συγκεκριμένων τύπων φραγμών

πρόσβασης στην αγορά, ήτοι φραγμοί που λαμβάνουν τη μορφή ποσοτικών περιορισμών, καθώς και μέτρα που επιβάλλουν περιορισμούς ή υποχρεώσεις όσον αφορά στην ύπαρξη συγκεκριμένης νομικής μορφής μέσω της οποίας παρέχεται υπηρεσία από το φορέα, *εκτός όμως αν ορίζεται διαφορετικά* στον Πίνακα Συγκεκριμένων Δεσμεύσεων του κάθε κράτους μέλους του ΠΟΕ.

Ομοίως, και η υποχρέωση παροχής εθνικής μεταχείρισης που καθιερώνει το άρθρο XVII της GATS («Εθνική μεταχείριση»), *με τους όρους και περιορισμούς που τυχόν αναφέρονται* στον Πίνακα Συγκεκριμένων Δεσμεύσεων του κάθε κράτους μέλους του ΠΟΕ, αφορά στο σύνολο των μέτρων που σχετίζονται με την «παροχή υπηρεσιών» (“supply of services”). Ειδικότερα, το Άρθρο XVII GATS ορίζει ότι κάθε κράτος-μέλος του ΠΟΕ υποχρεούται καταρχήν να παρέχει σε υπηρεσίες και φορείς παροχής υπηρεσιών οποιουδήποτε άλλου κράτους-μέλους μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από τη μεταχείριση που παρέχει στις εγχώριες ομοειδείς υπηρεσίες και φορείς παροχής υπηρεσιών, σε σχέση πάντα με τους συγκεκριμένους τομείς υπηρεσιών που έχει συμπεριλάβει ρητά στον Πίνακα Συγκεκριμένων Δεσμεύσεων του. Και πάλι, η νομική εξέταση για το εάν παρέχεται ή όχι εθνική μεταχείριση σε υπηρεσίες και φορείς παροχής υπηρεσιών άλλων κρατών μελών του ΠΟΕ πραγματοποιείται *mutatis mutandis* με όσα παραπάνω αναφέρθηκαν σχετικά με το Άρθρο III της GATT.

Τέλος, όπως βάσει της GATT, τα κράτη-μέλη του ΠΟΕ δύνανται να παρεκκλίνουν από τις υποχρεώσεις τους βάσει της GATS, επικαλούμενα τις εξαιρέσεις των Άρθρων V («Οικονομική ολοκλήρωση»), XIV («Γενικές εξαιρέσεις»), και XIVbis («Εξαιρέσεις για λόγους ασφαλείας») της GATS, ήτοι τη δυνατότητα συμμετοχής σε τελωνειακές ενώσεις ή ζώνες ελευθέρων συναλλαγών παρέχοντας *inter se* προτιμησησική μεταχείριση, τη λήψη μέτρων που είναι αναγκαία π.χ. για την προστασία της δημόσιας ηθικής, την προστασία του ανθρώπου, των ζώων ή της ζωής ή της υγείας των φυτών, κλπ, καθώς και τη λήψη μέτρων που κάθε κράτος μέλος θεωρεί αναγκαία για την προστασία των ουσιωδών συμφερόντων ασφαλείας του και για τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας, αντίστοιχα.

2. Η Συμφωνία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPS)

Η Συμφωνία για τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας (TRIPS) αποσκοπούσε στην εξισορρόπηση της ανάγκης για τον περιορισμό των στρεβλώσεων και εμποδίων για το διεθνές εμπόριο και την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, καθιερώνοντας νέους κανόνες στο πλαίσιο πάντα των θεμελιωδών αρχών της GATT του 1994 και των σχετικών διεθνών συμφωνιών και συμβάσεων που ρυθμίζουν θέματα πνευματικής ιδιοκτησίας. Με στόχο την αντιμετώπιση του διεθνούς εμπορίου προϊόντων που αποτελούν αντικείμενο απομίμησης ή παραποίησης, οι νέοι αυτοί κανόνες ρυθμίζουν θέματα σχετικά με τη θεσμοθέτηση, την έκταση και τη χρήση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας στο τομέα του εμπορίου, την επιβολή τους και την καθιέρωση αποτελεσματικών διαδικασιών για την πολυμερή πρόληψη και επίλυση των διαφορών, καθιερώνοντας σχέσης αμοιβαίας υποστήριξης μεταξύ του ΠΟΕ και του Παγκόσμιου Οργανισμού Πνευματικής Ιδιοκτησίας καθώς και άλλων συναφών διεθνών οργανισμών.

Τα κράτη μέλη του ΠΟΕ δικαιούνται, αλλά δεν υποχρεούνται, να παρέχουν στην εσωτερική τους έννομη τάξη μεγαλύτερο βαθμό προστασίας από αυτήν που επιβάλλεται βάσει της TRIPS, υπό την προϋπόθεση ότι η μεγαλύτερη αυτή προστασία δεν αντιβαίνει στις διατάξεις της TRIPS (αλλά δεν δικαιούνται να παρέχουν μικρότερο βαθμό προστασίας). Οι ρυθμίσεις της TRIPS υποχωρούν, μεν, έναντι των υποχρεώσεων που τα κράτη μέλη του ΠΟΕ ενδέχεται να έχουν αναλάβει βάσει της σύμβασης των Παρισίων (1967), της σύμβασης της Βέρνης (1971) και της σύμβασης της Ρώμης (1961), καθιερώνουν, δε, αναλυτικές ρυθμίσεις σχετικά με τα συγγραφικά δικαιώματα και συγγενικά δικαιώματα, τα σήματα, τις γεωγραφικές ενδείξεις, το βιομηχανικό σχέδιο, τις ευρεσιτεχνίες, τις τοπογραφίες ενσωματωμένων κυκλωμάτων, την προστασία μη-διαδόσιμων πληροφοριών και τον έλεγχο πρακτικών που συνεπάγονται στρεβλώσεις του ανταγωνισμού στο πλαίσιο αδειών εκμετάλλευσης.

Πρέπει να σημειωθεί ότι το Άρθρο 3 της Συμφωνίας TRIPS ορίζει ότι κάθε κράτος-μέλος του ΠΟΕ υποχρεούται να παρέχει στους υπηκόους των υπολοίπων κρατών-μελών μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από αυτήν που παρέχει στους δικούς του υπηκόους όσον αφορά στην προστασία της

πνευματικής ιδιοκτησίας, με την επιφύλαξη των εξαιρέσεων σε διεθνείς συνθήκες για την πνευματική ιδιοκτησία οι οποίες προϋπήρχαν της Συμφωνίας TRIPS.

Σύμφωνα, δε, με το Άρθρο 4 της Συμφωνίας TRIPS καθιερώνεται ΡΜΕΚ, βάσει της οποίας κάθε πλεονέκτημα, ευεργέτημα, προνόμιο ή ασυλία που αναγνωρίζεται από ένα κράτος-μέλος στους υπηκόους οποιασδήποτε άλλης χώρας αναφορικά με την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, καταρχήν παραχωρείται αυτομάτως και άνευ όρων στους υπηκόους όλων των υπολοίπων μελών, με ορισμένες μόνο ρητές εξαιρέσεις.

Τα κράτη μέλη του ΠΟΕ αναλαμβάνουν επίσης την υποχρέωση ώστε η νομοθεσία τους να προβλέπει εύλογες και δίκαιες διαδικασίες (ειδικές ή γενικές) επιβολής των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας που κατοχυρώνονται από την TRIPS οι οποίες να εφαρμόζονται με τέτοιον τρόπο, ώστε να αποφεύγεται η ανόρθωση εμποδίων για το νόμιμο εμπόριο και να καθιερώνονται μηχανισμοί για την εξασφάλιση της μη καταχρηστικής προσφυγής σε αυτές.

Τέλος, στη Συμφωνία TRIPS δεν εντοπίζονται γενικές εξαιρέσεις, όπως στο πλαίσιο της GATT και της GATS, και μάλιστα στο Άρθρο 8 TRIPS («Αρχές») ρητά ορίζεται ότι κατά την κατάρτιση ή τροποποίηση των νόμων και των κανονισμών τους, τα μέλη δύνανται να θεσπίζουν μέτρα αναγκαία π.χ. για την προστασία της δημόσιας υγείας, της ποιότητας των τροφίμων, την προαγωγή του δημόσιου συμφέροντος, την αποτροπή της καταχρηστικής άσκησης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας από τους δικαιούχους ή της προσφυγής σε πρακτικές που συνεπάγονται υπέρμετρους περιορισμούς για το εμπόριο ή έχουν αρνητική επίδραση στη διεθνή μεταφορά τεχνολογίας, πάντα όμως *υπό την προϋπόθεση ότι τα εν λόγω μέτρα δεν έρχονται σε αντίθεση με τις διατάξεις της TRIPS.*

IV. Από το θεσμό της διπλωματικής προστασίας στις σύγχρονες διεθνείς συμφωνίες για την προώθηση και την προστασία των ξένων επενδύσεων

Στο πλαίσιο του σύγχρονου διεθνούς δικαίου προστασίας επενδύσεων, ενός εκ των πλέον ταχέως εξελισσόμενων πεδίων του διεθνούς οικονομικού δικαίου, ξένες επενδύσεις απολαμβάνουν, πληθώρα προστατευτικών εγγυήσεων, διαθέτοντας αυτόνομη δυνατότητα προσφυγής σε διεθνή ad hoc διαιτητικά δικαστήρια προς νομικά δεσμευτική επίλυση επενδυτικών διαφορών που αφορούν σε δυσμενή μέτρα καταλογιστά στο εκάστοτε κράτος υποδοχής της επένδυσης. Το πλέον κρίσιμο χαρακτηριστικό της διεθνούς διαιτητικής επίλυσης επενδυτικών διαφορών, στη βάση ιδίως των άνω των 2.000 εν ισχύ διακρατικών Συμφωνιών για την Προώθηση και την Προστασία των Επενδύσεων (Σ.Π.Π.Ε., bilateral investment treaties - BITs), αποτελεί η παρεχόμενη στους ξένους επενδυτές δυνατότητα να προσφύγουν σε διεθνή δικαιοδοτικά όργανα, παρακάμπτοντας τα εθνικά δικαστήριά του κράτους υποδοχής.

Το διεθνές επενδυτικό δίκαιο προστασίας αποτελεί μετεξέλιξη του θεσμού της διπλωματικής προστασίας. Βάσει του διεθνούς εθιμικού δικαίου, κάθε κράτος έχει το κυριαρχικό δικαίωμα να απαιτήσει από άλλο κράτος, που κατά παράβαση του διεθνούς δικαίου προκάλεσε ζημία σε υπήκοο (φυσικό ή νομικό πρόσωπο) του πρώτου, να αντικαταστήσει αυτή τη ζημία. Το κράτος καταγωγής μπορεί να προστατεύσει τους υπηκόους του που υφίστανται ζημία λόγω παραβίασης του διεθνούς δικαίου από άλλο κράτος, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν εξαντληθεί όλα τα ένδικα μέσα στο άλλο αυτό κράτος (εφόσον αυτά είναι διαθέσιμα, αποτελεσματικά και επαρκή). Γενικά, ένα κράτος μπορεί να επεκτείνει μόνο τη διπλωματική προστασία στους υπηκόους του, και για την άσκησή της απαιτείται ο ζημιωθείς ιδιώτης να διατηρεί την υπηκοότητα του κράτους που ασκεί διπλωματική προστασία τόσο κατά τη στιγμή της ζημίας, όσο και κατά τη στιγμή που ασκείται η διπλωματική προστασία.

Στο σύγχρονο όμως διεθνές δίκαιο, η προστασία των δικαιωμάτων των εταιρειών και των δικαιωμάτων των μετόχων τους και η επίλυση των σχετικών διαφορών διέπονται ουσιαστικά από διμερείς (ή και πολυμερείς) Σ.Π.Π.Ε., τη Σύμβαση της Ουάσινγκτον της 18ης Μαρτίου 1965 «δια την ρύθμισιν των

σχετιζομένων προς τας επενδύσεις διαφορών μεταξύ Κρατών και υπηκόων άλλων Κρατών» (Σύμβαση ICSID, την οποία η Ελληνική Δημοκρατία κύρωσε με το Ν. 608/1968), με την οποία ιδρύθηκε το «Διεθνές Κέντρο για το Διακανονισμό των Διαφορών εξ Επενδύσεων» (International Centre for the Settlement of Investment Disputes - ICSID), ειδικές συμφωνίες μεταξύ κρατών και ξένων επενδυτών (κατά βάσει, διεπόμενες από εθνικούς κανόνες), ή και εθνική νομοθεσία περί προστασίας ξένων επενδύσεων. Πλέον, οι ξένοι επενδυτές, φυσικά ή νομικά πρόσωπα, οι οποίοι αιτιάζονται ότι το (αλλοδαπό) κράτος υποδοχής της επένδυσής τους έχει προβεί σε πράξεις ή παραλείψεις κατά παράβαση των διεθνών υποχρεώσεών του, δύνανται *proprio motu* να προσφύγουν κατά του κράτους υποδοχής ενώπιον διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, θεσμικών ή *ad hoc*, βάσει σχετικής συναίνεσης (*consent*) για διαιτησία του τελευταίου που περιέχεται σε Σ.Π.Π.Ε. που αυτό έχει συνολογήσει. Σε αυτό το πλαίσιο, ο ρόλος της διπλωματικής προστασίας για την προστασία ξένων επενδύσεων και ξένων επενδυτών φθίνει, καθώς στην πράξη η προσφυγή σε αυτή γίνεται μόνο σε σπάνιες περιπτώσεις.

Κεντρικός, εν προκειμένω, είναι ο ρόλος των Σ.Π.Π.Ε. τόσο για τη δημιουργία ευνοϊκού επενδυτικού κλίματος στα κράτη που τις συνολογούν, όσο και για την αποτελεσματική προστασία των ξένων επενδυτών. Υποστηρίζεται, δε, συχνά, ότι, σε συνδυασμό με ευνοϊκές οικονομικές προοπτικές, η ύπαρξη Σ.Π.Π.Ε. αποτελεί, συχνά, αποφασιστικό παράγοντα στην επιλογή των επενδυτών, όσον αφορά τη χώρα υποδοχής της επένδυσής τους. Οι Σ.Π.Π.Ε. συνολογούνται ως επί το πλείστον σε διμερές επίπεδο, δηλ. μεταξύ δύο κρατών, και σκοπούν στην εξασφάλιση νομικής προστασίας στις επενδύσεις που πραγματοποιούν επενδυτές του ενός κράτους στο έδαφος του άλλου κράτους. Η, δε, Ελληνική Δημοκρατία έχει συνολογήσει άνω των 40 Σ.Π.Π.Ε. (βλ. <http://investmentpolicyhub.unctad.org/IIA/CountryBits/81>), μεταξύ των οποίων και η Συνθήκη του Χάρτη Ενέργειας (ΣυνθΧΕ) που υπεγράφη στη Λισαβόνα στις 16-17 Δεκεμβρίου 1994 στην Τελική Σύνοδο της Διάσκεψης του Ευρωπαϊκού Χάρτη Ενέργειας, κυρώθηκε με το Ν. 2476/1997 και διαθέτει διατάξεις σχετικά με την προστασία ξένων επενδύσεων στον τομέα της ενέργειας.

Κάθε Σ.Π.Π.Ε. αποτελεί *lex specialis* αναφορικά με την νομική προστασία στις επενδύσεις που πραγματοποιούν επενδυτές του ενός συμβαλλομένου κράτους στο έδαφος άλλου συμβαλλομένου κράτους. Με άλλα λόγια, οι ρυθμίσεις κάθε Σ.Π.Π.Ε. τυγχάνουν, κατ' αρχήν, ad hoc ερμηνείας και εφαρμογής, μια και έχουν προκύψει στο πλαίσιο της ad hoc διαπραγμάτευσης της κάθε Σ.Π.Π.Ε. από τα συμβαλλόμενα σε αυτή κράτη. Εντούτοις, μπορεί γενικότερα να παρατηρηθεί ότι οι περισσότερες Σ.Π.Π.Ε., ήδη από το προοίμιό τους, επιβεβαιώνουν τη βούληση των συμβαλλομένων σε αυτές κρατών να αναπτύξουν μεγαλύτερη οικονομική συνεργασία μεταξύ τους, ιδίως όσον αφορά τις επενδύσεις επενδυτών του ενός κράτους στο έδαφος του άλλου κράτους, αλλά και την προσδοκία ότι η ευνοϊκή μεταχείριση που παραχωρείται στις εν λόγω ξένες επενδύσεις θα τονώσει τη ροή κεφαλαίων και τεχνολογίας, την οικονομική ανάπτυξη των συμβαλλομένων κρατών, την καθιέρωση ενός σταθερού επενδυτικού πλαισίου και τη μέγιστη αποτελεσματική αξιοποίηση των οικονομικών πόρων.

Οι Σ.Π.Π.Ε. περιλαμβάνουν σχεδόν πάντα διατάξεις σχετικά με το πεδίο εφαρμογής τους, τόσο *ratione personae* (ορισμός των προστατευομένων «επενδυτών») όσο και *ratione materiae* (ορισμός των προστατευομένων «επενδύσεων»), καθώς και διατάξεις σχετικά τη θέση σε ισχύ, διάρκεια, παράταση, τροποποίηση και λήξη τους. Οι Σ.Π.Π.Ε. προστατεύουν, σχεδόν πάντα, ξένες επενδύσεις που πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με τη νομοθεσία των συμβαλλομένων κρατών, τόσο πριν (δηλ. υφιστάμενες) όσο και μετά τη θέση της σε ισχύ των Σ.Π.Π.Ε. (δηλ. μελλοντικές), αλλά όχι πάντοτε και διαφορές που είχαν, ενδεχομένως, εγερθεί πριν από τη θέση τους σε ισχύ. Ιδίως, όμως, οι Σ.Π.Π.Ε. συνήθως περιλαμβάνουν ρήτρες που καθορίζουν τις ουσιαστικές διασφαλίσεις που παρέχονται στους ξένους επενδυτές και επενδύσεις, όπως μεταχείριση του μάλλον ευνοουμένου κράτους και εθνική μεταχείριση, αποζημίωση σε περίπτωση απαλλοτριώσεως ή εθνικοποιήσεως ξένης επένδυσης, ελεύθερη και άμεση μεταφορά όλων των κεφαλαίων και πληρωμών που σχετίζονται με επένδυση, σε ελεύθερα μετατρέψιμο νόμισμα, υποκατάσταση του ασφαλιστή στα δικαιώματα του επενδυτή, σε περίπτωση που πραγματοποιηθεί πληρωμή βάσει εγγυήσεως που έχει παρασχεθεί σε επένδυση για μη εμπορικούς κινδύνους κ.α. Επιπλέον, οι Σ.Π.Π.Ε. σχεδόν

πάντα προβλέπουν μηχανισμούς διεθνούς διαιτητικής επίλυσης διαφορών, τόσο για διαφορές μεταξύ των συμβαλλομένων κρατών, όσο και μεταξύ επενδυτών ενός συμβαλλομένου κράτους και άλλου συμβαλλομένου κράτους (διαιτησία ξένου επενδυτή-κράτους υποδοχής). Οι ακόλουθες ενότητες θα εξετάσουν εν συντομία μερικά από τα παραπάνω ζητήματα.

V. Θεσμική και ad hoc διεθνής διαιτητική επίλυση διαφορών μεταξύ ξένου επενδυτή και κράτους υποδοχής

Ορισμένες παλαιότερες Σ.Π.Π.Ε. δεν προβλέπουν μηχανισμούς διεθνούς διαιτητικής επίλυσης διαφορών για διαφορές μεταξύ επενδυτών ενός συμβαλλομένου κράτους και άλλου συμβαλλομένου κράτους, ή περιορίζουν την πρόσβαση στη διαιτησία για διαφορές που αφορούν σε συγκεκριμένες μόνο παραβιάσεις των διατάξεών τους, όπως π.χ. απαλλοτρίωση ή επαναπατρισμό κεφαλαίων και πληρωμών που σχετίζονται με ξένη επένδυση. Εντούτοις, η μεγάλη πλειοψηφία των Σ.Π.Π.Ε. παρέχει στους ξένους επενδυτές άμεσο δικαίωμα προσφυγής σε διεθνή επενδυτική διαιτησία για οποιασδήποτε διαφορές μεταξύ ενός συμβαλλόμενου κράτους και επενδυτή του άλλου κράτους, σχετικές με την ερμηνεία ή την εφαρμογή της εκάστοτε εφαρμοστέας Σ.Π.Π.Ε.

Οι ρήτρες επίλυσης διαφορών επενδυτή-κράτους στις Σ.Π.Π.Ε. συνήθως καθορίζουν λεπτομερώς τους όρους που πρέπει να πληρούνται πριν από την έναρξη της διαιτησίας διαδικασίας, συχνά προβλέποντας μια περίοδο διαπραγμάτευσης ή διαβούλευσης μεταξύ του επενδυτή και του κράτους υποδοχής (π.χ. 3 ή 6 μήνες από την ημερομηνία κατά την οποία προέκυψε η διαφορά ή ενημέρωσε επισήμως ο επενδυτής τις αρχές του κράτους υποδοχής). Σε κάποιες περιπτώσεις οι Σ.Π.Π.Ε. θέτουν ως προαπαιτούμενο για την παραδεκτή προσφυγή του ξένου επενδυτή σε διεθνή επενδυτική διαιτησία την προηγούμενη προσφυγή του στα εθνικά δικαστήρια του κράτους υποδοχής, ώστε μόνο εάν τα τελευταία δεν εκδώσουν απόφαση μέσα σε καθορισμένη χρονική περίοδο ή εάν η απόφασή τους εκδοθεί αλλά η διαφορά εμμένει, να δικαιούται ο επενδυτής να στραφεί στη διαιτησία. Σε άλλες, δε, περιπτώσεις οι Σ.Π.Π.Ε. προβλέπουν ρητά ότι εάν ο ξένος επενδυτής επιλέξει

να υποβάλει τη διαφορά στα εθνικά δικαστήρια του κράτους υποδοχής ή σε οποιαδήποτε άλλη συμφωνημένη διαδικασία επίλυσης διαφορών, τότε αυτομάτως χάνει το δικαίωμά του να προσφύγει σε διεθνή επενδυτική διαιτησία (ρήτρες “fork in the road”).

Βάσει των Σ.Π.Π.Ε. οι επενδυτές διαθέτουν συχνά τη δυνατότητα επιλογής διαφόρων μηχανισμών επίλυσης διαφορών, διαιτητικών ή μη (εθνικά δικαστήρια του κράτους υποδοχής ή άλλες ειδικά συμφωνηθείσες διαδικασίες διευθέτησης διαφορών). Συχνότερη είναι η συμπερίληψη της δυνατότητας θεσμικής διαιτησίας (δηλ. υπό την αιγίδα ενός εθνικού ή διεθνούς κέντρου διαιτησίας), ιδίως βάσει της Σύμβασης ICSID, εφόσον τόσο το κράτος του επενδυτή όσο και το κράτος υποδοχής είναι Συμβαλλόμενη Μέρη της Σύμβασης ICSID, ή των Συμπληρωματικών Κανόνων Διευκόλυνσης του ICSID, εάν το κράτος του επενδυτή ή το κράτος υποδοχής, αλλά όχι και τα δύο, είναι Συμβαλλόμενη Μέρη της Σύμβασης ICSID. Άλλες περιπτώσεις πρόβλεψης θεσμικής επενδυτικής διαιτησίας δύνανται να αφορούν σε διαιτησία βάσει των κανόνων διαιτησίας του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου (International Chamber of Commerce – ICC) ή τους κανόνες διαιτησίας του Ινστιτούτου Διαιτησίας του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Στοκχόλμης (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce - SCC). Πολύ συχνά πάντως παρέχεται η δυνατότητα και για την προσφυγή σε ad hoc διαιτησία, όπου είτε οι ίδιοι οι διάδικοι ορίζουν τους εφαρμοστέους δικονομικούς και διαδικαστικούς κανόνες, είτε το αναθέτουν (ρητά ή σιωπηρά) στο διαιτητικό δικαστήριο. Η πιο συνηθισμένη μορφή ad hoc διεθνούς επενδυτικής διαιτησίας είναι η διαιτησία βάσει των Κανόνων Διαιτησίας της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για το Διεθνές Εμπορικό Δίκαιο (UNCITRAL).

Ενδεικτικά, το άρθρο 10 της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Ουγγαρίας (Ν. 1972/1991, ΦΕΚ Α' 173) ορίζει:

«1. Διαφορά που αναφέρεται μεταξύ οποιουδήποτε Συμβαλλόμενου Μέρους και του επενδυτού του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους, σχετικά με την απαλλοτρίωση ή εθνικοποίηση μίας επένδυσης, διευθετείται κατά το δυνατό από τα διάδικα μέρη με φιλικό τρόπο.

2. Σε περίπτωση αδυναμίας διευθέτησης των διαφορών αυτών εντός έξι μηνών από την ημερομηνία που το ένα ή το άλλο Μέρος ζήτησε φιλικό διακανονισμό, παραπέμπονται μετά από αίτηση του επενδυτή:

α) στο Ινστιτούτο Διαιτησίας του Διαιτητικού Δικαστηρίου του Εμπορικού Επιμελητηρίου στη Στοκχόλμη,

β) στο Διαιτητικό Δικαστήριο του Διεθνούς Εμπορικού Επιμελητηρίου στο Παρίσι,

γ) στο Διεθνές Κέντρο για το Διακανονισμό Διαφορών που προκύπτουν από επενδύσεις σε περίπτωση που και τα δύο Συμβαλλόμενα Μέρη έχουν γίνει μέλη της Σύμβασης της 18ης Μαρτίου 1965 περί Διακανονισμού Διαφορών εξ Επενδύσεων μεταξύ Κρατών και Υπηκόων Άλλων Κρατών.»

Ομοίως, το άρθρο 10 («Επίλυση διαφορών μεταξύ επενδυτή και Συμβαλλόμενου Μέρους») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Κύπρου (Ν. 2100/1992, ΦΕΚ Α' 191) ορίζει:

«1. Κάθε διαφορά μεταξύ Συμβαλλόμενου Μέρους και επενδυτή του άλλου Συμβαλλόμενου μέρους, σχετική με επένδυση, απαλλοτρίωση, ή εθνικοποίηση επένδυσης, επιλύεται, κατά το δυνατό, από τα ενδιαφερόμενα μέρη φιλικά.

2. Αν η διαφορά δεν μπορέσει να επιλυθεί μέσα σε έξι μήνες από την ημερομηνία κατά την οποία ένα από τα μέρη ζήτησε τη φιλική της επίλυση, ο ενδιαφερόμενος επενδυτής μπορεί να υποβάλει τη διαφορά είτε - στο αρμόδιο δικαστήριο του Συμβαλλόμενου Μέρους ή - στο 'Διεθνές Κέντρο δια τον Διακανονισμό των Διαφορών εξ Επενδύσεων" που ιδρύθηκε από τη Σύμβαση της 18ης Μαρτίου 1965 «δια την ρύθμισιν των σχετιζομένων προς τας επενδύσεις διαφορών μεταξύ Κρατών και υπηκόων άλλων Κρατών». Τα Συμβαλλόμενα Μέρη δηλώνουν με την παρούσα Συμφωνία ότι αποδέχονται τη διαιτητική αυτή διαδικασία.

3. Η διαιτητική απόφαση είναι δεσμευτική και δεν υπόκειται σε ένδικα μέσα αλλά από τα προβλεπόμενα στην πιο πάνω Σύμβαση. Η απόφαση είναι εκτελεστή σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο.

4. Κατά τη διάρκεια της διαιτητικής διαδικασίας ή της εκτελέσεως διαιτητικής αποφάσεως, το Συμβαλλόμενο Μέρος που έχει εμπλακεί στη διαφορά δεν δύναται να επικαλεσθεί ότι ο επενδυτής του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους έχει τύχει αποζημιώσεως, εν όλω ή εν μέρει, βάσει ασφαλιστικής συμβάσεως.»

Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 9 («Διευθέτηση των διαφορών σχετικών με τις επενδύσεις που αντιτάσσουν ένα μέρος ή υπήκοο, ή μια εταιρεία του άλλου μέρους») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Ζαΐρ (Ν. 2056/1992, ΦΕΚ Α' 106) προβλέπει:

«1. Κάθε διαφορά μεταξύ ενός Συμβαλλόμενου Μέρους και ενός επενδυτή του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους, που αφορά σε μία επένδυση ή στην εθνικοποίηση ή την απαλλοτρίωση μιας επένδυσης, θα διευθετείται φιλικά μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών.

2. Εάν η διαφορά δεν μπορεί να διευθετηθεί με αυτό το τρόπο, σε έξι μήνες από την ημερομηνία κοινοποίησης της διαφοράς από το ενδιαφερόμενο μέρος, θα υποβάλλεται, μετά από αίτηση του ενδιαφερόμενου επενδυτή είτε στα αρμόδια δικαστήρια του Συμβαλλόμενου Μέρους είτε σε διαιτησία, σύμφωνα με τις διατάξεις:

- της Σύμβασης της 18ης Μαρτίου 1965 για τη διευθέτηση των διαφορών σχετικών με τις επενδύσεις μεταξύ κρατών και υπηκόων άλλων κρατών ή
- του καταστατικού και των κανονισμών του Διεθνούς Κέντρου για τη διευθέτηση των διαφορών σχετικών με τις επενδύσεις.».

Υπάρχουν, δε, και περιπτώσεις όπου προβλέπεται μόνο ad hoc διεθνής επενδυτική διαιτησία, όπως στην περίπτωση του άρθρου 9 («Διαφορές μεταξύ επενδυτή Συμβαλλόμενου Μέρους και του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Ρωσικής Ομοσπονδίας (Ν. 2248/1994, ΦΕΚ Α' 187) που ορίζει:

«1. Διαφορές μεταξύ επενδυτή Συμβαλλόμενου Μέρους και του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους, σχετικές με υποχρέωση του τελευταίου βάσει της παρούσας Συμφωνίας, επιλύονται, κατά το δυνατόν, φιλικά.

2. Αν η διαφορά δεν μπορέσει να επιλυθεί εντός έξι (6) μηνών από την ημερομηνία κατά την οποία ένα από τα Μέρη της διαφοράς ζήτησε τη φιλική διευθέτησή της, ο ενδιαφερόμενος επενδυτής μπορεί να υποβάλει τη διαφορά είτε: α) στα αρμόδια δικαστήρια ή στη διαιτησία του Συμβαλλόμενου Μέρους στο έδαφος του οποίου έχει πραγματοποιηθεί η επένδυση, ή β) σε διαιτητικό δικαστήριο, το οποίο συγκροτείται σε κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, σύμφωνα με τους Κανόνες Διαιτησίας της Επιτροπής Διεθνούς Εμπορικού Δικαίου των Ηνωμένων Εθνών (UNCITRAL). Η απόφαση του διαιτητικού δικαστηρίου είναι τελεσίδικη και δεσμευτική για τα Μέρη της διαφοράς.»

VI. Δικαιοδοσία *ratione materiae* και *ratione personae* διαιτητικών επενδυτικών δικαστηρίων

Στο πλαίσιο της διεθνούς επενδυτικής διαιτησίας, το ζήτημα του ορισμού των καλυπτομένων επενδύσεων βάσει της εκάστοτε Σ.Π.Π.Ε. συνιστά ζήτημα που εγείρει συχνά έντονους προβληματισμούς. Κοινό τόπο αποτελεί η διαπίστωση ότι απαιτείται *ad hoc* εξέταση του εκάστοτε ορισμού της «επένδυσης» και του «επενδυτή» για κάθε Σ.Π.Π.Ε.

Οι Σ.Π.Π.Ε. παρέχουν συνήθως έναν ευρύ ορισμό του τι συνιστά προστατευόμενη «επένδυση», αναφερόμενες γενικά σε «κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο» ή «κάθε είδους επένδυση», και προσθέτοντας ένα, ενδεικτικό, κατάλογο περιουσιακών στοιχείων που εμπίπτουν στο *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής της εκάστοτε Σ.Π.Π.Ε. Κατά τον τρόπο αυτό, καλύπτονται από τις Σ.Π.Π.Ε. σχεδόν όλες οι πιθανές μορφές επενδύσεων, άμεσων ή έμμεσων, καθώς και όλες οι σύγχρονες συμβατικές και άλλες συναλλαγές που έχουν οικονομική αξία, όπως μετοχές, εταιρικά μερίδια και κάθε άλλη μορφή συμμετοχής σε εταιρεία, επανεπενδεδυμένη απόδοση, χρηματικές απαιτήσεις και κάθε άλλο δικαίωμα που έχει οικονομική αξία συνδεδεμένο με επένδυση, κινητή και ακίνητη ιδιοκτησία και κάθε άλλο εμπράγματο δικαίωμα, όπως υποθήκες, νομή, εμπράγματα ασφάλειες και άλλα παρόμοια δικαιώματα, δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας, παραχωρήσεις επιχειρηματικών δικαιωμάτων, βάσει νόμου ή συμβάσεως ή αποφάσεως δημοσίας αρχής, περιλαμβανομένων παραχωρήσεων σχετικών με φυσικούς πόρους.

Για παράδειγμα, το άρθρο 2γ («Ορισμοί») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Ζαΐρ (N. 2056/1992, ΦΕΚ Α' 106) προβλέπει:

«γ) Ο όρος 'επενδύσεις' σημαίνει κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο κυρίως αλλά όχι αποκλειστικά:

1. τα κινητά και ακίνητα, και όλα τα λοιπά εμπράγματα δικαιώματα όπως υποθήκες, προνόμια ή ενέχυρα
2. οι μετοχές, οι αξίες και οι ομολογίες των εταιρειών ή οι εκ της ιδιοκτησίας τέτοιων εταιρειών εισπραττόμενοι τόκοι
3. οι απαιτήσεις και οι νομικοί τίτλοι σε εκτέλεση των διατάξεων μιας σύμβασης, που έχει χρηματική αξία
4. τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας και πελατείας
5. όλα τα δικαιώματα εμπορικής και βιομηχανικής εκμετάλλευσης, που έχουν παρασχεθεί ή θα μπορούσαν να παρασχεθούν, από τα Συμβαλλόμενα Μέρη, σύμφωνα με τους αντίστοιχους νόμους αυτών, συμπεριλαμβανομένων των παραχωρήσεων αδειών για την αναζήτηση, την εξόρυξη και την εκμετάλλευση φυσικών πόρων
6. τὰ έσοδα ή τα εισοδήματα, που επανεπενδύονται.».

Δεν αποκλείεται φυσικά μία Σ.Π.Π.Ε. να προβλέπει πιο περιορισμένη έννοια της «επένδυσης», π.χ. ώστε αυτή να καλύπτει μόνο περιουσιακά στοιχεία που συνδέονται με τη συμμετοχή σε νομικά πρόσωπα στο κράτος υποδοχής. Έτσι, για παράδειγμα, το άρθρο 1 παρ. 1 της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Ουγγαρίας (Ν. 1972/1991, ΦΕΚ Α' 173) ορίζει:

«Για τους σκοπούς της παρούσας Συμφωνίας: 1. Ο όρος “επενδύσεις” περιλαμβάνει κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο που συνδέεται με τη συμμετοχή σε εταιρίες και μικτές επιχειρήσεις και ειδικότερα, αν και όχι αποκλειστικά: α) δικαιώματα κυριότητας επί κινητών και ακινήτων, καθώς και οποιαδήποτε άλλα εμπράγματα δικαιώματα αναφορικά με κάθε είδος περιουσιακού στοιχείου, β) δικαιώματα που πηγάζουν από μετοχές, ομολογίες και άλλες μορφές εταιρικών δικαιωμάτων, γ) χρηματικές απαιτήσεις, απαιτήσεις που απορρέουν από επιχειρηματική φήμη και άλλα στοιχεία ενεργητικού και απαιτήσεις από κάθε παροχή που έχει οικονομική αξία, δ) δικαιώματα στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας, της τεχνολογίας και της τεχνογνωσίας.»

Στην περίπτωση, δε, της ΣυνθΧΕ, περιλαμβάνεται *sui generis* ορισμός της προστατευόμενης «επένδυσης», ανταποκρινόμενος στη θεματική εξειδίκευσή της στην ενέργεια. Συνεπώς, οι παρ. 5-6 του άρθρου 1 («Ορισμοί») της ΣυνθΧΕ (Ν. 2476/1997, ΦΕΚ Α' 58) προβλέπουν:

«5. «Οικονομική δραστηριότητα στον ενεργειακό τομέα», μια οικονομική δραστηριότητα που αφορά την εξερεύνηση, την εξόρυξη, τη διύλιση, την παραγωγή, την αποθήκευση, τη χερσαία μεταφορά, τη μεταβίβαση, τη διανομή, την εμπορία, το μάρκετινγκ ή την πώληση ενεργειακών υλών και προϊόντων, εκτός από εκείνα που περιλαμβάνονται στο παράρτημα NI ή τη διανομή θέρμανσης σε πολλαπλά κτίρια.

6. «Επένδυση», κάθε είδους περιουσιακό στοιχείο που κατέχει ή ελέγχει άμεσα ή έμμεσα ένας επενδυτής και το οποίο περιλαμβάνει: α) υλική και άυλη, κινητή και ακίνητη ιδιοκτησία, και οποιαδήποτε άλλα περιουσιακά δικαιώματα, όπως, μισθώσεις, υποθήκες, εμπράγματα ασφάλειες και ενέχυρα, β) εταιρεία ή επιχείρηση ή εταιρικά μερίδια, μετοχές ή άλλες μορφές συμμετοχής στο κεφάλαιο μιας εταιρείας ή επιχείρησης, καθώς και ομόλογα και άλλα χρέη εταιρείας ή επιχείρησης, γ) χρηματικές απαιτήσεις καθώς και συμβατικές απαιτήσεις για παροχές που έχουν οικονομική αξία και αφορούν μια επένδυση, δ) πνευματική ιδιοκτησία, ε) αποδόσεις, στ) κάθε εκ του νόμου, ή εκ συμβάσεως ή δυνάμει των εκ του νόμου εγκρίσεων και αδειών δικαίωμα αναλήψεως οιασδήποτε οικονομικής δραστηριότητας στον ενεργειακό τομέα. Ενδεχόμενη μεταβολή του τύπου της επένδυσης των περιουσιακών στοιχείων δεν μεταβάλλει τον χαρακτήρα τους ως επενδύσεων, ο δε όρος «επένδυση» καλύπτει όλες τις επενδύσεις, είτε τις ήδη υπάρχουσες είτε εκείνες που έχουν διενεργηθεί μετά την τελευταία από τις ημερομηνίες έναρξης ισχύος της παρούσας συνθήκης για το συμβαλλόμενο μέρος του επενδυτή που πραγματοποιεί την επένδυση και για το συμβαλλόμενο μέρος στην επικράτεια του οποίου διενεργείται η επένδυση (στο εξής αναφέρεται ως «ημερομηνία έναρξης της ισχύος», υπό την προϋπόθεση ότι η συνθήκη θα ισχύει μόνο για θέματα που αφορούν τις επενδύσεις αυτές μετά την ημερομηνία έναρξης ισχύος. Με τον όρο «επένδυση» νοείται οποιαδήποτε επένδυση αφορά μια οικονομική δραστηριότητα στον ενεργειακό τομέα και επενδύσεις ή κατηγορίες επενδύσεων που χαρακτηρίζονται από ένα συμβαλλόμενο μέρος στην επικράτειά του ως «σχέδια αποδοτικότητας του Χάρτη» και κοινοποιούνται σχετικά στη Γραμματεία.»

Σε αντίθεση ίσως με το *ratione materiae* πεδίο εφαρμογής τους, η εκάστοτε Σ.Π.Π.Ε. ορίζει σχετικά στενά την έννοια του «επενδυτή» βάσει του κριτηρίου της ιθαγενείας, ώστε να περιλαμβάνει φυσικά πρόσωπα που έχουν την

ιθαγένεια των συμβαλλομένων κρατών στη Σ.Π.Π.Ε., σύμφωνα με την εφαρμοστέα νομοθεσία τους, καθώς και νομικά πρόσωπα που έχουν συσταθεί ή κατ' άλλον τρόπο λειτουργούν δεόντως σύμφωνα με τη νομοθεσία τους.

Για παράδειγμα, το άρθρο 1 παρ. 3 («Ορισμοί») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Κύπρου (Ν. 2100/1992, ΦΕΚ Α' 191) ορίζει:

«3. Ο όρος "επενδυτής" περιλαμβάνει σε σχέση με κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος:

- (α) φυσικά πρόσωπα, που έχουν την ιθαγένεια του εν λόγω Συμβαλλόμενου Μέρους, σύμφωνα με τη νομοθεσία του,
- (β) νομικά πρόσωπα που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία του εν λόγω Συμβαλλόμενου Μέρους και έχουν την έδρα τους στο έδαφός του.»

Ομοίως, το άρθρο 1 παρ. 1 («Ορισμοί») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Ρωσικής Ομοσπονδίας (Ν. 2248/1994, ΦΕΚ Α' 187) ορίζει:

«1. Για τους σκοπούς της παρούσας Συμφωνίας: 1. Ο όρος "επενδυτής" σημαίνει σε σχέση με κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος: α) φυσικά πρόσωπα που έχουν την ιθαγένεια του εν λόγω Συμβαλλόμενου Μέρους σύμφωνα με τη νομοθεσία του, β) νομικά πρόσωπα που έχουν συσταθεί σύμφωνα με τη νομοθεσία του εν λόγω Συμβαλλόμενου Μέρους και έχουν την έδρα τους στο έδαφός του, εφόσον τα φυσικά ή νομικά πρόσωπα αυτά έχουν το δικαίωμα, σύμφωνα με τη νομοθεσία του εν λόγω Συμβαλλόμενου Μέρους, να πραγματοποιούν επενδύσεις στο έδαφος του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους.»

Στο ίδιο πνεύμα, το άρθρο 1 παρ. 3 («Ορισμοί») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Βουλγαρίας (Ν. 2182/1994, ΦΕΚ Α' 11) ορίζει:

«3. Ο όρος "επενδυτής" περιλαμβάνει σε σχέση με:

- α) την Ελληνική Δημοκρατία: - φυσικά πρόσωπα που έχουν την ιθαγένεια της Ελληνικής Δημοκρατίας, σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία, - νομικά πρόσωπα που έχουν συσταθεί σύμφωνα με την ελληνική νομοθεσία,
- β) τη Δημοκρατία της Βουλγαρίας: - φυσικά πρόσωπα που έχουν την ιθαγένεια της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας, σύμφωνα με τη νομοθεσία της, - κάθε εταιρία, επιχείρηση, εταιρική σχέση, οργάνωση ή οργανισμό με ή χωρίς νομική προσωπικότητα, που έχει συσταθεί σύμφωνα με τη

νομοθεσία της Δημοκρατίας της Βουλγαρίας και έχει έδρα στο έδαφος της...»

Σε άλλες, δε, περιπτώσεις, η εκάστοτε εφαρμοστέα Σ.Π.Π.Ε. απαιτεί τα νομικά πρόσωπα να ασκούν την πραγματική οικονομική τους δραστηριότητα/διαθέτουν πραγματική έδρα στο έδαφος του άλλου συμβαλλομένου κράτους ώστε να καλύπτονται ως ξένοι επενδυτές. Για παράδειγμα, το άρθρο 1 παρ. 3 («Ορισμοί») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Ινδίας (Ν. 3644 /2008, ΦΕΚ Α' 26) ορίζει:

«3. «Επενδυτής» σημαίνει σε σχέση με κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος: α) φυσικά πρόσωπα που έχουν την ιθαγένεια του εν λόγω Συμβαλλομένου Μέρους, σύμφωνα με τη νομοθεσία του, β) νομικά πρόσωπα και άλλες οντότητες, περιλαμβανομένων εταιριών πάσης φύσεως που έχουν συσταθεί ή κατ' άλλον τρόπον λειτουργούν δεόντως σύμφωνα με τη νομοθεσία του εν λόγω Συμβαλλομένου Μέρους και ασκούν την βασική οικονομική τους δραστηριότητα στο έδαφος του ιδίου Συμβαλλομένου Μέρους...»

VII. Ουσιαστικές προστατευτικές εγγυήσεις υπέρ ξένων επενδύσεων και ξένων επενδυτών

1. Προστασία από απαλλοτρίωση (expropriation)

Βάσει του διεθνούς εθιμικού δικαίου, περιουσιακά στοιχεία αλλοδαπών (στα οποία περιλαμβάνονται και οι ξένες επενδύσεις) δεν υπόκεινται, αμέσως (δια της αποστέρησης του τίτλου κυριότητας) ή εμμέσως (με κάθε άλλο μέτρο το οποίο δύναται να συνιστά σημαντική αποστέρηση χρήσης και απόλαυσης περιουσίας, αν και ο τίτλος κυριότητας δεν έχει μεταβιβαστεί), σε απαλλοτρίωση, εθνικοποίηση ή οποιοδήποτε άλλο μέτρο παρομοίου αποτελέσματος, παρά μόνον για λόγους δημοσίου συμφέροντος, με μη διακριτικό τρόπο, σύμφωνα με νόμιμες διαδικασίες και κατόπιν καταβολής αμέσου, επαρκούς και αποτελεσματικής αποζημιώσεως ίσης με την αγοραία αξία της απαλλοτριωθείσης επένδυσης πριν από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ελήφθη το μέτρο της απαλλοτρίωσης ή έγινε δημοσίως γνωστό.

Οι περισσότερες Σ.Π.Π.Ε. έχουν διατάξεις που επαναλαμβάνουν τον ως άνω εθιμικό κανόνα περί απαλλοτρίωσης. Ενίοτε, δε, προβλέπουν και την ειδική περίπτωση όπου ξένοι επενδυτές του ενός Μέρους των οποίων οι επενδύσεις υφίστανται ζημίες στο έδαφος του άλλου Μέρους λόγω πολέμου, εξεγέρσεως, πολιτικών αναταραχών ή άλλων παρομοίων γεγονότων στο έδαφος του συμβαλλομένου κράτους σε Σ.Π.Π.Ε., οπότε και παρέχεται στους ξένους επενδυτές μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που παραχωρεί στους το εν λόγω κράτος υποδοχής στους εγχώριους επενδυτές του ή στους ξένους επενδυτές τρίτου κράτους όσον αφορά τα μέτρα αποζημιώσεως που λαμβάνει σε σχέση με τις εν λόγω ζημίες. Σε κάποιες περιπτώσεις προβλέπεται ακόμα και επανόρθωση ή αποζημίωση λόγω επιτάξεως της επένδυσής τους από το κράτος υποδοχής, ή καταστροφής της επένδυσής τους από το κράτος υποδοχής η οποία δεν ήταν επιβεβλημένη από τις περιστάσεις.

Για παράδειγμα, το άρθρο 4 («Απαλλοτρίωση - Αποζημίωση») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Μαρόκου (Ν. 2245/1994, ΦΕΚ Α' 171) ορίζει:

«1. Μέτρα εθνικοποιήσεως, απαλλοτριώσεως ή οποιοδήποτε άλλο μέτρο ίδιου αποτελέσματος ή ίδιου χαρακτήρος, τα οποία μπορεί να ληφθούν από τις αρχές Συμβαλλόμενου Μέρους εις βάρος επενδύσεων που πραγματοποιούνται από επενδυτές του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους δεν δύνανται να είναι διακριτικής φύσεως ούτε να λαμβάνονται για λόγους άλλους πλην δημόσιου συμφέροντος. Το Συμβαλλόμενο Μέρος, το οποίο λαμβάνει τα μέτρα αυτά, καταβάλλει στο δικαιούχο, χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, δίκαιη και εύλογη αποζημίωση. Οι διατάξεις για τον καθορισμό και την πληρωμή της αποζημιώσεως λαμβάνονται αμέσως και το αργότερο κατά το χρόνο της απαλλοτριώσεως. Το ποσό της αποζημιώσεως είναι ίσο με την αγοραία αξία της εν λόγω επενδύσεως την παραμονή της ημέρας κατά την οποία ελήφθησαν τα μέτρα ή έγιναν δημοσίως γνωστά. Σε περίπτωση καθυστέρησης της πληρωμής, η αποζημίωση φέρει τόκο με το ισχύον επιτόκιο, από την ημέρα κατά την οποία καθίστανται απαιτητή. Η αποζημίωση καταβάλλεται στον επενδυτή σε ελεύθερα μετατρέψιμο νόμισμα και μεταφέρεται σύμφωνα με τους ισχύοντες κανονισμούς.

2. Οι επενδυτές του ενός Συμβαλλόμενου Μέρους των οποίων οι επενδύσεις υφίστανται ζημίες λόγω πολέμου ή άλλης ένοπλης σύγκρουσης, κατάστασης εκτάκτου ανάγκης, αναταραχών ή στάσεων στο

έδαφος του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους, απολαύουν μεταχείρισης από πλευράς του τελευταίου μη διακριτικής και τουλάχιστον ίσης προς εκείνη που επιφυλάσσει στους ίδιους επενδυτές του ή στους επενδυτές του μάλλον ευνοούμενου κράτους, όσον αφορά την αποκατάσταση, αποζημίωση ή άλλου είδους επανόρθωση των ζημιών, εφαρμοζομένης της ευνοϊκότερης μεταχείρισης.»

Στο ίδιο πλαίσιο, το άρθρο 4 («Απαλλοτρίωση») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Κύπρου (Ν. 2100/1992, ΦΕΚ Α' 191) ορίζει:

«Οι επενδύσεις επενδυτών του ενός Συμβαλλόμενου Μέρους δεν υπόκεινται σε απαλλοτρίωση, εθνικοποίηση ή οποιοδήποτε άλλο μέτρο που ισοδυναμεί με απαλλοτρίωση ή εθνικοποίηση στο έδαφος του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους παρά μόνο κάτω από τις ακόλουθες προϋποθέσεις:

(α) τα μέτρα λαμβάνονται για λόγους δημόσιου συμφέροντος και με νόμιμη διαδικασία,

(β) τα μέτρα είναι σαφή και δεν εμπεριέχουν διάκριση και,

(γ) τα μέτρα συνοδεύονται από διατάξεις για την καταβολή άμεσης, επαρκούς και αποτελεσματικής αποζημιώσεως. Η αποζημίωση αυτή θα είναι ίση με την εμπορική αξία της θιγείσας επενδύσεως αμέσως πριν από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ελήφθησαν τα μέτρα, που αναφέρονται στην παράγραφο αυτήν ή έγιναν δημόσια γνωστά.

Η αποζημίωση καταβάλλεται αμέσως μετά την ολοκλήρωση των νομικών διαδικασιών για την απαλλοτρίωση και μεταφέρεται σε ελεύθερα μετατρέψιμο νόμισμα. Σε περίπτωση καθυστέρησης καταβολής της αποζημιώσεως εκ μέρους του υπόχρεου Συμβαλλόμενου Μέρους τούτο υποχρεώνεται να καταβάλει τόκο υπολογιζόμενο με βάση το ισχύον για το ίδιο νόμισμα Διατραπεζικό Επιτόκιο Λονδίνου, εξάμηνης διάρκειας. Το ύψος της αποζημιώσεως υπόκειται σε αναθεώρηση με νόμιμη διαδικασία.»

Το, δε, άρθρο 13 («Απαλλοτρίωση») της ΣυνθΧΕ (Ν. 2476/1997, ΦΕΚ Α' 58) ορίζει ειδικά περί απαλλοτρίωσης ξένων ενεργειακών επενδύσεων:

«1. Οι επενδύσεις των επενδυτών ενός συμβαλλόμενου μέρους στην επικράτεια άλλου συμβαλλόμενου μέρους δεν εθνικοποιούνται, δεν απαλλοτριώνονται, ούτε υπόκεινται σε μέτρο ή μέτρα ισοδυνάμου

αποτελέσματος με την εθνικοποίηση ή την απαλλοτρίωση (στο εξής αναφέρονται ως «απαλλοτρίωση», εκτός εάν η απαλλοτρίωση: α) πραγματοποιείται για λόγους δημοσίου συμφέροντος, β) γίνεται άνευ διακρίσεων, γ) τηρεί όλες τις νόμιμες διατυπώσεις και δ) συνοδεύεται από την καταβολή άμεσης επαρκούς και αποτελεσματικής αποζημίωσης. Η αποζημίωση αυτή ισούται προς τη δίκαιη αγοραία αξία την οποία είχε η απαλλοτριωμένη επένδυση αμέσως πριν γίνει γνωστή η απαλλοτρίωση ή η επικείμενη απαλλοτρίωση κατά τρόπο ώστε να επηρεαστεί η αξία της επένδυσης (στο εξής αναφέρεται ως «ημερομηνία αποτίμησης»). Η εν λόγω δίκαιη αγοραία αξία υπολογίζεται, κατόπιν αιτήματος του επενδυτή, σε ελευθέρως μετατρέψιμο νόμισμα βάσει της αγοραίας τιμής συναλλάγματος που ισχύει για το νόμισμα αυτό κατά την ημερομηνία αποτίμησης. Η αποζημίωση αυτή περιλαμβάνει επίσης τόκους υπολογιζόμενους με εμπορικό επιτόκιο, καθοριζόμενο βάσει της αγοράς από την ημερομηνία απαλλοτρίωσης έως την ημερομηνία καταβολής.

2. Ο θιγόμενος επενδυτής δικαιούται να ζητήσει από δικαστική ή άλλη αρμόδια και ανεξάρτητη αρχή του εν λόγω συμβαλλομένου μέρους να εξετάσει αμέσως, και στα πλαίσια του δικαίου του συμβαλλομένου μέρους που προβαίνει στην απαλλοτρίωση, την περίπτωση του, την αποτίμηση της επένδυσής του και την καταβολή της αποζημίωσης, σύμφωνα με τις αρχές που καθορίζονται στην παράγραφο 1.

Ας σημειωθεί, τέλος, ότι ορισμένες Σ.Π.Π.Ε. προβλέπουν «δίκαιη» αποζημίωση (κατά πολλούς σχολιαστές, όχι πλήρη) ή/και περιλαμβάνουν συμπληρωματική πρόβλεψη ότι η απαλλοτρίωση δεν πρέπει να είναι αντίθετη προς ειδικές συμβατικές δεσμεύσεις που έχει αναλάβει το κράτος υποδοχής έναντι ξένου επενδυτή. Συναφώς, το άρθρο 4 παρ. 1 της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Ουγγαρίας (Ν. 1972/1991, ΦΕΚ Α' 173) προβλέπει:

«1. Κανένα Συμβαλλόμενο Μέρος δεν λαμβάνει μέτρα που αποστερούν, αμέσως ή εμμέσως, τους επενδυτές του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους των επενδύσεών τους, εκτός εάν τηρηθούν οι ακόλουθες προϋποθέσεις: α) τα μέτρα λαμβάνονται με γνώμονα το δημόσιο συμφέρον και σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται από το νόμο, β) τα μέτρα δεν κάνουν διακρίσεις και δεν είναι αντίθετα προς οποιαδήποτε υποχρέωση έχει ενδεχομένως αναληφθεί από το προηγούμενο Συμβαλλόμενο Μέρος, γ) τα

μέτρα συνοδεύονται από όρους για την καταβολή δίκαιης αποζημίωσης. Μια τέτοια αποζημίωση καταβάλλεται και μεταφέρεται χωρίς καθυστέρηση.

2. Ο επενδυτής οποιοσδήποτε Συμβαλλόμενου Μέρους, των οποίων οι επενδύσεις υφίστανται ζημιές στο έδαφος του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους λόγω πολέμου ή άλλης ένοπλης σύγκρουσης, κατάστασης έκτακτης ανάγκης, εξεγέρσεων. ή ταραχών, απολαμβάνουν μεταχείρισης από αυτό το άλλο Συμβαλλόμενο Μέρος όχι λιγότερο ευνοϊκής από εκείνης που το Μέρος αυτό επιφυλάσσει στους επενδυτές οποιουδήποτε τρίτου κράτους σχετικά με επανορθώσεις, αποζημιώσεις ή άλλες χρηματικές καταβολές. Τέτοιου είδους πληρωμές μεταφέρονται ελεύθερα μεταξύ των δύο Συμβαλλόμενων Μερών.»

3. Προς αποφυγήν αμφισβητήσεων, η απαλλοτρίωση περιλαμβάνει καταστάσεις κατά τις οποίες ένα συμβαλλόμενο μέρος απαλλοτριώνει τα περιουσιακά στοιχεία μιας εταιρείας ή επιχείρησης στην επικράτειά του, στην οποία ένας επενδυτής οποιουδήποτε άλλου συμβαλλόμενου μέρους έχει επένδυση, συμπεριλαμβανόμενης της κυριότητας μετοχών.»

2. Παροχή δίκαιης και επιεικούς μεταχείρισης (fair and equitable treatment) και πλήρους προστασίας και ασφάλειας (full protection and security)

Σχεδόν όλες οι εν ισχύ Σ.Π.Π.Ε. προβλέπουν την υποχρέωση εκ μέρους των κρατών υποδοχής όπως παρέχουν δίκαιη και επιεική (ή ισότιμη) μεταχείριση (fair and equitable treatment) και πλήρη προστασία και ασφάλεια (full protection and security) σε εγκατεστημένες επενδύσεις και τις αποδόσεις τους, ξένων επενδυτών, συχνά (αλλά όχι πάντοτε) σε άμεση συνάρτηση και με το ελάχιστο μέτρο μεταχείρισης αλλοδαπών που ορίζει το εθνικό διεθνές δίκαιο (minimum standard of treatment of aliens).

Για παράδειγμα, το άρθρο 4 παρ. 2 («Πρώθηση και προστασία των επενδύσεων») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Ινδίας (N. 3644 /2008, ΦΕΚ Α' 26) ορίζει:

«2. Επενδύσεις και η απόδοση τους επενδυτών Συμβαλλομένου Μέρους απολαμβάνουν πάντοτε, στο έδαφος του άλλου Συμβαλλομένου Μέρους, ορθής και δικαίας μεταχειρίσεως και πλήρους προστασίας και ασφαλείας.»

Επίσης, το άρθρο 4 παρ. 2 («Πρώθηση και προστασία των επενδύσεων») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Ιορδανίας (Ν. 3477/2006, ΦΕΚ Α' 150) ορίζει:

«2. Επενδύσεις επενδυτών ενός Συμβαλλομένου Μέρους θα τυγχάνουν πάντοτε δικαίας και ισοτίμου μεταχειρίσεως και θα απολαμβάνουν πλήρους προστασίας και ασφαλείας στο έδαφος του άλλου Συμβαλλομένου Μέρους. Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος διασφαλίζει ότι η διαχείριση, συντήρηση, χρήση, εκμετάλλευση ή διάθεση, στο έδαφός του, επενδύσεων επενδυτών του άλλου Συμβαλλομένου Μέρους δεν παρακωλύεται καθ' οιονδήποτε τρόπο με μέτρα αδικαιολόγητα ή διακριτικής φύσεως.»

Στο ίδιο πλαίσιο, το άρθρο 3 παρ. 1 («Μεταχείριση και προστασία των επενδύσεων») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Ζαΐρ (Ν. 2056/1992, ΦΕΚ Α' 106) ορίζει:

«1. Οι επενδύσεις, καθώς και τα περιουσιακά στοιχεία, τα δικαιώματα και οι τόκοι, που ασκούν σε υπηκόους ή εταιρείες ενός από τα Συμβαλλόμενα Μέρη επί του εδάφους του άλλου, θα τυγχάνουν ίσης και δικαίας μεταχείρισης, προστασίας και ασφάλειας, που θα εγγυάται το άλλο Μέρος».

Τέλος, τα τρία πρώτα εδάφια της παρ. 1 του άρθρου 10 («Πρώθηση, προστασία και μεταχείριση των επενδύσεων») της ΣυνθΧΕ (Ν. 2476/1997, ΦΕΚ Α' 58) ορίζουν:

«Σύμφωνα με τις διατάξεις της παρούσας συνθήκης, κάθε συμβαλλόμενο μέρος ενθαρρύνει και δημιουργεί σταθερές, δίκαιες, ευνοϊκές και διαφανείς συνθήκες για τη διενέργεια επενδύσεων στην επικράτειά του από επενδυτές των άλλων συμβαλλομένων μερών. Οι όροι αυτοί περιλαμβάνουν την υποχρέωση να παρέχει πάντοτε ίση και δίκαιη μεταχείριση στις επενδύσεις των επενδυτών άλλων συμβαλλομένων μερών. Οι επενδύσεις αυτές απολύουν επίσης απολύτως σταθερής προστασίας και ασφάλειας και κανένα συμβαλλόμενο μέρος δεν θίγει κατά κανένα τρόπο με παράλογα ή άνισα μέτρα τη διαχείριση, συντήρηση,

χρήση, εκμετάλλευση ή διάθεσή τους. Ουδέποτε επιφυλάσσεται σε τέτοιες επενδύσεις μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που απαιτείται βάσει του διεθνούς δικαίου, συμπεριλαμβανομένων των υποχρεώσεων βάσει συνθήκης.»

Η δίκαιη και επεικής μεταχείριση συνιστά μία ευρεία προστατευτική εγγύηση, ένα γενικό πρότυπο νομικής προστασίας ξένων επενδύσεων και επενδυτών, που επεκτείνεται στη νομική ασφάλεια, σταθερότητα και προβλεψιμότητα του ρυθμιστικού πλαισίου, και περιλαμβάνει διάφορα στοιχεία προστασίας, όπως η προστασία της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης, η αποφυγή διακρίσεων, η διαφάνεια και η προστασία από την κακή πίστη και τον εξαναγκασμό κ.λ.π. Η πλήρης προστασία και ασφάλεια αφορά στη φυσική προστασία των αλλοδαπών επενδυτών και της περιουσίας τους, επιβάλλοντας στο κράτος υποδοχής σχετική υποχρέωση επιμέλειας και επαγρύπνησης. Τούτο όμως δεν συνεπάγεται ότι η πλήρης προστασία και ασφάλεια παρέχει εγγύηση κατά της οποιαδήποτε ζημίας ή επιβάλλει αντικειμενική ευθύνη σε βάρος των κρατών υποδοχής.

3. Προστασία από διακριτική μεταχείριση (εθνική μεταχείριση - national treatment & μεταχείριση του μάλλον ευνοουμένου κράτους - MFN treatment)

Οι περισσότερες εκ των εν ισχύ Σ.Π.Π.Ε. υποχρεώνουν τα κράτη υποδοχής ξένων επενδύσεων που πραγματοποιούνται στο έδαφός τους από ξένους επενδυτές να παραχωρούν σε αυτές, περιλαμβανομένων και των αποδόσεων τους μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που παραχωρεί σε επενδύσεις των εγχωρίων επενδυτών του (εθνική μεταχείριση), ή σε επενδύσεις επενδυτών τρίτου κράτους, εφαρμοζόμενης της ευνοϊκότερης μεταχείρισης (μεταχείριση του μάλλον ευνοουμένου κράτους).

Η εφαρμογή της ρήτρας εθνικής μεταχείρισης σε Σ.Π.Π.Ε. προϋποθέτει αξιολόγηση του συνόλου των πραγματικών περιστατικών και όλων των σχετικών περιστάσεων ώστε να γίνει σύγκριση της μεταχείρισης μεταξύ εγχωρίων και ξένων επενδυτών ή εγχωρίων και ξένων επενδύσεων. Εν

προκειμένω, εξετάζεται το εάν η επίπτωση του επίμαχου μέτρου του κράτους υποδοχής έχει ως αποτέλεσμα οι ξένες επενδύσεις και οι ξένοι επενδυτές να βρίσκονται σε λιγότερο ευνοϊκή θέση από εγχώριες επενδύσεις και εγχώριους επενδυτές που τελούν σε παρόμοιες συνθήκες (βάσει π.χ. του εμπλεκόμενου οικονομικό τομέα και της ύπαρξη ανταγωνιστικής σχέσης μεταξύ των συγκρινομένων), καθώς και το κατά πόσο υφίστανται νόμιμοι λόγοι δημοσίου συμφέροντος για την ύπαρξη της εν λόγω διάκρισης. Ρητές εξαιρέσεις προβλέπονται σε Σ.Π.Π.Ε., σπάνια όμως, αναφορικά με την εθνική μεταχείριση, π.χ. αναφορικά με συγκεκριμένους τομείς οικονομικής δραστηριότητας στους οποίους το κράτος υποδοχής επιθυμεί να διατηρήσει τη δυνατότητά του να λαμβάνει προστατευτικά μέτρα υπέρ των εγχωρίων επενδύσεων και επενδυτών.

Ομοίως, και η εφαρμογή της ρήτρας μεταχείρισης του μάλλον ευνοουμένου κράτους προϋποθέτει αξιολόγηση του συνόλου των πραγματικών περιστατικών και όλων των σχετικών περιστάσεων ώστε να γίνει σύγκριση της μεταχείρισης μεταξύ επενδυτών και επενδύσεων τρίτων κρατών και των ξένων επενδυτών και επενδύσεων που προστατεύονται από την εκάστοτε Σ.Π.Π.Ε. Διφορούμενο ζήτημα αποτελεί το κατά πόσο το πεδίο εφαρμογής μίας ρήτρας μεταχείρισης του μάλλον ευνοουμένου κράτους περιλαμβάνει και καθαυτές τις ρήτρες επίλυσης διαφορών από άλλες Σ.Π.Π.Ε. του κράτους υποδοχής, ώστε ο ξένος επενδυτής που καλύπτεται από μία Σ.Π.Π.Ε. να μπορεί να επωφεληθεί από τις διαδικαστικές εγγυήσεις άλλης Σ.Π.Π.Ε., εκτός αν κάτι τέτοιο έχει προβλεφθεί ρητά ή έχει εξαιρεθεί ρητά. Ας σημειωθεί, πάντως, ότι συνήθως από τη μεταχείριση του μάλλον ευνοουμένου κράτους εξαιρούνται ρητά σε Σ.Π.Π.Ε. τα πλεονεκτήματα οποιασδήποτε μεταχειρίσεως, προτιμήσεως ή προνομίου που απορρέουν από τη συμμετοχή του κράτους υποδοχής σε υφιστάμενη ή μελλοντική τελωνειακή ένωση, περιφερειακό οικονομικό οργανισμό ή παρόμοια διεθνή συμφωνία (όπως π.χ. η ΕΕ), ή/και διεθνή συμφωνία ή ρύθμιση σχετική εν όλω ή εν μέρει με φορολογία.

Για παράδειγμα, το άρθρο 4 («Μεταχείριση των επενδύσεων») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας-Ινδίας (Ν. 3644 /2008, ΦΕΚ Α' 26) ορίζει:

«1. Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος παραχωρεί στις επενδύσεις, περιλαμβανομένης της απόδοσης, που πραγματοποιούνται στο έδαφος του από επενδυτές του άλλου Συμβαλλομένου Μέρους, μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που παραχωρεί σε επενδύσεις των ιδίων επενδυτών του ή σε επενδύσεις επενδυτών τρίτου κράτους, εφαρμοζόμενης της ευνοϊκότερης μεταχειρίσεως.

2. Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος παραχωρεί στους επενδυτές του άλλου Συμβαλλομένου Μέρους, όσον αφορά τη διαχείριση, συντήρηση, χρήση, απόλαυση ή διάθεση των επενδύσεων τους στο έδαφος του, μεταχείριση όχι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που παραχωρεί στους ιδίους επενδυτές του ή σε επενδυτές τρίτου κράτους, εφαρμοζόμενης της ευνοϊκότερης μεταχειρίσεως.

3. Οι διατάξεις των παραγράφων 1 και 2 του παρόντος άρθρου δεν συνεπάγονται υποχρέωση του ενός Συμβαλλομένου Μέρους να επεκτείνει στους επενδυτές του άλλου Συμβαλλομένου Μέρους τα πλεονεκτήματα οποιασδήποτε μεταχειρίσεως, προτιμήσεως ή προνομίου που απορρέουν από: α) τη συμμετοχή του σε υφιστάμενη ή μελλοντική τελωνειακή ένωση, οικονομική ένωση, συμφωνία περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης ή παρόμοια διεθνή συμφωνία, ή β) διεθνή συμφωνία ή οποιοδήποτε άλλο θέμα σχετικό εν όλω ή εν μέρει με φορολογία.»

Ομοίως, το άρθρο 3 («Μεταχείριση του μάλλον ευνοούμενου κράτους και εθνική μεταχείριση») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Βουλγαρίας (Ν. 2182/1994, ΦΕΚ Α' 11) ορίζει:

«1. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν υποβάλλουν επενδύσεις, που πραγματοποιούνται στο έδαφός τους από επενδυτές του άλλου Συμβαλλομένου Μέρους, σε μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που επιφυλάσσουν για τις επενδύσεις των ιδίων επενδυτών τους ή για τις επενδύσεις επενδυτών τρίτου κράτους, εφαρμοζόμενης της ευνοϊκότερης μεταχείρισης.

2. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη δεν υποβάλλουν επενδυτές του άλλου Συμβαλλομένου Μέρους, όσον αφορά τη δραστηριότητα που αναπτύσσουν σε σχέση με επενδύσεις στο έδαφός τους, σε μεταχείριση λιγότερο ευνοϊκή από εκείνη που επιφυλάσσουν στους ιδίους επενδυτές τους ή σε επενδυτές τρίτου κράτους, εφαρμοζόμενης της ευνοϊκότερης μεταχείρισης.

3. Η μεταχείριση αυτή δεν επεκτείνεται σε προνόμια ή πλεονεκτήματα που παραχωρούν τα Συμβαλλόμενα Μέρη σε επενδυτές τρίτων κρατών:

α) λόγω της συμμετοχής τους σε ή της σύνδεσής τους με τελωνειακή ή οικονομική ένωση, ζώνη ελεύθερων συναλλαγών ή άλλον παρόμοιο οργανισμό.

β) βάσει συμφωνίας αποφυγής διπλής φορολογίας ή άλλων ρυθμίσεων φορολογικού περιεχομένου.

4. Τα Συμβαλλόμενα Μέρη διατηρούν το δικαίωμα να εισαγάγουν ή να διατηρήσουν, σύμφωνα με την εν ισχύ νομοθεσία τους, εξαιρέσεις από την εθνική μεταχείριση, η οποία παραχωρείται σύμφωνα με τις παραγράφους 1 και 2 του παρόντος άρθρου. Εν τούτοις, οι νέες εξαιρέσεις θα εφαρμόζονται μόνο σε επενδύσεις που πραγματοποιούνται μετά τη θέση των εξαιρέσεων αυτών σε ισχύ.»

4. Διαφορές εκ συνθήκης (treaty claims), διαφορές εκ σύμβασης (contract claims) και umbrella clauses

Ορισμένες Σ.Π.Π.Ε. απαιτούν από τα κράτη υποδοχής να τηρούν τις υποχρεώσεις ή τις δεσμεύσεις που αναλαμβάνουν έναντι των ξένων επενδύσεων και επενδυτών.

Για παράδειγμα, το άρθρο 10 παρ. 2 («Εφαρμογή άλλων διατάξεων») της Σ.Π.Π.Ε. Ελλάδας- Ρωσικής Ομοσπονδίας (N. 2248/1994, ΦΕΚ Α' 187) ορίζει:

«2. Κάθε Συμβαλλόμενο Μέρος τηρεί οποιαδήποτε άλλη υποχρέωση έχει αναλάβει σε σχέση με επενδύσεις επενδυτών του άλλου Συμβαλλόμενου Μέρους.»

Ομοίως, το τελευταίο εδάφιο της παρ. 1 του άρθρου 10 («Πρωώθηση, προστασία και μεταχείριση των επενδύσεων») της ΣυνθΧΕ (N. 2476/1997, ΦΕΚ Α' 58) ορίζει:

«Κάθε συμβαλλόμενο μέρος τηρεί οποιοσδήποτε υποχρεώσεις έχει αναλάβει έναντι ενός επενδυτή ή μιας επένδυσης ενός επενδυτού οποιουδήποτε άλλου συμβαλλομένου μέρους..»

Οι ρήτρες αυτές (umbrella clauses), καθιερώνουν ρητή εγγύηση περί τήρησης από το κράτος υποδοχής συγκεκριμένων υποχρεώσεων που έχει αναλάβει έναντι ξένου επενδυτή και της επένδυσής του, η οποία και επιτρέπει την έγερση απαιτήσεων συμβατικών δεσμεύσεων οι οποίες κατά τα άλλα απορρέουν από το εθνικό δίκαιο (contract claims). Οι ρήτρες αυτές καλύπτουν τόσο τις συμβατικές δεσμεύσεις (διεπόμενες από εθνικό δίκαιο) του κράτους υποδοχής της επένδυσης έναντι του ξένου επενδυτή (π.χ. σύμβαση παραχώρησης), όσο και μονομερείς δεσμεύσεις του κράτους υποδοχής (π.χ. νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές πράξεις). Η τυχόν, δε, παραβίαση των ως άνω δεσμεύσεων του κράτους υποδοχής (βάσει του εθνικού δικαίου), ανάγεται αυτόματα σε παραβίαση των διεθνών υποχρεώσεων του βάσει της εκάστοτε Σ.Π.Π.Ε., ως παραβίαση δηλ. της umbrella clause.

Τούτο είναι σημαντικό διότι η παραβίαση *per se* δεσμεύσεων διεπόμενων από εθνικό δίκαιο μεταξύ του ξένου επενδυτή και του κράτους υποδοχής της επένδυσης (π.χ. σύμβαση παραχώρησης) δεν συνιστά αυτόματα, *eo ipso*, και παραβίαση των διεθνών υποχρεώσεων του τελευταίου βάσει Σ.Π.Π.Ε., όπως η απαγόρευση παράνομης απαλλοτρίωσης, η παροχή δίκαιης και επεικούς μεταχείρισης κ.λ.π. Εντούτοις, είναι αυτό καταρχήν δυνατό εάν και εφόσον η εκάστοτε Σ.Π.Π.Ε. περιλαμβάνει umbrella clause, ως ρητή «δέσμευση πλαίσιο» η οποία και επιτρέπει την έγερση απαιτήσεων βάσει συγκεκριμένων δεσμεύσεων που το κράτος υποδοχής έχει αναλάβει έναντι ενός ξένου επενδυτή ή μιας ξένης επένδυσης. Πάντως, παρατηρείται διχογνωμία στη διεθνή επενδυτική νομολογία αναφορικά με το εάν η ύπαρξη αποκλειστικής ρήτρας επίλυσης διαφορών για τις συγκεκριμένες δεσμεύσεις, π.χ. στη σύμβαση παραχώρησης μεταξύ επενδυτή-κράτους υποδοχής, επιτρέπει στον ξένο επενδυτή να απαιτήσει μεν την πλήρη συμμόρφωση του κράτους υποδοχής με τις εν λόγω υποχρεώσεις του, αλλά αυτός ο ίδιος να μην συμμορφώνεται με τη συμφωνημένη διαδικασία επίλυσης διαφορών.

VIII. Οι διεθνείς εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες τρίτης γενιάς (mega-regionals)

Ως “mega-regionals”, κατά τον όρο που έχει επικρατήσει στο διεθνές οικονομικό δίκαιο, χαρακτηρίζονται οι εμπορικές και επενδυτικές συμφωνίες τρίτης γενιάς μεταξύ χωρών ή περιφερειών με σημαντικό μερίδιο του παγκόσμιου εμπορίου και των ροών ξένων επενδύσεων, οι οποίες στοχεύουν στη θεμελίωση ενός κοινού κανονιστικού πλαισίου για την ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και την προώθηση και προστασία ξένων επενδύσεων. Οι προβλέψεις των “mega-regionals” υπερβαίνουν τις υφιστάμενες υποχρεώσεις των συμμετεχόντων σε αυτές κρατών ή περιφερειών βάσει των διατάξεων του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου (ΠΟΕ) και των εν ισχύ Σ.Π.Π.Ε. και θέτουν νέες προκλήσεις τόσο στο πολυμερές εμπορικό σύστημα του ΠΟΕ όσο και στους μηχανισμούς προστασίας ξένων επενδύσεων.

Παραδείγματα αποτελούν η Ολοκληρωμένη Οικονομική και Εμπορική Συμφωνία Ε.Ε. - Καναδά (CETA) η διαπραγμάτευση της οποίας ξεκίνησε το 2009, το εγχείρημα δώδεκα χωρών του Ειρηνικού, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, να δημιουργήσουν ήδη από το 2005 το δικό τους ελεύθερο χώρο εμπορικής συνεργασίας (Trans-Pacific Partnership – TPP), η περιφερειακή διατλαντική εμπορική συνεργασία μεταξύ της ΕΕ και των ΗΠΑ (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP), η συμφωνία για την εμπορική συνεργασία στον τομέα των υπηρεσιών (Trade in Services Agreement – “TiSA”) η οποία συγκεντρώνει 23 κράτη και τελωνειακές ενώσεις/ζώνες ελευθέρων συναλλαγών, μεταξύ των οποίων η ΕΕ και οι ΗΠΑ, και το Σύμφωνο Συνολικής Περιφερειακής Οικονομικής Συνεργασίας (Regional Comprehensive Economic Partnership – RCEP) μεταξύ δεκαέξι χωρών της Ασίας και της Ωκεανίας, όπως η Κίνα, η Ινδία, η Ν. Κορέα, η Ιαπωνία και η Αυστραλία.

Ειδικότερα σε σχέση με τη CETA, στις 6 Μαΐου του 2009 η Διάσκεψη Κορυφής ΕΕ-Καναδά στην Πράγα σηματοδότησε την εκκίνηση των διαπραγματεύσεων για την μεγαλύτερη ίσως συμφωνία ελεύθερου εμπορίου στην ιστορία των δύο ηπείρων. Μετά από 9 γύρους διαπραγματεύσεων μέχρι τον Οκτώβριο του

2011, η Συμφωνία υπογράφηκε στις 30 Οκτωβρίου 2016 και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ψήφισε υπέρ της σύναψής της στις 15 Φεβρουαρίου 2017, ενώ εκκρεμεί πλέον η έγκρισή της από τα εθνικά κοινοβούλια των κρατών μελών ΕΕ προκειμένου να τεθεί σε ισχύ (οπότε και τυχόν διμερείς εμπορικές/επενδυτικές συμφωνίες μεταξύ μεμονωμένων κρατών μελών της ΕΕ και του Καναδά θα τερματιστούν).

Παράλληλα με τις προβλέψεις της σχετικά με το εμπόριο μεταξύ ΕΕ και Καναδά, η CETA διαθέτει λεπτομερές Κεφάλαιο αναφορικά την αμοιβαία προώθηση και προστασία ξένων επενδύσεων, το οποίο και περιέχει διατάξεις προστασίας επενδύσεων και μηχανισμού επίλυσης διαφορών κράτους – ξένου επενδυτή, εντάχθηκε στις διαπραγματεύσεις με τροποποίηση της διαπραγματευτικής εντολής, τον Ιούλιο 2011. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο πλαίσιο της CETA, μεταξύ άλλων, γίνεται ρητή μνεία στο δικαίωμα του κράτους να νομοθετεί προς επίτευξη στόχων δημόσιας πολιτικής, εξειδικεύεται το περιεχόμενο των ρητρών μεταχείρισης του μάλλον ευνοουμένου κράτους, δίκαιης και επεικούς μεταχείριση, απαλλοτρίωσης, κ.α., και εγκαθιδρύεται ένα καινοφανές σύστημα επίλυσης διαφορών μεταξύ κράτους και ξένων επενδυτών, μέσω της λειτουργίας ενός μόνιμου διαιτητικού δικαστηρίου, το οποίο δεν θα συγκαλείται σε *ad hoc* βάση, του οποίου οι αποφάσεις θα ελέγχονται και σε δεύτερο (εφετειακό) βαθμό.

ΙΧ. Διεθνές ομοιόμορφο δίκαιο για τις πωλήσεις: η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τις Διεθνείς Πωλήσεις Κινητών Πραγμάτων του 1980

Η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τις Διεθνείς Πωλήσεις Κινητών Πραγμάτων του 1980 (1980 United Nations Convention on Contracts for the

International Sale of Goods – CISG, Vienna – εφεξής: «Σύμβαση της Βιέννης») δεσμεύει 84 κράτη, μεταξύ των οποίων η Ελληνική Δημοκρατία κυρώθηκε με το Ν 2532/1997) και διέπει τη σύναψη της σύμβασης διεθνούς πώλησης και τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις του πωλητή και του αγοραστή που απορρέουν από αυτήν. Καθιερώνει κανόνες ουσιαστικού δικαίου αναφορικά με την κατάρτιση της διεθνούς σύμβασης πώλησης, τη μετάθεση των κινδύνων, την ευθύνη, τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των συμβαλλομένων μερών, τις σχετικές αξιώσεις τους σε περίπτωση αθέτησης της σύμβασης διεθνούς πώλησης κ.λ.π. Η Σύμβαση της Βιέννης προέκυψε από σχέδιο που επεξεργάστηκε η Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών για το διεθνές εμπόριο (UNCITRAL), το οποίο και αποτέλεσε τη βάση για τη διακρατική διαπραγμάτευση στη συνδιάσκεψη της Βιέννης και κατέληξε στη συνομολόγηση της Σύμβασης. Κυρίαρχη ήταν η πεποίθηση ότι η υιοθέτηση ομοιόμορφων κανόνων για τις συμβάσεις διεθνούς πώλησης κινητών πραγμάτων που θα λαμβάνουν υπόψη τα διαφορετικά κοινωνικά, οικονομικά και νομικά συστήματα σε διεθνές επίπεδο ήταν απαραίτητη για την προώθηση και ανάπτυξη των διεθνών εμπορικών συναλλαγών.

Η Σύμβαση της Βιέννης εφαρμόζεται σε συμβάσεις πώλησης κινητών πραγμάτων (δηλ. συμβάσεων με την οποία ο ένας συμβαλλόμενος -«πωλητής» - αναλαμβάνει την υποχρέωση να μεταβιβάσει στον άλλο συμβαλλόμενο - «αγοραστή» - την κυριότητα ενός κινητού πράγματος (ακόμα και πράγματος που θα κατασκευαστεί ή θα παραχθεί) και να το παραδώσει σ' αυτόν, ενώ ο αγοραστής αναλαμβάνει την υποχρέωση να καταβάλει στον πωλητή το συμφωνημένο τίμημα, μεταξύ συμβαλλομένων που έχουν εγκατάσταση σε διαφορετικά κράτη, είτε όταν τα διαφορετικά αυτά κράτη είναι Συμβαλλόμενα Κράτη στη Σύμβαση, είτε όταν οι κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου ορίζουν ως εφαρμοστέο το εθνικό δίκαιο ενός Συμβαλλόμενου Κράτους στη Σύμβαση (του οποίου δηλ. θα αποτελεί αναπόσπαστο μέρος η Σύμβαση). Με άλλα λόγια, κρίσιμη είναι η εγκατάσταση των συμβαλλομένων σε διαφορετικά κράτη ώστε να είναι η πώληση «διεθνής» και να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της Σύμβασης της Βιέννης, χωρίς να λαμβάνεται υπόψη η ιθαγένεια των συμβαλλομένων ή η αστική ή εμπορική ιδιότητα τους ή ο αστικός ή εμπορικός χαρακτήρας της σύμβασης πώλησης. Στην περίπτωση που ένας

συμβαλλόμενος έχει περισσότερες από μία εγκαταστάσεις, κρίσιμη είναι εκείνη που παρουσιάζει το στενότερο σύνδεσμο με τη σύμβαση πώλησης και την εκτέλεσή της, ενόψει των συνθηκών οι οποίες οποτεδήποτε πριν ή κατά τη σύναψη της σύμβασης, ήταν γνωστές ή είχαν ληφθεί υπόψη από τους συμβαλλόμενους, ενώ εάν ένας συμβαλλόμενος δεν έχει εγκατάσταση, κρίσιμη είναι η συνήθης διαμονή του.

Εντούτοις, ακόμα και εάν πωλητής και αγοραστής είναι εγκατεστημένοι σε διαφορετικά κράτη, είναι απαραίτητο ο διεθνής χαρακτήρας της πώλησης να συνάγεται είτε από τη μεταξύ τους σύμβαση πώλησης, είτε από προηγούμενες συναλλαγές τους, είτε από πληροφορίες που τα μέρη έδωσαν οποτεδήποτε πριν ή κατά τη σύναψη της σύμβασης πώλησης.

Επιπλέον, η Σύμβαση της Βιέννης εφαρμόζεται μόνο σε πωλήσεις για επαγγελματικούς αστικούς ή εμπορικούς σκοπούς και δεν εφαρμόζεται σε πωλήσεις κινητών πραγμάτων που προορίζονται για προσωπική, οικογενειακή ή οικιακή χρήση, εκτός όμως εάν ο πωλητής, οποτεδήποτε πριν ή κατά τη σύναψη της σύμβασης πώλησης, δεν γνώριζε ούτε όφειλε να γνωρίζει ότι τα πράγματα αγοράσθηκαν για τέτοια χρήση. Ομοίως, δεν εφαρμόζεται σε πωλήσεις κινητών πραγμάτων που αποκτώνται με πλειστηριασμό, συνέπεια εκτέλεσως ή άλλων μέτρων που διατάσσονται από δικαστική αρχή, αξιόγραφα ή μέσα πληρωμής, πλοία, πλωτά ναυπηγήματα, αεροσκάφη, και ηλεκτρική ενέργεια. Η Σύμβαση της Βιέννης δεν εφαρμόζεται σε πωλήσεις μελλοντικών πραγμάτων όταν εκείνος που τα παραγγέλλει έχει την υποχρέωση να προμηθεύσει ένα σημαντικό μέρος των υλικών που είναι αναγκαία γι' αυτήν την κατασκευή ή παραγωγή, καθώς και σε μεικτές συμβάσεις (όπου π.χ. ο πωλητής αναλαμβάνει επιπλέον και την παροχή συντήρησης) στις οποίες το κύριο μέρος της παροχής του πωλητή συνίσταται σε παροχή εργασίας ή άλλης υπηρεσίας. Τέλος, η Σύμβαση της Βιέννης δεν αφορά στην ισχύ της σύμβασης διεθνούς πώλησης ή των επιμέρους όρων της ή των συναλλακτικών συνηθειών, ούτε στις επιπτώσεις που μπορεί να έχει η σύμβαση διεθνούς πώλησης στην κυριότητα των πωληθέντων κινητών πραγμάτων, ούτε στην ευθύνη του πωλητή για θάνατο ή σωματικές βλάβες που προκληθήκαν σε οποιοδήποτε πρόσωπο από τα κινητά πράγματα.

Κυρίαρχη, στο πλαίσιο της Σύμβασης της Βιέννης, είναι η αυτονομία των συμβαλλομένων μερών, δηλ. του πωλητή και του αγοραστή. Με δεδομένο ότι η Σύμβαση καθιερώνει κατά βάση κανόνες ενδοτικού δικαίου, οι συμβαλλόμενοι δύνανται να αποκλείσουν την εφαρμογή της, ή να παρεκκλίνουν από τις διατάξεις της ή να μεταβάλουν τις συνέπειές τους. Συνεπώς, μπορούν οι συμβαλλόμενοι είτε να αποκλείσουν την εφαρμογή της Σύμβασης της Βιέννης συνολικά (π.χ. με ρητή συμβατική πρόβλεψη ή επιλέγοντας ως εφαρμοστέο στη σύμβαση διεθνούς πώλησης το εθνικό δίκαιο κράτους που δεν έχει κυρώσει τη Σύμβαση της Βιέννης) ή εν μέρει (π.χ. ρητά αποκλείοντας την εφαρμογή ορισμένων διατάξεών της). Παράλληλα όμως, μπορούν οι συμβαλλόμενοι σε μία σύμβαση διεθνούς πώλησης να επιλέξουν ως εφαρμοστέα τη Σύμβαση της Βιέννης, ακόμα και εάν αυτή δεν ήταν καταρχήν εφαρμοστέα, είτε ορίζοντας ως εφαρμοστέο το εθνικό δίκαιο ενός Συμβαλλόμενου Κράτους της Σύμβασης, είτε ορίζοντας στη σύμβαση πώλησης ότι αυτή θα διέπεται από τη Σύμβαση ως σύνολο συμβατικών όρων (και όχι ως εφαρμοστέο δίκαιο), με την επιφύλαξη, πάντα, κανόνων αναγκαστικού δικαίου του, υποδεικνυόμενου από το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο, εθνικού δικαίου.

Οι ρυθμίσεις και έννοιες της Σύμβασης της Βιέννης (όπως π.χ. η «εγκατάσταση» και η «συνήθης διαμονή») πρέπει, λόγω του διεθνούς χαρακτήρα της και της ανάγκης να προωθηθεί η ομοιόμορφη εφαρμογή της και η διασφάλιση της καλής πίστης στο διεθνές εμπόριο, να ερμηνεύονται αυτόνομα, δηλ. ανεξάρτητα από τα εκάστοτε ισχύοντα στις εθνικές έννομες τάξεις των Συμβαλλομένων Κρατών. Ως εκ τούτου, για μη-ρυθμιζόμενα ζητήματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της, επιτάσσεται η προσφυγή στις γενικές αρχές στις οποίες η Σύμβαση στηρίζεται, ή, ελλείψει τέτοιων αρχών, στο δίκαιο που είναι εφαρμοστέο στη σύμβαση πώλησης σύμφωνα με τους κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου.

Κατά την εφαρμογή της Σύμβασης της Βιέννης κρίσιμη για την ερμηνεία των δηλώσεων και της εν γένει συμπεριφοράς ενός συμβαλλομένου είναι η βούλησή του, αν ο άλλος συμβαλλόμενος γνώριζε ή δεν μπορούσε να αγνοεί αυτή τη βούληση, και σε κάθε, δε, περίπτωση, το νόημα που θα απέδιδε στις δηλώσεις και η λοιπή συμπεριφορά ένας συνετός συναλλασσόμενος υπό τις ίδιες

περιστάσεις, λαμβάνοντας υπόψη ιδίως τις διαπραγματεύσεις μεταξύ των συμβαλλομένων, τη μεταξύ τους καθιερωμένη πρακτική, τις συναλλακτικές συνήθειες και οποιαδήποτε μεταγενέστερη συμπεριφορά τους.

Μάλιστα, οι συμβαλλόμενοι σε σύμβαση διεθνούς πώλησης δεσμεύονται από τις συμφωνηθείσες συνήθειες και από τη μεταξύ τους καθιερωμένη πρακτική, και, ελλείψει αντίθετης συμφωνίας, τεκμαίρεται ότι έχουν σιωπηρά εφαρμόσει στη σύμβαση πώλησης, ή στην κατάρτισή της, συναλλακτικές συνήθειες τις οποίες γνώριζαν ή όφειλαν να γνωρίζουν και οι οποίες στο διεθνές εμπόριο είναι ευρέως γνωστές και τακτικά ακολουθούνται σε συμβάσεις του ίδιου τύπου στο σχετικό κύκλο συναλλαγών.

Η Σύμβαση της Βιέννης, επιπρόσθετα, παρέχει τη δυνατότητα διατύπωσης επιφυλάξεων από τα Συμβαλλόμενα Κράτη. Ως εκ τούτου, Συμβαλλόμενα Κράτη, τα οποία έχουν όμοιους ή συγγενείς κανόνες δικαίου επί θεμάτων διεπομένων από τη Σύμβαση της Βιέννης, μπορούν, από κοινού ή μονομερώς, να δηλώσουν ότι η Σύμβαση δεν εφαρμόζεται σε συμβάσεις πώλησης ή στη σύναψή τους, αν οι συμβαλλόμενοι έχουν την εγκατάστασή τους στα Κράτη αυτά. Επίσης, ορισμένα Συμβαλλόμενα Κράτη (π.χ. η Κίνα, οι Η.Π.Α. κ.α.) έχουν δηλώσει κατά το χρόνο συνομολόγησης της Σύμβασης της Βιέννης ότι θα εφαρμόζουν τη Σύμβαση, μόνον όταν ο αγοραστής και πωλητής έχουν εγκαταστάσεις σε διαφορετικά Συμβαλλόμενα Κράτη. Τέλος, αν και η Σύμβαση της Βιέννης ορίζει ρητά ότι η σύμβαση διεθνούς πώλησης δεν απαιτείται να συνάπτεται ή να αποδεικνύεται εγγράφως (συμπεριλαμβανομένων των τηλεγραφημάτων και τηλετυπημάτων), δεν υπόκειται σε οποιαδήποτε άλλη προϋπόθεση ως προς τον τύπο και μπορεί να αποδειχθεί με οποιαδήποτε μέσα, π.χ. μάρτυρες, ορισμένα Συμβαλλόμενα Κράτη όπως η Κίνα, η Ρωσία και η Ουκρανία, έχουν αξιοποιήσει τη δυνατότητα σχετικής επιφύλαξης και έχουν δηλώσει ότι θα εφαρμόζουν τις διατάξεις του εθνικού τους δικαίου που επιβάλλουν την τήρηση έγγραφου τύπου για τη σύναψη, τροποποίηση ή λύση με συμφωνία των μερών είτε της σύμβασης πωλήσεως είτε πρότασης, αποδοχής ή άλλης δηλώσεως βουλήσεως, εφόσον ο ένας από τους συμβαλλόμενους έχει την εγκατάστασή του στο έδαφός τους.

Χ. Διεθνές ομοιόμορφο δίκαιο για τις συμβάσεις διεθνών εμπορικών συναλλαγών

Οι δύο βασικότερες ίσως πηγές διεθνούς ομοιομόρφου δικαίου για τις συμβάσεις διεθνών εμπορικών συναλλαγών εντοπίζονται στις Αρχές του Διεθνούς Ινστιτούτου της Ρώμης για την Ενοποίηση του Ιδιωτικού Δικαίου (International Institute for the Unification of Private Law - UNIDROIT) για τις διεθνείς εμπορικές συμβάσεις (UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, εφεξής: «Αρχές UNIDROIT ») και τις Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων (Principles of European Contract Law – PECL, εφεξής: «Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων»). Όπως θα εκτεθεί κατωτέρω, είναι αξιοσημείωτος ο βαθμός ρυθμιστικής σύγκλισης των δύο αυτών μη-δεσμευτικών κειμένων διεθνούς ομοιομόρφου δικαίου.

1. Αρχές της UNIDROIT για τις διεθνείς εμπορικές συμβάσεις

Οι Αρχές UNIDROIT δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά το 1994, και ακολούθησε δεύτερη (2004) και τρίτη έκδοση (2010), ενώ εντός του 2017 αναμένεται η τέταρτη έκδοσή τους. Οι Αρχές UNIDROIT αποτελούν μη-δεσμευτική κωδικοποίηση γενικών αρχών που αποβλέπουν στη ρύθμιση των διεθνών εμπορικών συμβάσεων. Σε αντίθεση με τη Σύμβαση της Βιέννης, η οποία εφαρμόζεται επί συμβάσεων διεθνούς πώλησης που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της και για τις οποίες οι συμβαλλόμενοι δεν έχουν εξαιρέσει την εφαρμογή της, οι Αρχές UNIDROIT συνιστούν «ήπιο δίκαιο» (soft law), και η εφαρμογή τους εναπόκειται εν πολλοίς στην αυτονομία των συμβαλλομένων.

Συνεπώς, είναι δυνατό να εφαρμοστούν οι Αρχές UNIDROIT όταν επιλεγούν από τα μέρη σε μία διεθνή εμπορική σύμβαση είτε ως κανόνες δικαίου που την διέπουν, είτε να ενσωματωθούν ως συμβατικοί όροι, ή προκειμένου να ερμηνεύσουν και να συμπληρώσουν είτε άλλα κείμενα διεθνούς ομοιομόρφου δικαίου (ιδίως, τη Σύμβαση της Βιέννης) είτε ισχύουσα εσωτερική νομοθεσία, συμπεριλαμβανομένου και του ενσωματωμένου σε αυτή διεθνούς ομοιομόρφου δικαίου. Επίσης οι Αρχές εφαρμόζονται στην περίπτωση που οι συμβαλλόμενοι έχουν ορίσει ως εφαρμοστέες στη διεθνή εμπορική σύμβαση

τις «γενικές αρχές του δικαίου», ή τη «lex mercatoria», ή ελλείψει προσδιορισμού εφαρμοστέου δικαίου.

Οι Αρχές δεν ορίζουν την έννοια της «διεθνούς εμπορικής σύμβασης» και γίνεται έτσι ευρέως δεκτό αποσκοπούν ώστε να αποδοθεί σε αυτή η μέγιστη δυνατή ευρύτητα προκειμένου να περιλαμβάνει εμπορικές συναλλαγές για την παροχή ή την ανταλλαγή των αγαθών ή των υπηρεσιών, αλλά και άλλους τύπους οικονομικών συναλλαγών, όπως οι επενδύσεις ή/και συμβάσεις παραχώρησης, τις συμβάσεις για τις επαγγελματικές υπηρεσίες, με την επιφύλαξη πάντα αναγκαστικών κανόνων του εκάστοτε εφαρμοστέου εθνικού δικαίου όπως θα υποδειχτεί από τους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Οι Αρχές δεν εφαρμόζονται πάντως σε εμπορικές συμβάσεις που δεν παρουσιάζουν κανένα στοιχείο αλλοδαπότητας, δηλαδή όταν όλα τα σχετικά στοιχεία τους συνδέονται με ένα μόνο κράτος.

Στο πλαίσιο των Αρχών UNIDROIT , όπως και στη Σύμβαση της Βιέννης, κυρίαρχη είναι η ιδιωτική αυτονομία: οι συμβαλλόμενοι σε διεθνείς εμπορικές συμβάσεις είναι ελεύθεροι να συνάψουν μία σύμβαση και να καθορίσουν το περιεχόμενό της, ενώ οι Αρχές δεν επιβάλλουν καθαυτές, αλλά και δεν αποκλείουν, συγκεκριμένο τύπο προκειμένου η σύμβαση, ή οποιαδήποτε άλλη πράξη να καταρτισθεί ή διαπιστωθεί, προκρίνοντας, αντίθετα, την απόδειξη με κάθε μέσο, συμπεριλαμβανομένων και των μαρτύρων. Εδραιωμένες πάνω στην αρχή *pacta sunt servanda*, οι Αρχές UNIDROIT επιβεβαιώνουν τον δεσμευτικό χαρακτήρα των διεθνών εμπορικών συμβάσεων για τους συμβαλλομένους. Σε κάθε, δε, περίπτωση, οι Αρχές UNIDROIT δεν επηρεάζουν την εφαρμογή αναγκαστικών κανόνων εθνικής , διεθνούς ή υπερεθνικής προέλευσης που εφαρμόζονται σύμφωνα με τους αντίστοιχους κανόνες ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, ενώ ρητά προβλέπεται ότι σε κάθε περίπτωση ο αποκλεισμός της εφαρμογής των Αρχών συνολικά ή ορισμένων εκ των διατάξεών τους ή η τροποποίηση των αποτελεσμάτων τους εναπόκειται στα συμβαλλόμενα μέρη.

Ομοίως με τη Σύμβαση της Βιέννης, έτσι και κατά την εφαρμογή των Αρχών UNIDROIT κρίσιμος για την ερμηνεία τους είναι ο διεθνής χαρακτήρας τους και ο σκοπός τους και συγκεκριμένα η ανάγκη της προώθησης της ομοιόμορφης

εφαρμογής τους, ενώ τα ζητήματα που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής τους, αλλά δεν ρυθμίζονται ρητά από αυτές, ρυθμίζονται κατά το μέτρο του δυνατού σύμφωνα με τις γενικές αρχές που βρίσκονται στη βάση τους. Αυτό σημαίνει ότι οι όροι και οι έννοιες των Αρχών UNIDROIT πρέπει να ερμηνεύονται αυτόνομα, δηλαδή ανεξάρτητα από τα εκάστοτε κρατούντα σε ένα κάθε εθνικό δίκαιο.

Οι, δε, συμβαλλόμενοι οφείλουν να ενεργούν σύμφωνα με την καλή πίστη και τα χρηστά συναλλακτικά ήθη στο διεθνές εμπόριο – αυτή είναι υποχρέωση την οποία δεν μπορούν να αποκλείσουν, ούτε να περιορίσουν την εφαρμογή της. Στο πλαίσιο αυτό, ένας συμβαλλόμενος δεν μπορεί να ενεργήσει αντίθετα με την εντύπωση που δημιούργησε στον αντισυμβαλλομένο του, εφόσον ο τελευταίος, δίνοντας πίστη σ' αυτή, ενέργησε σε βάρος των συμφερόντων του.

Τέλος, όπως και βάσει της Σύμβασης της Βιέννης, οι Αρχές της UNIDROIT επιτάσσουν ότι οι συμβαλλόμενοι σε διεθνείς εμπορικές συμβάσεις δεσμεύονται από τις συμφωνηθείσες συνήθειες και από τη μεταξύ τους καθιερωμένη πρακτική, καθώς και από κάθε συνήθεια που είναι ευρέως γνωστή και εφαρμόζεται κανονικά στο διεθνές εμπόριο σε συμβάσεις του συγκεκριμένου εμπορικού κλάδου, εκτός αν η εφαρμογή τους δεν είναι εύλογη.

2. Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων

Στο περιφερειακό επίπεδο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιστορικής σημασίας ήταν η πρωτοβουλία για τις Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων συνετάχθησαν από την Επιτροπή για το ευρωπαϊκό δίκαιο των συμβάσεων (Commission of European Contract Law), γνωστή ως «Επιτροπή Lando». Οι Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων, το τελευταίο μέρος των οποίων δόθηκε στη δημοσιότητα το 2003, είναι αποτέλεσμα της δικαιοσυγκριτικής εξέτασης στην οποία επεδόθη η Επιτροπή Lando αναζητώντας τις κοινές παραμέτρους, δηλ. τις γενικές αρχές του ευρωπαϊκού δικαίου των συμβάσεων. Ας τονιστεί ότι αν και δεν περιέχουν οι Αρχές ρυθμίσεις περί τροποποίησης ή λύσης συμβάσεων και περί μονομερών δηλώσεων, και περί συμπεριφορών που καταδεικνύουν την πρόθεση των συμβαλλομένων,

εντούτοις εφαρμόζονται τα άλλως οριζόμενα σε αυτές κατ' αναλογία, με τις κατάλληλες προσαρμογές.

Όπως και οι Αρχές UNIDROIT, οι Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων αποτελούν διεθνές ομοιόμορφο «ήπιο δίκαιο», δηλ. μη-δεσμευτική κωδικοποίηση γενικών αρχών του ευρωπαϊκού δικαίου των συμβάσεων. Παράλληλα όμως, σε αντίθεση με τις Αρχές UNIDROIT των οποίων το πεδίο εφαρμογής περιλαμβάνει «διεθνείς εμπορικές συμβάσεις» χωρίς εδαφικούς περιορισμούς, οι Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων δύνανται να εφαρμόζονται σε όλα τα είδη των συμβάσεων (δηλ. ημεδαπών & διεθνών, εμπορικών και καταναλωτικών κ.λ.π.) αλλά μόνο στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η εφαρμογή των Αρχών του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων εναπόκειται εν πολλοίς στην (ιδιωτική) αυτονομία των συμβαλλομένων. Είναι δηλ. δυνατό να εφαρμοστούν οι Αρχές όταν επιλεγούν από τα συμβαλλόμενα μέρη σε μία σύμβαση είτε ως κανόνες δικαίου που την διέπουν, είτε αν ενσωματωθούν ως συμβατικοί όροι. Σε κάθε, δε, περίπτωση, οι ίδιες οι Αρχές ορίζουν τα της ύπαρξης και κύρους της συμφωνίας των συμβαλλομένων μερών να ενσωματώσουν τις Αρχές σε μία σύμβαση είτε ως κανόνες δικαίου που την διέπουν, είτε ως συμβατικούς όρους, αν και αναγνωρίζεται ρητά η δυνατότητα συμβαλλομένου να επικαλεστεί το δίκαιο της χώρας στην οποία έχει τη συνήθη διαμονή του ώστε να αποδείξει ότι δεν έχει συναινέσει στην ενσωμάτωση αυτή, αν από τις περιστάσεις ότι δεν θα ήταν λογικό να προσδιοριστούν οι συνέπειες της συμπεριφοράς βάσει των Αρχών. Επίσης οι Αρχές εφαρμόζονται στην περίπτωση που οι συμβαλλόμενοι έχουν ορίσει ως εφαρμοστέες στη σύμβαση τις «γενικές αρχές του δικαίου», ή τη «*lex mercatoria*», ή ελλείψει προσδιορισμού εφαρμοστέου δικαίου ή προκειμένου να συμπληρωθούν κενά δικαίου.

Οι Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων επιβεβαιώνουν τη συμβατική ελευθερία, με την επιφύλαξη πάντα των απαιτήσεων της καλής πίστης, των θεμιτών όρων συναλλαγής, καθώς και των (ολίγων) υποχρεωτικών κανόνων που αυτές (οι Αρχές) θεσπίζουν, και ρητά προβλέπουν τη δυνατότητα αποκλεισμού της εφαρμογής τους εν όλω ή εν μέρει, καθώς και τροποποίησης

των αποτελεσμάτων. Αν και κάνουν μνεία οι Αρχές στη δυνατότητα παραμερισμού εθνικών κανόνων αναγκαστικού δικαίου όταν τα συμβαλλόμενα μέρη τις επιλέξουν ως εφαρμοστέο δίκαιο, εντούτοις, αυτό δεν παραβιάζει την εφαρμογή αναγκαστικών κανόνων (εθνικών, υπερεθνικών και διεθνών) οι οποίοι είναι βάσει του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου είναι εφαρμοστέοι ανεξάρτητα από το δίκαιο που διέπει τη σύμβαση. Οι, δε, συμβαλλόμενοι οφείλουν να ενεργούν σύμφωνα με την καλή πίστη και τα χρηστά συναλλακτικά ήθη, υποχρέωση την οποία δεν μπορούν να αποκλείσουν ή να περιορίσουν, και έχουν την υποχρέωση συνεργασίας για την πλήρη εφαρμογή της σύμβασης.

Τέλος, οι Αρχές του Ευρωπαϊκού Δικαίου των Συμβάσεων ορίζουν ότι οι συμβαλλόμενοι δεσμεύονται από τις συμφωνηθείσες συνήθειες και από τη μεταξύ τους καθιερωμένη πρακτική, και συνήθειες του μέσου αντίστοιχου συναλλασσόμενου, εκτός αν η εφαρμογή τους δεν είναι εύλογη, δίχως όμως να γίνεται αναφορά σε συνήθειες ευρέως γνωστές στο διεθνές εμπόριο σε συμβάσεις του συγκεκριμένου εμπορικού κλάδου (όπως στις Αρχές UNIDROIT). Κρίσιμος για την ερμηνεία τους είναι ο σκοπός της προώθησης της καλής πίστης και των θεμιτών όρων συναλλαγής, της βεβαιότητας δικαίου στις συμβατικές σχέσεις και της ομοιομορφία της εφαρμογής των Αρχών. Ζητήματα που εμπíπτουν στο πεδίο εφαρμογής τους, αλλά δεν ρυθμίζονται ρητά από αυτές, διευθετούνται κατά το μέτρο του δυνατού σύμφωνα με τις ιδέες που τις υπογραμμίζουν, και εσχάτως, από το εθνικό δικαιοσύνη σύστημα που υποδεικνύουν οι κανόνες του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου.

XI. Διεθνής εμπορική διαιτησία

1. Διεθνής εμπορική διαιτησία: θεμελιώδη χαρακτηριστικά

Η διαιτησία αποτελεί τον κατ' εξοχήν τρόπο επίλυσης διεθνών εμπορικών διαφορών, ιδίως γιατί οι διεθνώς συναλλασσόμενοι δεν επιθυμούν να εκδικαστεί τυχούσα υπόθεσή τους που αναφύεται από τη διεθνή συναλλαγή στα δικαστήρια του κράτους όπου ασκεί τη δραστηριότητά του ο αντίδικός τους και αναζητούν ένα ουδέτερο forum. Η διαιτησία λειτουργεί παράλληλα προς την κρατική δικαιοσύνη που απονέμεται από τα εθνικά (πολιτειακά) δικαστήρια, ως μία δικαιοδοτική εναλλακτική που συνδυάζει ένα ουδέτερο

forum, τη δυνατότητα των μερών να επιλέξουν (άμεσα ή έμμεσα) τους διαιτητές (ορίζοντας, συνήθως, το καθένα από έναν), ταχύτητα και μείωση του κόστους (ιδίως διότι, εάν τα μέρη δεν έχουν συμφωνήσει διαφορετικά, η διαιτητική απόφαση δεν υπόκειται σε δευτεροβάθμιο έλεγχο ουσίας), και ευελιξία ως προς τη διαδικασία.

Ο θεσμός της διαιτησίας εδράζεται στην αυτονομία των μερών, ως μία συναινετική διαδικασία που μπορεί να λάβει χώρα μόνο όταν τα μέρη συμφώνησαν παραπέμπουν τις διαφορές σε διαιτησία συνομολογώντας μία «συμφωνία διαιτησίας». «Συμφωνία διαιτησίας» είναι η γραπτή συμφωνία (δηλ. συμφωνία το περιεχόμενό της οποίας καταγράφεται σε οποιαδήποτε μορφή, συμπεριλαμβανομένης και της ηλεκτρονικής επικοινωνίας) με την οποία τα μέρη υπάγουν σε διαιτησία όλες ή ορισμένες διαφορές που έχουν προκύψει ή ενδέχεται να προκύψουν μεταξύ τους από μία καθορισμένη έννομη σχέση, συμβατική ή μη συμβατική. Η συμφωνία διαιτησίας μπορεί να έχει τη μορφή διαιτητικής ρήτρας σε ορισμένη σύμβαση ή τη μορφή χωριστής συμφωνίας. Η συμφωνία διαιτησίας δύναται να θεωρείται ότι είναι γραπτή όταν το ένα μέρος επικαλείται την ύπαρξη συμφωνίας διαιτησίας σε δικόγραφο και το άλλο δεν αντιλέγει, ή όταν σε γραπτή σύμβαση γίνεται αναφορά σε έγγραφο που περιέχει ρήτρα διαιτησίας, υπό τον όρο ότι η αναφορά αυτή καθιστά τη ρήτρα μέρος της σύμβασης.

Απαραίτητα, ελάχιστα θα τα χαρακτήριζε κάποιος, στοιχεία/χαρακτηριστικά της συμφωνίας διαιτησίας είναι η νομική δεσμευτικότητά της, δηλ. παραγωγή εννόμων συνεπειών για τους συμβαλλόμενους σε αυτή, ο αποκλειστικός χαρακτήρας της που συνεπάγεται τον αποκλεισμό της παρέμβασης πολιτειακών δικαστηρίων στην επίλυση της διαφοράς, η πρόσδοση δικαιοδοσίας στους διαιτητές για την επίλυση των διαφορών που ενδέχεται να προκύψουν μεταξύ των συμβαλλομένων, και τέλος, η παροχή της δυνατότητας αποτελεσματικής και ταχείας δικαιοδοτικής διαδικασίας που καταλήγει σε διαιτητική απόφαση επιδεκτική εκτέλεσης. Μια συμφωνία διαιτησίας, δηλ., αφενός υποχρεώνει τα μέρη να υποβάλλουν τις διαφορές τους σε διαιτησία και προσδίδει δικαιοδοσία σ' ένα διαιτητικό δικαστήριο όταν προκύψει διαφορά που εμπίπτει στο εύρος της, και, αφετέρου, αποκλείει την

προσφυγή των μερών στα πολιτειακά δικαστήρια. Η, δε, αρχή «competence-competence» επιτρέπει στους διαιτητές να εξετάζουν οποιαδήποτε ένσταση έλλειψης δικαιοδοσίας και ακόμη να καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν έχουν δικαιοδοσία. Για το σκοπό αυτό, μια ρήτρα διαιτησίας που περιέχεται σε σύμβαση θεωρείται αυτοτελής συμφωνία σε σχέση με τους άλλους όρους της σύμβασης. Η απόφαση του διαιτητικού δικαστηρίου ότι η σύμβαση είναι άκυρη δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη την ακυρότητα της διαιτητικής ρήτρας.

Ως απόρροια του συναινετικού χαρακτήρα του θεσμού της διαιτησίας και της ευρείας διακριτική ευχέρειας των συμβαλλομένων σε μία συμφωνία διαιτησίας, είναι δυνατό οι συμβαλλόμενοι να επιλέξουν την προσφυγή σε *ad hoc* διαιτησία, δηλ. είτε ορίζοντας οι ίδιοι τους εφαρμοστέους δικονομικούς και διαδικαστικούς κανόνες είτε αναθέτοντάς αυτό (ρητά ή σιωπηρά) στο διαιτητικό δικαστήριο. Επίσης, όπως γίνεται συχνά στην πράξη, οι συμβαλλόμενοι σε συμφωνία διαιτησίας μπορούν να συμφωνήσουν ότι η διαιτητική επίλυση της διαφοράς τους θα πραγματοποιηθεί υπό την αιγίδα (δηλ. τη γραμματειακή και υλικοτεχνική υποστήριξη) ενός εθνικού ή διεθνούς κέντρου διαιτησίας, σύμφωνα με τους οικείους Κανόνες Διαιτησίας του κέντρου αυτού, όπως π.χ. το Διεθνές Εμπορικό Επιμελητήριο στο Παρίσι (International Chamber of Commerce – ICC), το Δικαστήριο Διεθνούς Διαιτησίας Λονδίνου (London Court of International Arbitration - LCIA), Ινστιτούτο Διαιτησίας του Εμπορικού Επιμελητηρίου της Στοκχόλμης (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce - SCC), το Διεθνές Κέντρο Επίλυσης Διαφορών του Αμερικανικού Συνδέσμου Διαιτησίας (American Arbitration Association International Centre for Dispute Resolution - AAA ICDR), την Επιτροπή Διαιτησίας Διεθνών Οικονομικών και Εμπορικών Διαφορών της Κίνας (China International Economic and Trade Arbitration Commission - CIETAC) κ.α.

Κάθε διαιτησία υπάγεται σε μια *lex arbitri*, δηλ. ένα εθνικό δίκαιο το οποίο είναι το δίκαιο της έδρας του διαιτητικού δικαστηρίου το οποίο καθιερώνει το βασικό πλαίσιο εγκυρότητας της διαιτησίας. Η έννοια της «έδρας», δηλ. του κράτους στο οποίο τα μέρη στη συμφωνία διαιτησίας είχαν επιλέξει ή ελλείψει επιλογής τους αποφάσισε το διαιτητικό δικαστήριο λαμβάνοντας υπόψη τις περιστάσεις

της υπόθεσης, στις οποίες περιλαμβάνεται και η διευκόλυνση των μερών, είναι νομική έννοια η οποία πρέπει απαραίτητα να συνδέει τη διαιτησία με μία εθνική έννομη τάξη. Αν, δε, τα μέρη δεν έχουν συμφωνήσει διαφορετικά, το διαιτητικό δικαστήριο μπορεί να συνεδριάζει σε διαφορετικό τόπο από την έδρα της διαιτησίας, προκειμένου να διασκεφθεί, να εξετάσει μάρτυρες, πραγματογνώμονες ή τους διαδίκους ή να ενεργήσει αυτοψία ή να λάβει γνώση εγγράφων.

Ως εκ τούτου, σε μία εθνική έννομη τάξη δύναται να διακριθούν διαιτησίες που είναι ημεδαπές (δηλ. διαιτησίες των οποίων η *lex arbitri* είναι το δίκαιο του εν λόγω κράτους) και διαιτησίες που είναι αλλοδαπές (δηλ. διαιτησίες των οποίων η *lex arbitri* είναι το δίκαιο κάποιου άλλου κράτους). Αποφάσεις που προκύπτουν από ημεδαπές διαιτησίες υπόκεινται σε ακυρωτική αγωγή (η οποία συνιστά έλεγχο ορίων νομιμότητας και ουχί έφεση επί της ουσίας) με τους όρους και προϋποθέσεις που θέτει το εθνικό δίκαιο· αντίθετα, αποφάσεις αλλοδαπών διαιτησιών μπορούν να ακυρωθούν μόνο στα δικαστήρια του αλλοδαπού κράτους της έδρας τους, ενώ στα άλλα κράτη υπόκεινται απλά σε αναγνώριση ή εκτέλεση, δηλ. αν θα επιτραπεί η αναγνώριση ή εκτέλεσή τους ως αλλοδαπές διαιτητικές αποφάσεις.

Περαιτέρω, οι ημεδαπές διαιτησίες διακρίνονται σε εσωτερικές και διεθνείς βάσει κριτηρίων που ορίζονται από την εκάστοτε κρατική έννομη τάξη, λαμβανομένων συνήθως υπόψη κριτηρίων όπως το αντικείμενο της διαφοράς που τίθεται προς επίλυση με διαιτησία, τη συνήθη διαμονή ή την επαγγελματική εγκατάσταση των υποκειμένων της διαιτησίας, ή άλλο συνδυασμό, όπως αυτός που υιοθετείται από τον Πρότυπο Νόμο της UNCITRAL για τη διεθνή εμπορική διαιτησία. Έτσι, π.χ., στην ελληνική έννομη τάξη διακρίνουμε μεταξύ εσωτερικών ημεδαπών διαιτησιών (οι οποίες διέπονται από τις διατάξεις του ελληνικού ΚΠολΔ), διεθνών ημεδαπών διαιτησιών (οι οποίες διέπονται από τις διατάξεις του Ν. 2735/1999 που ενσωμάτωσε τον Πρότυπο Νόμο της UNCITRAL για τη διεθνή εμπορική διαιτησία - βλ. παρακάτω ενότητα) και αλλοδαπών διαιτησιών των οποίων οι (αλλοδαπές) διαιτητικές αποφάσεις αναγνωρίζονται και εκτελούνται βάσει της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την αναγνώριση και εκτέλεση των αλλοδαπών διαιτητικών αποφάσεων,

πραγματοποιηθείσα στην Νέα Υόρκη, στις 10 Ιουνίου 1958 (εφεξής: Σύμβαση Νέας Υόρκης του 1958), την οποία κύρωσε η Ελληνική Δημοκρατία με το ΝΔ 4220/1961.

Η Σύμβαση Νέας Υόρκης του 1958 έχει κυρωθεί από συνολικά 157 κράτη και εφαρμόζεται για την αναγνώριση και εκτέλεση των αλλοδαπών διαιτητικών αποφάσεων, δηλ. διαιτητικών αποφάσεων που εκδόθηκαν στο έδαφος ενός Κράτους άλλου απ' αυτού στο οποίο ζητείται η αναγνώριση και εκτέλεση αυτών των αποφάσεων, και προερχόμενων από διαφορές μεταξύ φυσικών ή νομικών προσώπων, καθώς και επί διαιτητικών αποφάσεων, οι οποίες δεν θεωρούνται ως ημεδαπές διαιτητικές αποφάσεις στο Κράτος όπου ζητείται η αναγνώριση και εκτέλεση αυτών. Κάθε Συμβαλλόμενο Κράτος στη Σύμβαση Νέας Υόρκης του 1958 έχει την υποχρέωση να αναγνωρίζει τις ως άνω διαιτητικές αποφάσεις ως δεσμευτικές και να επιτρέπει την αναγνώριση και εκτέλεση τους.

Χωρεί, δε, απόρριψη αίτησης αναγνώρισης και εκτέλεσης αλλοδαπής διαιτητικής απόφασης από τα εθνικά δικαστήρια του κράτους στο οποίο ζητείται η αναγνώριση και εκτέλεση μόνο έπειτα από αίτηση του διαδίκου εναντίον του οποίου αυτή στρέφεται, και μόνο εφόσον αποδειχθεί ότι:

(α) Τα μέρη της συμφωνίας διαιτησίας βρίσκονταν, σύμφωνα με το εφαρμοστέο γι' αυτά δίκαιο, σε κάποια ανικανότητα, ή η συγκεκριμένη συμφωνία διαιτησίας δεν ήταν έγκυρη σύμφωνα με το δίκαιο στο οποίο τα μέρη την υπήγαγαν ή, αν δεν υπήρχε τέτοια ένδειξη, σύμφωνα με το δίκαιο της χώρας όπου εκδόθηκε η διαιτητική απόφαση, ή

(β) Το μέρος εναντίον του οποίου επικαλείται η διαιτητική απόφαση δεν είχε ειδοποιηθεί δεόντως για τον διορισμό του διαιτητή ή για την έναρξη της διαιτητικής διαδικασίας ή ήταν αδύνατο γι' αυτό να υποστηρίξει την υπόθεσή του, ή

(γ) Η διαιτητική απόφαση αναφέρεται σε μια διαφορά που δεν προβλέπεται ή που υπερβαίνει τους όρους της υποβολής των μερών σε διαιτησία, ή περιέχει αποφάσεις σε θέματα πέρα από το εύρος της διαιτητικής ρήτηρας ή συμφωνίας, εντούτοις, εάν οι αποφάσεις σε θέματα που υποβλήθηκαν σε διαιτησία μπορούν να διαχωριστούν απ' αυτά που δεν υποβλήθηκαν, αυτό το μέρος της

διαιτητικής απόφασης που περιέχει τις αποφάσεις σε θέματα που υποβλήθηκαν σε διαιτησία μπορεί να αναγνωριστεί και να εκτελεστεί, ή

(δ) Η συγκρότηση του διαιτητικού δικαστηρίου ή η διαιτητική διαδικασία δεν ήταν σύμφωνη με την συμφωνία διαιτησίας των μερών, ή ελλείψει συμφωνίας των μερών για τη συγκρότηση του διαιτητικού δικαστηρίου ή τη διαιτητική διαδικασία, ότι η συγκρότηση του διαιτητικού δικαστηρίου ή η διαιτητική διαδικασία δεν ήταν σύμφωνη με τη *lex arbitri*, ή

(ε) Η διαιτητική απόφαση δεν έχει γίνει ακόμη δεσμευτική για τα μέρη, ή έχει ακυρωθεί ή έχει ανασταλεί από την αρμόδια αρχή του κράτους της έδρας της διαιτησίας.

Επίσης, η αίτηση αναγνώρισης και εκτέλεσης μιας αλλοδαπής διαιτητικής απόφασης μπορεί επίσης να απορριφθεί, εάν η αρμόδια αρχή του κράτους όπου ζητήθηκε η αναγνώριση και εκτέλεση διαπιστώσει ότι:

(α) Το αντικείμενο της διαφοράς δεν μπορεί να υπαχθεί σε διαιτησία, σύμφωνα με το δίκαιο του κράτους αυτού, ή

(β) Η αναγνώριση και εκτέλεση της διαιτητικής απόφασης θα ήταν αντίθετη προς την δημόσια τάξη του κράτους αυτού.

Σε κάθε, δε, περίπτωση, η Σύμβαση της Νέας Υόρκης του 1958, σκοπώντας στο να καταστεί δυνατή η εκτέλεση των αλλοδαπών διαιτητικών αποφάσεων στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό αναγνωρίζει το δικαίωμα οποιουδήποτε ενδιαφερόμενου μέρους να επικαλεστεί την εθνική νομοθεσία ή τις διεθνείς συνθήκες που έχει συνυπογράψει το κράτος στο οποίο γίνεται επίκληση της διαιτητικής απόφασης, ακόμη και όταν η εθνική αυτή νομοθεσία ή οι διεθνείς αυτές συνθήκες προσφέρουν ένα καθεστώς ευνοϊκότερο απ' αυτό που η ίδια καθιερώνει.

2. Ο Πρότυπος Νόμος της UNCITRAL για τη διεθνή εμπορική διαιτησία

Ο Πρότυπος Νόμος της UNCITRAL για τη διεθνή εμπορική διαιτησία δημοσιεύτηκαν για πρώτη φορά το 1986, και ακολούθησε το 2006 αναθεώρησή του. Συνιστά μη-δεσμευτική (*soft law*) αποτύπωση βασικών

αρχών σχετικά με τη διεθνή διαιτησία, όπως αυτές προκύπτουν από τη συγκριτική εξέταση των διαφόρων εθνικών εννόμων τάξεων αλλά και τη διεθνή διαιτητική πρακτική. Ένας πρότυπος νόμος δεν αποτελεί διεθνή συνθήκη, αλλά προτείνεται στα κράτη, τα οποία και έχουν τη διακριτική ευχέρεια να τον υιοθετήσουν ενασκώντας εθνική νομοθεσία, με ή χωρίς επί μέρους τροποποιήσεις. Ο Πρότυπος Νόμος εκπονήθηκε από την UNCITRAL ειδικότερα ώστε να επικουρήσει τα κράτη στον εκσυγχρονισμό της εθνικής τους νομοθεσίας σχετικά με τη διεθνή διαιτησία, και καλύπτει όλα τα στάδια της διαιτητικής διαδικασίας, όπως τη συμφωνία διαιτησίας, τη σύνθεση και τη δικαιοδοσία του διαιτητικού δικαστηρίου, τη λήψη προσωρινών μέτρων, την έκταση των παρεμβάσεων πολιτειακών δικαστηρίων κ.λ.π., κωδικοποιώντας έθιμα και συνήθειες πρακτικές σε θέματα διεθνούς εμπορικής διαιτησίας και ιδιωτικού διεθνούς δικαίου. Εθνική νομοθεσία με βάση τον Πρότυπο Νόμο της UNCITRAL για τη διεθνή εμπορική διαιτησία έχει υιοθετηθεί σε 74 κράτη, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα με το Ν. 2735/1999 (που υιοθέτησε την αρχική έκδοση του 1986, αλλά έτι δεν έχει η Ελλάδα υιοθετήσει τις αναθεωρήσεις του Πρότυπου Νόμου του 2006).

Ο Πρότυπος Νόμος εφαρμόζεται γενικά σε σε ημεδαπές διεθνείς εμπορικές διαιτησίες, με την εξαίρεση όμως των διατάξεών του περί της συμφωνίας διαιτησίας και άσκησης αγωγής, της συμφωνία διαιτησίας και των ασφαλιστικών μέτρων από το διαιτητικό δικαστήριο, την εξουσία του διαιτητικού δικαστηρίου να διατάξει ασφαλιστικά μέτρα, και την αναγνώριση και εκτέλεση διαιτητικών αποφάσεων, που αναφέρονται σε διεθνείς εμπορικές διαιτησίες, τόσο ημεδαπές όσο και αλλοδαπές. Αναφορικά με τον όρο «εμπορική», δίδεται σε αυτόν ευρεία ερμηνεία, ώστε να καλύπτει ζητήματα που προκύπτουν από κάθε σχέση εμπορικής φύσης, συμβατική ή όχι. Οι σχέσεις εμπορικής φύσης περιλαμβάνουν - χωρίς να περιορίζονται σε αυτές - τις ακόλουθες συναλλαγές: κάθε εμπορική συναλλαγή για την παροχή ή ανταλλαγή εμπορευμάτων ή υπηρεσιών, συμφωνία διανομής, εμπορική αντιπροσωπεία ή πρακτορεία, πρακτορεία επιχειρηματικών απαιτήσεων (factoring), χρηματοδοτική μίσθωση (leasing), κατασκευή έργων, παροχή άδειας εκμετάλλευσης, επένδυση, χρηματοδότηση, τραπεζικές εργασίες, ασφαλίσεις, σύμβαση εκμετάλλευσης ή παραχώρησης, κοινοπραξία και άλλες

μορφές βιομηχανικής ή επιχειρηματικής συνεργασίας, αεροπορική, θαλάσσια, σιδηροδρομική ή οδική μεταφορά αγαθών και επιβατών..

Αναφορικά με τον όρο «διεθνής», ο Πρότυπος Νόμος ορίζει ότι «διεθνής» είναι η διαιτησία όταν: (α) τα μέρη έχουν, κατά τη σύναψη της συμφωνίας διαιτησίας, την εγκατάστασή τους σε διαφορετικά Κράτη, ή (β) ένας από τους ακόλουθους τόπους δεν βρίσκεται στο Κράτος στο οποίο τα μέρη έχουν την εγκατάστασή τους: (i) ο τόπος της διαιτησίας, αν αυτός καθορίζεται από τη συμφωνία διαιτησίας ή προκύπτει από αυτήν, (ii) οποιοσδήποτε τόπος στον οποίο πρόκειται να εκπληρωθεί σημαντικό μέρος των υποχρεώσεων που απορρέουν από την εμπορική σχέση ή ο τόπος με τον οποίο συνδέεται στενότερα το αντικείμενο της διαφοράς, ή (γ) τα μέρη συμφώνησαν ρητά ότι το αντικείμενο της συμφωνίας διαιτησίας σχετίζεται με περισσότερες χώρες. Εάν ένα μέρος έχει περισσότερες από μία εγκαταστάσεις, θεωρείται ως εγκατάστασή του εκείνη που έχει τη στενότερη σχέση με τη συμφωνία διαιτησίας, ενώ αν ένα μέρος δεν έχει εγκατάσταση, λαμβάνεται υπόψη η συνήθης διαμονή του.

Για την ερμηνεία του Πρότυπου Νόμου, προεξέχουσας σημασίας είναι η διεθνής προέλευσή του, η ανάγκη προώθησης της ομοιόμορφης εφαρμογής του και ο σεβασμός της καλής πίστης, ενώ ζητήματα που ενώ διέπονται από αυτόν αλλά δεν ρυθμίζονται ρητά, θα διευθετούνται σύμφωνα με τις γενικές αρχές πάνω στις οποίες αυτός βασίζεται.

Σε ζητήματα που ρυθμίζονται από τον Πρότυπο Νόμο, τα πολιτειακά δικαστήρια επεμβαίνουν μόνο στις περιπτώσεις και στην έκταση που προβλέπονται από αυτόν, δηλ. ιδίως σε διαδικασίες αρωγής και εποπτείας της διαιτησίας καθώς και για την ακύρωση, αναγνώριση και εκτέλεση διαιτητικών αποφάσεων. Βάσει του Προτύπου Νόμου, το πολιτειακό δικαστήριο, ενώπιον του οποίου ασκείται αγωγή σε υπόθεση για την οποία υπάρχει συμφωνία διαιτησίας, παραπέμπει την υπόθεση στη διαιτησία μετά από το αίτημα ενός από τους διαδίκους, εφόσον υποβάλλεται πριν την κατάθεση του πρώτου δικογράφου ως προς την ουσία της διαφοράς, εκτός αν το δικαστήριο διαπιστώσει ότι η συμφωνία διαιτησίας είναι άκυρη, ανενεργός ή μη επιδεκτική εφαρμογής. Η, δε,

εκκρεμοδικία αυτή δεν εμποδίζει την έναρξη ή τη συνέχιση της διαιτητικής διαδικασίας και την έκδοση διαιτητικής απόφασης.

Ο Πρότυπος Νόμος περαιτέρω ορίζει ότι συμφωνία διαιτησίας δεν εμποδίζει τα μέρη να ζητήσουν ή το δικαστήριο να διατάξει ασφαλιστικά μέτρα σχετικά με το αντικείμενο της διαιτησίας πριν ή μετά την έναρξη της διαιτητικής διαδικασίας. Αναγνωρίζεται επίσης ότι το διαιτητικό δικαστήριο αποφαινεται για την δικαιοδοσία του, συμπεριλαμβανομένων των ενστάσεων σχετικά με την ύπαρξη ή την εγκυρότητα της συμφωνίας διαιτησίας. Αν τα μέρη δεν συμφώνησαν διαφορετικά, το διαιτητικό δικαστήριο μπορεί, με αίτημα ενός μέρους, να διατάξει ασφαλιστικά μέτρα. Το ασφαλιστικό μέτρο είναι κάθε προσωρινό μέτρο, που εκδίδεται είτε στην μορφή μιας διαιτητικής απόφασης είτε σε άλλη μορφή, σε κάθε στιγμή πριν από την έκδοση της διαιτητικής απόφασης.

Το διαιτητικό δικαστήριο, σύμφωνα με τα οριζόμενα στον Πρότυπο Νόμο, εφαρμόζει τους κανόνες δικαίου που επέλεξαν τα μέρη στη συμφωνία διαιτησίας σχετικά με την ουσία της διαφοράς. Αν δεν έχει συμφωνηθεί ρητά το αντίθετο, η παραπομπή στο δίκαιο ή δικαιοσύνη ενός κράτους θεωρείται ως άμεση παραπομπή στο ουσιαστικό δίκαιό του και όχι στους κανόνες σύγκρουσης του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου του κράτους αυτού. Αν τα μέρη δεν πρόβλεψαν σχετικά, το διαιτητικό δικαστήριο εφαρμόζει το ουσιαστικό δίκαιο που καθορίζεται από τον κανόνα σύγκρουσης του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου, τον οποίο το διαιτητικό δικαστήριο θεωρεί ότι αρμόζει περισσότερο στη συγκεκριμένη υπόθεση. Το διαιτητικό δικαστήριο κρίνει κατά δικαία κρίση (ως *amiable compositeur*) μόνο στην περίπτωση που τα μέρη το έχουν ρητά εξουσιοδοτήσει προς τούτο. Σε κάθε περίπτωση το διαιτητικό δικαστήριο αποφασίζει σύμφωνα με τους όρους της σύμβασης και αφού λάβει υπόψη τις εμπορικές συνήθειες που αρμόζουν στη συγκεκριμένη συναλλαγή.

Σημαντικώς, ο Πρότυπος Νόμος σαφώς ορίζει ότι κατά της διαιτητικής απόφασης μπορεί να ασκηθεί μόνο αγωγή ακύρωσης (και όχι έφεση ουσίας), μόνον αν:

(α) Ο ενάγων που καταθέτει την αγωγή ακύρωσης αποδείξει ότι:

(i) το συμβαλλόμενο μέρος στη συμφωνία διαιτησίας δεν ήταν ικανό ή ότι η συμφωνία διαιτησίας δεν είναι έγκυρη σύμφωνα με το δίκαιο στο οποίο τα μέρη την υπήγαγαν ή, αν δεν ορίζεται το δίκαιο, κατά το δίκαιο αυτού του Κράτους, ή

(ii) δεν ειδοποιήθηκε, κατά τον προσήκοντα τρόπο, για τον ορισμό διαιτητή ή για την έναρξη της διαιτητικής διαδικασίας ή ότι από άλλο λόγο περιήλθε σε ανυπαίτια αδυναμία να προβάλει τους ισχυρισμούς του, ή

(iii) η διαιτητική απόφαση αναφέρεται σε μια διαφορά που δεν προβλέπεται ή που υπερβαίνει τους όρους της υποβολής των μερών σε διαιτησία, ή περιέχει αποφάσεις σε θέματα πέρα από το εύρος της διαιτητικής ρήτηρας ή συμφωνίας, εντούτοις, εάν οι αποφάσεις σε θέματα που υποβλήθηκαν σε διαιτησία μπορούν να διαχωριστούν απ' αυτά που δεν υποβλήθηκαν, μόνο αυτό το μέρος της διαιτητικής απόφασης που περιέχει τις αποφάσεις σε θέματα που δεν υποβλήθηκαν σε διαιτησία μπορεί να ακυρωθεί, ή

(iv) η συγκρότηση του διαιτητικού δικαστηρίου ή η διαιτητική διαδικασία δεν ήταν σύμφωνη με τη συμφωνία των μερών, εκτός αν η συμφωνία των μερών ήταν αντίθετη με κάποια διάταξη του παρόντα Νόμου, από την οποία τα μέρη δεν μπορούν να εξαιρεθούν, ή, αν δεν υπάρχει σχετική συμφωνία των μερών, η συγκρότηση του διαιτητικού δικαστηρίου ή η διαιτητική διαδικασία δεν ήταν σύμφωνη με τον παρόντα Νόμο, ή

(β) Το πολιτειακό δικαστήριο που επιλαμβάνεται, ύστερα από την άσκηση αγωγής ακύρωσης, κρίνει και αυτεπαγγέλτως ότι:

(i) το αντικείμενο της διαφοράς δεν μπορεί να υπαχθεί σε διαιτησία σύμφωνα με το δίκαιο του Κράτους αυτού, ή

(ii) η διαιτητική απόφαση είναι αντίθετη προς την δημόσια τάξη του Κράτους αυτού.

Τέλος, αναφορικά με την αναγνώριση και εκτέλεση (αλλοδαπών και ημεδαπών) διαιτητικών αποφάσεων, ο Πρότυπος Νόμος εν πολλοίς επιβεβαιώνει τις αντίστοιχες ρυθμίσεις της Σύμβασης Νέας Υόρκης του 1958 (βλ. παραπάνω).

Εξυπακούεται, φυσικά, ότι κατά την ενάσκηση εθνικής νομοθεσίας προς υιοθέτηση του Προτύπου Νόμου, τα κράτη απολαμβάνουν ευρεία διακριτική ευχέρεια ως προς την ενσωμάτωση ή μη, τροποποιημένων ή μη, των ρυθμίσεων. Συνεπώς, είναι πάντοτε πρωταρχικής σημασίας η μελέτη του κειμένου του σχετικού εθνικού νόμου, με τον Πρότυπο Νόμο να λειτουργεί ως επικουρικό/συμπληρωματικό μέσο ερμηνείας.

Βιβλιογραφία

Αθανασίου Μ./Π. Χαλκιάς, Οδηγός του ICCA για την Ερμηνεία της Σύμβασης της Νέας Υόρκης,

Γκλαβίνης Π., Η νομική διάσταση της παγκοσμιοποίησης: από το διεθνές στο διεθνικό και ήδη στο παγκόσμιο (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2002).

Γκλαβίνης Π., Διεθνές οικονομικό δίκαιο: Γενικές αρχές, διεθνές εμπόριο, ξένες επενδύσεις (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2009).

Κιάντος Β., Ιδιωτικό Δίκαιο του Διεθνούς Εμπορίου (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2005)

Κορνηλάκης Π., Η σύμβαση της Βιέννης για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών (Αθήνα: Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας, 2001)

Κουσουλίας Σ., Η διεθνής διαιτησία στην Ελλάδα σε σχέση με τον πρότυπο νόμο UNCITRAL (Αθήνα: Α. Σάκκουλας, 1996)

Κουσουλίας Σ., Διαιτησία: Ερμηνεία κατ άρθρο - ΚΠολΔ 867-903 - Ν. 2735/1999 - Σύμβαση Νέας Υόρκης (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2004).

Κουσουλίας Σ., Δίκαιο της διαιτησίας (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2006).

Μπρεδήμας Αντ., Οι Διμερείς συμβάσεις προστασίας των ελληνικών επενδύσεων στα Βαλκάνια και τον Εύξεινο Πόντο (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1997)

Μπρεδήμας Αντ./Γουργουρίνης Α., Διεθνές οικονομικό δίκαιο: το δίκαιο του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, 2η έκδοση (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2018).

Νικολαΐδης Γ., Η διεθνής πώληση κινητών κατά τη Σύμβαση της Βιέννης (Αθήνα: Σάκκουλας, 2000).

Νικολαΐδης Γ., Το πεδίο εφαρμογής της σύμβασης της Βιέννης για τις διεθνείς πωλήσεις κινητών πραγμάτων (Ν. 2532/97) (Αθήνα: Σάκκουλας, 2001)

Παμπούκης Χ. (επιμ.), Η lex mercatoria ως εφαρμοστέο δίκαιο στις διεθνείς συμβατικές ενοχές: συμβολή στη γενική θεωρία του δικαίου των διεθνών συναλλαγών (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1996)

Παμπούκης Χ. (επιμ.), Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2010).

Παμπούκης Χ., Αναγνώριση & Εκτελεστότητα Αλλοδαπών Διαιτητικών Αποφάσεων σύμφωνα με τη Σύμβαση της Νέας Υόρκης (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2019).

Ρόβλιας Ν./Σταφυλοπάτης Ν., Η Διαιτησία: Θεωρία – Νομοθεσία - Νομολογία (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2016).

Ρούκουνας Εμμ., Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, 3^η έκδοση (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2019).

Στάγκος Π., Το νομικό πλαίσιο των διεθνών επενδύσεων (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2005)

Στάγκος Π./Μπρεδήμας Αντ. (επιμ.), Το νομικό καθεστώς των διεθνών επενδύσεων: Το Σχέδιο της Πολυμερούς Συμφωνίας Επενδύσεων (Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδ. Σάκκουλα, 2000).

Στεφάνου Κ./Γκόρτσος Χ., Διεθνές Οικονομικό Δίκαιο (Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2006).

Φατούρος Α./Στεφάνου Κ. (επιμ.), Οι Συμφωνίες του Γύρου της Ουρουγουάης για το Διεθνές Εμπόριο Αγαθών και Υπηρεσιών (Αθήνα-Κομοτηνή: Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1995) .

Φλάμπουρας Δ., Οι αρχές της UNIDROIT για τις διεθνείς εμπορικές συμβάσεις: εισαγωγικά στοιχεία - πεδίο εφαρμογής - ζητήματα ιδιωτικού διεθνούς δικαίου (Αθήνα: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2001)

Φλάμπουρας Δ., Το Δίκαιο της Διεθνούς Πώλησης Κινητών (Νομική Βιβλιοθήκη, 2010).

Alexandrov A./Laird I., 'Compliance and Enforcement', in: Peter Muchlinski et al. (eds.), The Oxford Handbook of International Investment Law (Oxford: Oxford University Press, 2008) http://alanalexandroff.com/wp-content/uploads/2010/11/asa_laird_ch29.pdf

Audit B., La vente internationale de marchandises: convention des Nations-Unies du 11 avril 1980 (Paris: L.G.D.J., 1990)

Behring J. et al., 'General Public International Law and International Investment Law: A Research Sketch on Selected Issues', Beiträge zum Transnationalen Wirtschaftsrecht, International Law Association German Branch – Sub-Committee on Investment Law, Halle, 2009, <http://telc.jura.uni-halle.de/sites/default/files/BeitraegeTWR/Heft%20105.pdf>

Benedict C. et al., 'The Determination of the Nationality of Investors under Investment Protection Treaties', Beiträge zum Transnationalen Wirtschaftsrecht, International Law Association German Branch – Sub-Committee on Investment Law, Halle, 2011, <http://telc.jura.uni-halle.de/sites/default/files/BeitraegeTWR/Heft%20106.pdf>

Bethlehem D./McRae D./Neufeld R./Van Damme I. (eds.), The Oxford Handbook of International Trade Law (Oxford: Oxford University Press, 2009).

Blackaby N./Hunter M./Partasides C./Redfern A., Redfern and Hunter on International Arbitration, 6th ed. (Oxford [etc.]: Oxford University Press, 2015).

Bonell M. J., An International Restatement of Contract Law: The UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts (Martinus Nijhoff Publishers, 2009)

Carreau D./Juillard P., Droit International Economique, 5e éd. (Paris: Dalloz, 2013).

Carr I., International trade law, 6th ed. (Routledge 2017).

De Brabandere E., "Good Faith', 'Abuse of Process' and the Initiation of Investment Treaty Claims' (November 14, 2012), <http://ssrn.com/abstract=2175453>

Dolzer R., Schreuer C., **Principles of International Investment Law**, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2012).

Feit M., 'Attribution and the Umbrella Clause : Is there a Way out of the Deadlock?', 21 Minnesota Journal of International Law 21 (2012), <https://www.walderwyss.com/publications/1076.pdf>

Gáspár-Szilágyi S., "It Is not Just About Investor-State Arbitration: A Look at Case C-284/16, Achmea BV", 3 European Papers (2018), 357-373, http://www.europeanpapers.eu/it/system/files/pdf_version/EP_EF_2018_I_020_Szilard_Gaspar_Szilagyi_2.pdf

Gutbrod M. et al., 'Protection against Indirect Expropriation under National and International Legal Systems', 1 GöJIL 291 (2009), http://www.gojil.eu/issues/12/12_article_gutbrod_hindelang_kim.pdf

Heidemann M., Methodology of uniform contract law: the UNIDROIT principles in international legal doctrine and practice (Berlin; Heidelberg; New York: Springer, 2007)

Heiskanen V., 'Of capital import: The definition of investment in international investment law', in: Anne K. Hoffmann (ed.), Protection of Foreign Investments through Modern Treaty Arbitration: Diversity and Harmonisation, ASA Special Series (No. 34), 2010, http://www.lalive.ch/data/publications/vhe_Of_capital_import;_The_definition_of_'investment'_in_international_investment_law.pdf

Heiskanen V., 'The doctrine of indirect expropriation in light of the practice of the Iran-United States Claims Tribunal', 8 JWIT 215 (2007), http://www.lalive.ch/data/publications/vhe_The_Doctrine_of_Indirect_Expropia tion_in_Light_of_the_Practice_of_the_Iran-United_States_Claims_Tribunal_2007.pdf

Herdegen M., Principles of international economic law, 2nd ed. (Oxford: Oxford University Press, 2016).

Hess B., The Fate of Investment Dispute Resolution after the Achmea Decision of the European Court of Justice, MPILux Research Paper 2018 (3), <https://ssrn.com/abstract=3152972>

Hillebrand Pohl J., “Intra-EU Investment Arbitration after the Achmea Case: Legal Autonomy Bounded by Mutual Trust? ECJ 20 April 2018, Case C-284/16, Slovak Republic v Achmea”, European Constitutional Law Review (2018), https://www.researchgate.net/publication/329043658_Intra-EU_Investment_Arbitration_after_the_Achmea_Case_Legal_Autonomy_Bounded_by_Mutual_Trust

Ferrari F., The CISG and its Impact on National Legal Systems (Sellier European law Publishers, 2008)

Gourgourinis A., “After Achmea: Maintaining the EU Law Compatibility of Intra-EU BITS Through Treaty Interpretation”, 3 European Investment Law and Arbitration Review (2018), 282-315, <https://www.dropbox.com/s/fhesvuvl8awf0ky/Gourgourinis.pdf?dl=0>

Huber P. & Mullis A., The CISG a new textbook for students and practitioners (Sellier European law Publishers, 2007).

Janssen A. & Meyer. O., CISG Methodology (Sellier European law Publishers, 2009).

Kriebaum U., 'Illegal Investments', in: Christian Klausegger et al. (eds.), Austrian Arbitration Yearbook 2010, C.H. Beck, Stämpfli & Manz, 2010, http://www.law.yale.edu/documents/pdf/sela/Kriebaum_Illegal_Investments.pdf

Lavranos N., ‘The EU Plurilateral Draft Termination Agreement for All Intra-EU BITs: An End of the Post-Achmea Saga and the Beginning of a New One’, Kluwer Arbitration Blog (December 1, 2019), <http://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2019/12/01/the-eu-plurilateral-draft->

[termination-agreement-for-all-intra-eu-bits-an-end-of-the-post-achmea-saga-and-the-beginning-of-a-new-one/](#)

Matsushita M./Schoenbaum T./Mavroidis P./Hahn M., The World Trade Organization: Law, Practice, and Policy, 3rd ed. (Oxford [etc.]: Oxford University Press, 2015).

Moïse Mbengue M./Schacherer S. (eds.), Foreign investment under the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA) (Springer, 2019).

Moloo R./Khachaturian A., 'The Compliance with the Law Requirement in International Investment Law', 34 Ford. Int'l L.J. 1473 (2011), <http://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2310&context=ilj>

Mortenson J., 'The Meaning of "Investment": ICSID's Travaux and the Domain of International Investment Law', 51 Harv. Int'l L.J. 257 (2010), http://www.uniceub.br/media/158159/SJA_15.pdf

Moses M., The Principles and Practice of International Commercial Arbitration, 3rd ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2017).

Muller W., WTO agreement on subsidies and countervailing measures: a commentary (Cambridge: Cambridge University Press, 2017).

Nikièma S., 'Best Practices: Definition of Investor', International Institute for Sustainable Development 2012, http://www.iisd.org/sites/default/files/pdf/2012/best_practices_definition_of_investor.pdf

Nikièma S., 'Best Practices: Indirect Expropriation', International Institute for Sustainable Development 2012, http://www.iisd.org/pdf/2012/best_practice_indirect_expropriation.pdf

OECD, 'Fair and Equitable Treatment Standard in International Investment Law', in: International Investment Law: A Changing Landscape A Companion Volume to International Investment Perspectives, OECD, 2005, <http://www.oecd.org/daf/inv/internationalinvestmentagreements/40077877.pdf>

OECD, "Indirect Expropriation" and the "Right to Regulate" in International Investment Law', in: International Investment Law: A Changing Landscape A Companion Volume to International Investment Perspectives, OECD, 2005, <http://www.oecd.org/daf/inv/internationalinvestmentagreements/40077899.pdf>

Pantaleo L., Investment Disputes Under CETA. Taking the Best from Past Experience? (February 27, 2016), <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2739128>

Potts J., 'Stabilizing the Role of Umbrella Clauses in Bilateral Investment Treaties: Intent, Reliance, and Internationalization', 51 Va JIL 1005 (2011), <http://www.vjil.org/assets/pdfs/vol51/issue4/Potts.pdf>

Reinisch A., 'Expropriation', in: Peter Muchlinski et al. (eds.), The Oxford Handbook of International Investment Law, Oxford: Oxford University Press, 2008, http://www.univie.ac.at/intlaw/reinisch/expropriation_ar.pdf

Reisman M., 'International Investment Law and Arbitration Amidst Global Change', 1 Collected Courses of the International Academy for Arbitration Law 1 (2012), http://www.arbitrationacademy.org/wp-content/uploads/2014/01/Arbitration-Academy-W_Michael-Reisman.pdf

Schill S., 'Illegal Investments in International Arbitration' (January 4, 2012), <http://ssrn.com/abstract=1979734>

Schreuer C., 'Consent to Arbitration', in: Peter Muchlinski et al. (eds.), The Oxford Handbook of International Investment Law, Oxford: Oxford University Press, 2008, http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/88_con_arbitr_89.pdf

Schreuer C., 'Full Protection and Security', 1 JIDS 1 (2010), http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/full_protection.pdf

Schreuer C., 'ICSID', in: Encyclopedia of Public International Law (2009), http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/100_icsid_epil.pdf

Schreuer C., 'Investments, International Protection', in: Encyclopedia of Public International Law (2010),

http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/investments_Int_Protection.pdf

Schreuer C., 'Nationality Planning', in: A. W. Rovine (ed.), Contemporary Issues in International Arbitration and Mediation: The Fordham Papers 2012, http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/wp-content/uploads/2013/11/nationality_planning_end.pdf

Schreuer C., 'Shareholder Protection in International Investment Law', in: P.-M. Dupuy et al. (eds.), Common Values in International Law, Essays in Honour of Christian Tomuschat, Engel Verlag, 2006, < http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/79_shareholder_protect.pdf

Schreuer C., 'Travelling the BIT Route. Of Waiting Periods, Umbrella Clauses and Forks in the Road', 5 JWIT (2004), <http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/68.pdf>

Schreuer C., 'The Concept of Expropriation under the ECT and other Investment Protection Treaties', in: C. Ribeiro (ed.), Investment Arbitration and the Energy Charter Treaty, 2006, http://www.univie.ac.at/intlaw/wordpress/pdf/82_concept_expropriation.pdf

Seidl-Hohenveldern I., International Economic Law, 3rd ed. (The Hague: Kluwer Law International, 1999).

Sornarajah M., **The international law of foreign investment** (Cambridge: Cambridge University Press, 2010).

Trebilcock M./Howse R./Eliaison A., The regulation of international trade, 4th ed. (London: Routledge, 2013)

UNCTAD, 'Expropriation', UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements II, UNCTAD/DIAE/IA/2011/7, http://unctad.org/en/Docs/unctaddiaeia2011d7_en.pdf

UNCTAD, 'Fair and Equitable Treatment', UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements II, UNCTAD/DIAE/IA/2011/5, http://unctad.org/en/Docs/unctaddiaeia2011d5_en.pdf

UNCTAD, 'Most-favoured nation treatment', UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements II, UNCTAD/DIAE/IA/2010/1, http://unctad.org/en/Docs/diaeia20101_en.pdf

UNCTAD, 'National treatment', UNCTAD Series on Issues in International Investment Agreements, UNCTAD/ITE/IIT/11(Vol.IV), <http://unctad.org/en/Docs/psiteiitd11v4.en.pdf>

UNIDROIT Secretariat, The 2010 UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, with Commentary (Rome: UNIDROIT , 2010)

Van den Bossche P./ Zdouc W., The law and policy of the World Trade Organization: text, cases and materials, 4th ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 2017)

Διαδικτυακοί Τόποι

www.wto.org

www.oecd.org/trade

www.worldbank.org

<http://ec.europa.eu/trade/>

www.ustr.gov

www.usitc.gov

<http://www.cisg.law.pace.edu>

<http://www.uncitral.org/clout/index.jspx>

<http://www.unilex.info/>

<http://www.UNIDROIT.org/>

<http://www.unilex.info/>

http://ec.europa.eu/justice/contract/document/index_en.htm

<http://www.jus.uio.no/lm/eu.contract.principles.parts.1.to.3.2002/>

http://ec.europa.eu/justice/policies/civil/docs/dcfr_outline_edition_en.pdf

<https://www.uncitral.org/>

http://www.uncitral.org/uncitral/uncitral_texts/arbitration.html

<https://icsid.worldbank.org/apps/ICSIDWEB/Pages/default.aspx>

<http://www.pca-cpa.org>

<http://www.lcia.org>

<http://www.sccinstitute.com>

<http://www.iccwbo.org/about-icc/organization/dispute-resolution-services/icc-international-court-of-arbitration/>

<http://www.encharter.org/index.php?id=213>

<http://unctad.org/en/pages/DIAE/DIAE.aspx>

<http://investmentpolicyhub.unctad.org>

<http://www.oecd.org/investment/investment-policy>

<http://www.italaw.com>

<http://www.italaw.com/resources/eu-documents>

<http://www.iiapp.org>

<http://kluwarbitrationblog.com>

<http://www.iisd.org/itn>

<http://www.peacepalacelibrary.nl/research-guides/settlement-of-international-disputes/international-arbitration-2>

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/february/tradoc_154329.pdf